

ОНОРЕ ДЬО БАЛЗАК ЕВИНА ДЪЩЕРЯ

Част 0 от „Човешка комедия“

chitanka.info

ЕВИНА ДЪЩЕРЯ^[0]

НА ГРАФИНЯ БОЛОНИНИ, ПО БАЩА ВИМЕРКАТИ

Ако си спомняте, госпожо, какво удоволствие доставихте на един чужденец, като му припомнихте, разговаряйки с него, Париж в Милано, няма да се учудите, че той ви засвидетелствува признателността си за приятните вечери, прекарани край вас, като ви поднася една своя творба с молба да я покровителствувате с името си, както някога името Болонини взе под своя закрила разказите на един ваш стар италиански писател, любимец на миланчани.

И вие имате в дома си една Йожени, красива още отсега, чиято одухотворена усмивка загатва, че е наследила от вас най-ценните качества за една жена. Тя сигурно ще изпита в детството си цялото щастие, отнето на моята героиня Йожени от безрадостната и майка. Както виждате, макар да обвиняват французите в лекомислие и къса памет, аз съм италианец с постоянството и верния си спомен. Докато пишех името Йожени, мисълта ми често ме пренасяше в прохладния салон с мраморни колони и в малката градина на Викола дей Капучини, свидетели на смеха на милото ви дете, на споровете и разговорите ни. Преместили сте се от корсото на Тре Монастери. Не зная как се чувствувате там и по неволя ви виждам вече не сред красивата обстановка, която навярно ви заобикаля и там, а подобна на прекрасните мадони, създадени от четката на Карло Долчи, Рафаело, Тициан, Алори, които ни се струват неземни, защото са много далеч от нас.

*Ако книгата ми може да прескочи Алпите, тя ще ви
докаже неувяхващата признателност и почитителните
приятелски чувства на вашия смирен слуга*

Дьо Балзак

ПЪРВА ГЛАВА

ДВЕТЕ МАРИ

В един от най-пищните домове на улица Нъов де Матюрен в единадесет и половина часа вечерта две жени бяха седнали пред камината в будоара, тапициран със синьо кадифе с нежни преливащи отблясъци, постижение на френската индустрия през последните две години. Някакъв тапицер, истински художник, бе драпирал по вратите и прозорците меки кашмирени завеси в синьо, в тон с тапетите. Сребърна лампа с инкрустирани тюркоази, закачена на три изящно изработени вериги, се спуска от красивата розетка в средата на тавана. Основната декоративна идея е издържана в най-малките подробности, дори потопът е облечен в синя коприна, осяяна на звезди от бял кашмир. Плисирани ивици от същата материя се спускат на равни разстояния върху тапетите, закачени горе с аграфи от перли. Краката потъват в топлия белгийски килим, дебел като губер, с пръснати сини букетчета върху лепеносив фон. Мебелите от палисандрово дърво с дълбоки резби, имитиращи най-красивите образци от миналите векове, съживяват с богатите си багри малко безцветния интериор, леко „размазан“, както би казал някой художник. Облегалата на столовете и креслата разкриват пред погледа малки медальони от бял копринен брукат със сини цветчета в рамка от изящно изрязани в дървото листа. От двете страни на прозореца — две етажерки с наредени върху тях хиляди ценни дреболии, цветя на ръчните занаяти, разцъфнали под топлината на мисълта. Върху мраморната камина — най-причудливи фигурки от старинен саксонски порцелан — овчари, запътили се към вечни сватби с нежни букети в ръка, всевъзможни немски измишльотини около платинен часовник с арабески от черен емайл върху бял фон. Над тях блести релефната абаносова рамка на венецианско огледало, пренесено навярно от някоя бивша кралска резиденция. Две жардиниери предлагат в необичайния сезон болнавия лукс на оранжериите — дивни бледи цветя, бисери на ботаниката. В студения, добре подреден и чист, сякаш обявен за продан будоар няма

и следа от изпълненото с приумици безредие, присъщо на щастието. В това отношение всичко беше в тон, защото двете жени плачеха. Всичко там като че ли страдаше.

Името на собственика, Фердинан дю Тийе, един от най-богатите парижки банкери, оправдава необуздания лукс на дома: будоарът може да служи за показ. Макар с най-невзрачен произход, макар парвеню, Дю Тийе се бе оженил бог знае как за по-малката дъщеря на граф Дьо Гранвил, едно от най-известните имена сред висшата френска магистратура, пер след Юлската революция. Заплатил бе за тази ласкаеща тцеславието му женитба с фигуриращата в брачния договор, но неполучена зестра, равна по размер на зестрата на по-голямата сестра, омъжила се за граф Феликс дьо Вандьонес. Няколко години преди това семейство Гранвил се бе свързало с рода Вандьонес посредством огромна зестра. Така банката възстанови щетите, нанесени от благородническата класа на магистратурата. Ако само след три години граф Дьо Вандьонес можеше да се види зет на някой си Фердинан, присвоил името Дю Тийе, навярно нямаше да се ожени. Но кой би могъл да предвиди в края на 1828 година странните превратности, които щеше да донесе 1830 година в политиката, икономиката и морала на Франция? Ако някой бе казал на граф Феликс дьо Вандьонес, че в този кадрил ще загуби перската си корона и тя ще увенчае главата на тъста му, той би го сметнал за луд.

Сгушена на едно от ниските столчета, наричани „грейки“, и внимателно заслушана, госпожа Дю Тийе притискаше до гърдите си и от време на време целуваше с майчинска нежност ръката на сестра си, госпожа Феликс дьо Вандьонес. В светските среди прибавяха кръщелното име на съпруга ѝ към фамилното ѝ име, за да разграничат графинята от етърва ѝ, маркизата, съпруга на бившия посланик Шарл дьо Вандьонес, който се бе оженил за богатата вдовица на граф Дьо Кергаруе, родена Дьо Фонтен. Полуизлегната върху малко канапе, с кърпичка в другата ръка, едва поемаща си дъх сред сдържаните ридания, графинята току-що бе изляла насълзена сърцето си — така се доверяват една на друга две сестри, обичащи се помежду си. А тези две сестри се обичаха нежно. Живеем в епоха, когато две сестри, омъжени така необикновено, могат отлично и да не се обичат, затова историкът е длъжен да обясни причината за привързаността им, останала непокътната и неопетнена посред взаимното презрение на

съпрузите им и социалните несъответствия. Ще припомним бегло детството им, за да дадем представа за положението на едната и на другата.

Отгледани бяха в мрачен богат дом в квартала Маре от набожна тесногръда майка, която с ясно съзнание за удълженията си — класическа формула — бе изпълнила най-важното изискване от всяка майка по отношение на дъщерите ѝ: Мари-Анжелик и Мари-Йожени стигнаха до прага на женитбата си — едната на двадесет, другата на седемнадесет години, — без нито веднъж да излязат извън семейната сфера, където ги следеше зоркото майчино око. Дотогава не бяха ходили ни веднъж на представление: парижките църкви бяха техните театри. С една дума, те бяха така строго възпитавани в дома на майка си, както в манастир. Откакто се помнеха, винаги спяха в съседната стая на спалнята на графиня Дьо Гранвил, чиято врата беше отворена през цялата нощ. Когато не бяха заети с грижи за тоалета си, с религиозните си задължения или с необходимите занимания за девойки от добро потекло, те шиеха за бедните или се разхождаха, но както англичаните в неделя, следвайки предписанието: „Да не вървим толкова бързо, ще изглежда, че ни е забавно!“ Образованието им не надхвърли границите, наложени от изповедниците им, подбрани измежду най-неотстъпчивите и най-янсенистки настроените духовници. Едва ли е имало някога девойки, предадени в ръцете на съпрузите си по-непорочни и целомъдрени: за майка им като че ли до този факт, немаловажен впрочем, се свеждаше целият ѝ дълг пред небето и хората. Преди омъжването си двете нещастни създания не бяха чели романи и не бяха рисували нищо друго освен човешки фигури, които биха се сторили на Кювие шедьовър на нелепостта — под тяхната ръка дори Херкулес от Фарнезе би изглеждал женствен. Една стара мома им преподаваше рисуване. Един достопочтен свещеник ги учеше на граматика, френски език, история, география и малко аритметика, колкото е необходимо за жени. Вечер четяха на висок глас в присъствие на изповедника на майка си избрани откъси от разрешени книги, например „Назидателни писма“ и „Уроци по литература“ от Ноел: можеха да срещнат пасаж, който би разпалил въображението им, ако не се изтълкува разумно. „Телемах“ от Фенелон му се стори опасен. Графиня Дьо Гранвил обичаше дъщерите си и искаше да направи от тях ангели, подобни на Мари Алакок^[1], но

дъщерите ѝ биха предпочели не толкова добродетелна и по-мила майка.

Това възпитание даде желаните плодове.

Наложена като иго и представена в най-сурова светлина, религията умори с ежедневните си изисквания младите невинни сърца, с които се отнасяха, сякаш бяха престъпни. Тя потисна чувствата им и макар да пусна дълбоки корени в душите им, не спечели любовта им. Двете Мари бяха обречени или да затыпеят, или за да копнеят за независимост. Щом зърнаха света и можаха да направят известни сравнения, у тях се породиха желание да се омъжат, без да съзнават затрогващата си миловидност и нравствената си стойност. Нямаха представа за собственото си чистосърдечие, как биха имали представа за живота? Без оръжие срещу нещастieto, както и без никакъв опит, за да оценят щастieto, те извличаха единствената си утеха в майчиния затвор от самите себе си. Нежните им полугласни признания вечер, няколкото споделени реплики, когато майка им ги оставеше за миг сами, бяха наситени понякога с повече мисли, отколкото бяха в състояние да изразят. Често един поглед, убягнал на всички, с който споделяха вълнението си, напомняше поема, пропита с горчива тъга. Съзерцанието на безоблачното небе, уханието на цветята, разходката в градината, уловени под ръка, им доставяха небивали наслаждения.

Завършването на някоя бродерия ги преизпълваше с невинна радост. Кръгът на майка им не само не подхранваше сърцата им и не подтикваше ума им, а притъпяваше мисълта им и вгорчаваше чувствата им, тъй като се състоеше от няколко стари добронравни жени, сухи и лишени от обаяние, които разговаряха за разликата между проповедниците и изповедниците си, за дребните си неразположения и най-незначителни религиозни събития, достойни за вестник „Котидиен“ или „Приятел на религията“. Колкото до мъжете, те биха угасили факела на любовта, толкова безстрастни и тъжно примирени бяха лицата им. Те всички бяха на възрастта, когато мъжът става начумерен и мрачен, когато чувствителността му се проявява само на трапезата и се събужда само за неща, свързани с благосъстоянието. Набожно себичие бе изсушило сърцата им, отдадени на дълга и укрепени зад религиозните си обязанности. Безмълвните партии на карти запълваха почти цялата вечер. Двете момиченца, заточени сред този синедрион, поддържан от майчината

строгост, с изненада осъзнаваха, че ненавиждат скучните гости с потънали в орбитите очи и намусени лица.

На тъмния фон на този живот се открие ярко само един мъж, учителят им по музика. Изповедниците решиха, че музиката е християнско изкуство, родено в лоното на католическата църква и развито от нея. Затова разрешиха двете момиченца да учат музика. Една очилата госпожица, учителка по солфеж и пиано в съседния манастир, ги умори с упражнения. Но когато по-голямата дъщеря навърши десет години, граф Дьо Гранвил изтъкна необходимостта да вземат учител. Госпожа Дьо Гранвил се отнесе към тази отстъпка с благонаравно съпружеско подчинение: набожните жени считат за своя заслуга всяко изпълнено задължение.

Учителят беше германец, католик, един от тези мъже, които се раждат стари и изглеждат все петдесетгодишни, дори и на осемдесет години. Тъмното му, хлътнало, набръчкано лице бе запазило нещо детско и наивно. Невинна синева оживяваше очите му и жизнерадостна пролетна усмивка не слизаше от устните му. Сивите старчески коси, сресани безизкусно като косите на Исус Христос, внасяха някаква тържествена нотка във възторженото му изражение, която заблуждаваше хората относно характера му: той бе способен да извърши глупост, като си остане образцово сериозен. Дрехите бяха за него необходима обвивка, на която не обръщаше никакво внимание, защото очите му бяха насочени много високо, към облаците, и рядко се спускаха, за техен срам, към нещо материално. Затова този талантлив, но неизвестен музикант спадаше към приятната категория на отвлечените хора, които отдават времето и душата си на другите, забравят ръкавиците си на всички маси и чадъра си пред всяка врата. Ръцете му изглеждаха мръсни, дори и да бяха измити. Най-сетне старческото му тяло не особено устойчиво върху немошните му криви крака, което доказваше до каква степен човек може да го превърне във второстепенен придатък на душата си, спадаше към странните творения, изрисувани правдиво от Хофман^[2], поет на онова, което сякаш не съществува и при все това живее. Такъв беше Шмуке, бившият капелмайстор на маркграф Аншпах. Този начетен мъж бил подложен на разпит по благочестие: попитали го дали пости. Маестрото бил изкушен да отговори: „Та погледнете ме!“ Но може ли човек да се шегува с набожни жени и янсенистки проповедници?

Неугледният старец зае толкова място в живота на двете Мари, те така обикнаха чистосърдечния надарен музикант, свел амбициите си до разбиране на изкуството, че след омъжването си всяка от тях му учреди триста франка пожизнена рента, достатъчна за жилището, бирата, лулата и дрехите му. С шестстотин франка рента и дохода от уроците животът му стана рай. Шмуке се бе осмелил да довери мизерното си положение и съкровено то си желание само на тези прелестни девойки, на тези цветя, разцъфнали под снега на майчината строгост и леда на лъженабожността. Този случай обяснява напълно характера на Шмуке и детството на двете Мари.

Никой по-късно не можеше да узнае кой абат, коя стара набожница бе открила този немец, залутан в Париж. Щом достопочтените майки узнаха, че графиня Дьо Гранвил е намерила учител по музика за дъщерите си, всички се заинтересуваха за името и адреса му. Шмуке се сдобил с тридесет ученички в техния квартал. Късният му успех се изрази в носене на обувки с токи от бронзирана стомана, подложки от конски косъм и в по-често сменяне на бельото. Простодушната му жизнерадост, дълго потискана от благородната му, благопристойна нищета, изблизна наново. Той пускаше сегиз-тогиз по някоя шеговита забележка: „Госпожици, тази нощ котките излапаха мръсотията в Париж“ — ако през нощта мраз сковеше улиците, кални предната вечер, само че той произнасяше тези думи на галско-германско наречие. Доволен, че е поднесъл на двете ангелчета тази *vergissmeinnicht*^[3], избрана сред цветята на ума му, на лицето му се изписваше тънко, остроумно изражение, което обезоръжаваше всеки подигравчия. Толкова бе щастлив, ако му се удадеше да предизвика усмивка върху устните на двете си ученички, в чийто тъжен живот бе надникнал, че беше готов нарочно да стане смешен, ако по рождение не будеше смях. Но сърцето му би придало вкус и на най-разпространените анекдоти. Според много сполучливия израз на покойния Сен-Мартен, то би позлатило и калта с божествената си усмивка.

Съгласно благородните внушения на религиозното възпитание двете Мари съпровождаха почитателно учителя си до входната врата на дома си. Там горките момиченца му казваха нещо мило, щастливи да му дарят щастие. Можеха да се покажат жени само спрямо него! Затова чак до женитбата им музиката стана за тях втори живот, както руският

мужик вземал — така поне разправят — мечтите си за действителност, а живота си — за кошмар. В желанието си да се предпазят от дребнавостта, която ги обсаждаше, както и от убийствените аскетични мисли, те се хвърлиха настървено в трудностите на музикалното изкуство. Мелодията, Хармонията, Композицията, трите дъщери на небето, чийто хор оглавяваше старият фавн-католик, опиянен от музика, възнаградиха усилията им и изградиха крепост около тях с безплътните си танци. Моцарт, Бетховен, Хайдн, Паезиело, Чимароза, Хумел и второстепенните композитори развиха у тях хиляди чувства, които не пристъпиха свещената ограда на забулените им сърца, но проникнаха в мирозданието и те литнаха в него с разперени крила. Изпълнеха ли съвършено някоя музикална пиеса, двете момичета си стискаха ръце, прегръщаха се възторжено, а старият им учител ги наричаше неговите две свети Цецилии.

Двете Мари почнаха да ходят на бал чак когато навършиха шестнадесет години, и то само четири пъти годишно в няколко избрани дома. Отделяха се от полите на майка си само натъпкани с наставления как да се държат с кавалерите си. Наредданията бяха толкова строги, че можеха да отговарят само с „да“ и „не“ на партньорите си. Окото на графинята не се откъсваше нито за миг от дъщерите ѝ и като че ли отгатваше думите само по движението на устните им. Клетите момичета имаха безупречни бални тоалети, рокли от муселин, затворени до брадичката с безброй рюшчета и дълги ръкави. Тази бална премяна, пристегнала очарователните им форми и прикрила красотата им, ги оприличаваше на египетски мумии. Ала от памучните калъфи се подаваха две пленителни тъжни личица. Те се вбесяваха, че са обект на нежно състрадание. Коя жена, колкото и простодушна, не желае да буди завист? И така нито една опасна или нездрава мисъл, нищо двусмислено не омърси девствения им ум: сърцата им бяха чисти, ръцете — страшно червени и двете прасяха от здраве. Ева не е излязла по-невинна от ръцете на Бога, отколкото двете момичета от бащиния дом, за да отидат в кметството и църквата с една-единствена, но затова пък страшна препоръка: да се подчиняват във всичко на мъжете, край които трябваше да спят или да бодърствуват нощем. Според самите тях едва ли щяха да се чувствуват по-зле в чуждата къща, където щяха да се преселят, отколкото в майчиния манастир.

Защо бащата на двете момичета, граф Дьо Гранвил, умен, образован и добросъвестен магистрат, макар увличащ се понякога от политика, не защити двете малки създания от подобен деспотизъм? Уви! Съгласно едно паметно споразумение, постигнато след десетгодишен брак, съпрузите живееха разделени в собствения си дом. Бащата се бе нагърбил с възпитанието на синовете си, предоставяйки на жена си възпитанието на дъщерите. Приложението на тази насилствена система му се стори не толкова опасна за жените, отколкото за мъжете. Двете Мари, предопределени да търпят тирания, било тиранията на любовта, било тиранията на брака, щяха да загубят по-малко от подобно възпитание, отколкото момчетата, чийто ум трябваше да остане свободен и чиито способности щяха да пострадат под силния натиск на религиозните мисли, тласнати до крайност. Графът бе избавил две от четирите жертви. За графинята двамата ѝ снове — единият, готвещ се за съдийската професия, а другият за прокуратурата, — бяха много зле възпитани, за да им позволи най-малка близост със сестрите им. Така че отношенията между нещастните деца бяха зорко наблюдавани.

Впрочем, когато графът вземаше синовете си от колежа, той гледаше да не се застояват вкъщи. Двете момчета обядваха с майка си и със сестрите си, после съдията им устройваше някакво забавление навън — водеше ги в ресторант, на театър, в музея или на село през лятото. Освен в тържествените случаи в семейния живот, например именния ден на графинята или графа, Нова година и раздаването на наградите в края на учебната година, когато двете момчета оставаха вкъщи и спяха там, доста смутени, без да смеят да целунат сестричките си, надзиравани от графинята, която не ги оставяше нито миг заедно, двете момичета толкова рядко виждаха братята си, че между тях не можеше да се зароди никаква връзка.

В подобни дни с повод и без повод тя питаше: „Къде е Анжелик?“, „Какво прави Йожени?“, „Къде са децата ми?“

Станеше ли дума за синовете ѝ, графинята вдигаше към небето студените си измъчени очи, като че ли искаше прошка от Бога, че не ги е изтръгнала от безбожието. Възклицанията и недомлъвките ѝ по техен адрес бяха равнозначни на най-плачевните строфи от Йеремия и заблуждаваха двете сестри, които считаха братята си покварени и навеки пропаднали. Когато синовете му навършиха осемнадесет

години, графът им даде две стаи в своя апартамент и ги записа да следват право, като ги повери на един адвокат, негов секретар, натоварен да ги посвети в тайните на бъдещата им кариера. Така че за двете Мари братята бяха нещо абстрактно. Когато сестрите им се омъжваха, единият бе заместник-прокурор в далечен съд, другият едва-що започваше работата си в провинцията: и двамата бяха задържани и първия, и втория път от сериозни процеси.

Животът в много семейства, който си представяме задушевен, единен, тясно споен, протича всъщност така: братята са далеч, загрижени да забогатеят, да преуспеят, заети в служба на страната; сестрите са увлечени от вихъра на интереси, чужди на собственото им семейство. И всички са разединени, без мисъл един за друг, свързани само със слабите връзки на спомена, до момента, когато гордостта ги призове или ги събере интересът, който понякога прекъсва и малкото останали роднински чувства. Рядко изключение е едно сплотено духом и телом семейство. Съвременните обществени норми, умножавайки отделните семейства, създават най-страшното зло — индивидуализма.

Всред дълбокото усамотение, в което протече младостта им, Анжелик и Йожени рядко виждаха баща си — впрочем той винаги се появяваше в обширния апартамент на партера, обитаван от жена му, с натъжено лице. Вкъщи запазваше сериозното и тържествено изражение на съдия по време на заседание. Когато двете момиченца минаха възрастта на играчките и куклите и започнаха да разсъждават, около дванайсетгодишни, когато вече не се подиграваха на стария Шмуке, те надникнаха в тайните грижи, набраздяващи челото на графа, и отгатнаха под строгата му маска затаени доброта и очарование. Разбраха, че бе отстъпил пред религията в своето семейство, измамен в надеждите си на съпруг, както и наранен в най-нежните фибри на бащинството — любовта на бащите към дъщерите. Подобни страдания необикновено силно вълнуват девойки, лишени от нежност. Понякога, докато се разхождаше в градината между двете, обвил с ръце крехките им талии, приравнявайки крачка с детските им стъпки, бащата се спираше край някой храст и ги целуваше по челото една след друга. Очите, устните и изразът му издаваха тогава най-дълбоко съчувствие.

— Не сте много щастливи, мили мои момиченца — казваше им той, — но ще ви омъжа рано и ще бъда доволен, когато напуснете дома

ни.

— Татко — отвръщаше Йожени, — решили сме да се омъжим за първия си кандидат.

— Ето — възкликваше той — горчивия плод на подобно възпитание! Стремят се да направят светици, а създават...

Не довършваше фразата си. Често двете момичета чувствуваха силната обич на баща си, когато се сбогуваше или спираше поглед върху тях, ако случайно вечеряше вкъщи. Те жалеха баща си, когото толкова рядко виждаха, а жалиш ли някого, обикваш го.

Строгото религиозно възпитание предопредели браковете на двете сестри, здраво сплотени от общото си нещастие, както Рита и Кристина^[4] от природата. Много мъже, когато се наканят да се женят, предпочитат момиче, излязло от манастир и пропито от благочестие, пред момиче, възпитано съгласно светските теории. Средно положение не съществува. Мъжът е принуден да се ожени за много образована девойка, чела и тълкувала статиите във вестниците, танцувала валс и гавот с хиляди младежи, посетила всички спектакли, изяла с кориците сума романи, чиито колене са били притискани до смазване от коленете на учителя по танц, която нехае за религията и си е изработила свой морал, или за невежо, чисто момиче, каквито бяха Мари-Анжелик и Мари-Йожени. И едните, и другите крият може би еднаква опасност. И все пак огромното мнозинство мъже, които не са на възрастта на Арнолф^[5], предпочитат една набожна Агнес^[6] пред бъдеща Селимен^[7].

Двете Мари, дребни и тънки, имаха еднакви талии, крака и ръце. По-малката, Йожени, бе руса като майка си. Анжелик беше тъмнокоса като баща си. Ала и двете имаха еднакъв тен — седефенобяла, издаваща здраве и чиста кръв кожа, с ярка руменина, свежа като жасмин и като него фина, гладка и нежна при допир. Сините очи на Йожени и тъмните очи на Анжелик имаха един и същи израз на наивно безгрижие, непринудено удивление, което личеше от неопределения им блуждаещ поглед. Бяха добре сложени: възслабите им рамене щяха по-късно да се изваят. Гърдите им, толкова дълго забулвани, изненадваха погледа със съвършенството си, когато съпрузите им ги помолиха да сложат по-изрязани рокли за бала. И единият, и другият тогава се насладиха на пленителния свян, залял с червенина двете непорочни създания, най-напред при затворени врати, а после през

цялата вечер. Когато започваме описанието на сцената с разплаканата по-голяма сестра, очакваща утеха от по-малката, ръцете и раменете им бяха станали млечнобели. И двете бяха откърмили: едната — момче, другата — момиче.

Йожени се бе сторила много дяволита на майка си и тя бе двойно по-внимателна и по-строга спрямо нея. В очите на тази вдъхваща страх майка благородната и горда Анжелик имаше явно възторжена душа, гаранция за чистотата ѝ, докато палавата Йожени като че ли се нуждаеше от обуздаване. Има такива очарователни създания, онеправдани от съдбата: би трябвало да жънат само успехи в живота, а живеят и умират злочести, терзани от зъл дух, жертви на непредвидени обстоятелства. Така невинната, весела Йожени бе подложена на подмолния деспотизъм на един парвеню, едва излязла от майчиния затвор. Анжелик, предразположена към бурни сърдечни изживявания, бе попаднала в най-висшите сфери на парижкото общество, свободна като птичка.

---

[0] „Евина дъщеря“ излиза за пръв път в подлистник на вестник „Сиекл“ в периода от 31 декември 1838 г. до 14 февруари 1839 г.

В 1839 г. произведението е отпечатано в отделна книга, а в 1842 г. е включено в състава на „Сцени от личния живот“ (първото издание на „Човешка комедия“). ↑

[1] Алакок, *Мари-Маргьорит* — френска монахиня визитандинка, живяла през втората половина на XVII век, прочула се с благочестието си и обявена след смъртта ѝ за светица. ↑

[2] Хофман, *Ернст Теодор Амадеус* (1776–1822) — немски писател и композитор, автор на сатирично-фантастични повести и романи. ↑

[3] Незабравка (нем.). ↑

[4] Рита и Кристина — сиамски близначки, родени в Сардиния и починали на осеммесечна възраст в Париж, през 1829 г. ↑

[5] *Арнолф* — възрастен буржоа, герой от комедията на Молиер „Училище за жени“, настойник на Агнес. ↑

[6] *Агнес* — наивна девойка от споменатата комедия на Молиер. ↑

[7] *Селимена* — светска кокетка, героиня от комедията на Молиер „Мизантроп“. ↑

ВТОРА ГЛАВА

ОТКРОВЕНИЯ НА ДВЕ СЕСТРИ

Госпожа Дьо Вандьонес, която очевидно изнемогваше под бремето на прекалено тежки страдания за все още наивната си след шестгодишен брак душа, се бе проснала с прегънати колене и свито тяло, отпуснала глава на облегалото на канапето. Едва мярнала се в театър „Де-з-Италиен“, бе изтичала при сестра си и в косите ѝ още стояха забучени няколко цветя, докато други лежаха пръснати по килима заедно с ръкавиците, копринената наметка, гарнирана с кожи, маншона и капишона ѝ. Блестящите сълзи, примесени с перлите върху бялата ѝ гръд, влажните очи издаваха необикновени признания. Не беше ли страшно посред целия този лукс? Графинята нямаше смелост да заговори.

— Мило мое клето момиче — каза госпожа Дю Тийе, — колко погрешна представа имаш за брака ми, щом си помислила да искаш помощ от мен!

Като чу тези думи, изтръгнали се от сърцето на сестра ѝ поради силната буря, която тя бе развихрила в него, също както топящите се снегове повдигат най-дълбоко забитите камъни в коритото на потоците, графинята изгледа смаяно жената на банкера. Огънят на страха изсуши сълзите ѝ и тя втренчи поглед.

— Нима и ти си в бездна, ангел мой? — промълви тя.

— Моите злочестини няма да умиротворят страданията ти.

— Сподели ги с мен, мило дете. Не съм още толкова себична, за да не те изслушам! Значи, пак страдаме и двете, както в младостта си?

— Само че сега страдаме разделени — отвърна тъжно жената на банкера. — Живеем в две враждебни едно на друго общества. Аз ходя в Тюйлери, а ти вече не ходиш там. Съпрузите ни принадлежат към две противоположни партии. Аз съм съпруга на тщеславен банкер, на зъл човек, съкровище мое! Ти си съпруга на добро, благородно, великодушно същество...

— О, без упреци — каза графинята. — Преди да ме упрекне, една жена би трябвало да е понесла досадата на скучен и безцветен живот, да е излязла от него и да е влязла в рая на любовта. Би трябвало да е изпитала щастието да чувства, че живее чрез другия, да споделя богатите чувства на една поетична душа, да води двоен живот: да следва любимия в полетите му в простора и да се връща обратно в света на амбицията; да страда заедно с него, да се издига на крилата на неговите върховни наслади, да разгръща възможностите си върху една обширна сцена и в същото време да остане спокойна, хладна, невъзмутима за всеки външен наблюдател. Да, мила моя, често трябва да сдържаш цял океан в сърцето си, докато стоиш у дома си, както ние тук, на едно канапе пред огъня. И все пак какво щастие всяка минута да изпитваш жив интерес, който умножава и разширява фибрите на сърцето, да не бъдеш равнодушна към нищо, животът ти да зависи от една разходка, по време на която ще зърнеш в тълпата едни искрящи очи, пред които слънцето бледнее. Да се вълнуваш от всяко закъснение, да ти се иска да убиеш досадника, който ти открадва един от редките мигове, когато щастието трепти в цялото ти същество. Какво опиянение да живееш, когато толкова много жени се молят на колене за чувствата, които им се изплъзват! Помисли, скъпо дете, че за цялата тази поезия има само едно време — младостта. След няколко години идва зимата, студът. Ах, ако ти притежаваш тези живи богатства на сърцето и ако рискуваш да ги загубиш...

Уплашена, госпожа Дю Тийе бе закрила лице с ръце, докато сестра ѝ не се насищаше на тази пагубна тема.

— И през ум не ми е минавало да ти отправя и най-малък упрек, скъпа моя — каза най-сетне тя, като видя заляното в горещи сълзи лице на сестра си. — Ти току-що хвърли в душата ми само за един миг повече жарава, отколкото са угасили досега сълзите ми. Да, животът, който вода, би оправдал любов като тази, която ми описа. Позволи ми да смятам, че ако се виждахме по-често, нямаше да бъдем в това състояние. Ако ти знаеше страданията ми, би оценила щастието си и би ме насърчила може би да се разбунтувам и аз бих била щастлива. Твоето нещастие е мимолетно и първата случайност ще го отстрани, а моето е ежечасно. За съпруга ми аз съм доказателство за неговия лукс, емблема на амбициите му, една от тщеславните му победи. Той няма нито истинско чувство, нито доверие в мен. Фердинан е сух и

безупречен като този мрамор — каза тя, като почука по камината. — Не ми се доверява. Всичко, което бих поискала за себе си, предварително ми е отказано. Но ако се касае за нещо, което го ласкае и изважда на показ богатството му, няма нужда да искам: той украсява покоите ми, харчи луди пари за трапезата ми. Прислугата ми, ложите ми в театъра, всичко външно е най-изискано. Тщеславието му не жали нищо, готов е да сложи дантели на пелените на децата си, но няма да чуе плача им, няма да отгатне нуждите им. Разбираш ли ме? Покрита съм с диаманти, когато отивам в двореца; в града нося най-скъпи бижута, но не разполагам с нито един лиар. Госпожа Дю Тийе, която може би предизвиква завист и привидно плува в злато, няма сто франка лично свои. Щом един баща не се грижи за децата си, той се грижи още по-малко за майка им. О, той ме накара доста грубо да почувствувам, че е платил за мен и че личното ми състояние, с което изобщо не разполагам, е било взето от джоба му. Ако трябваше да завладея само него, може би бих го спечелила, но аз се сблъсквам с чуждо влияние, влиянието на жена, надхвърлила петдесетте, която се домогва до него и го командува, вдовицата на един нотариус. Чувствувам, че ще бъда свободна едва след смъртта ѝ. Тук водя живот на кралица: с гонг известяват обедата и вечерята ми, както в твоя замък. Излизам неизменно в един и същи час, за да отида в Булонската гора. Винаги ме придружават двама лакеи в парадни ливреи и съм длъжна да се върна в определен час. Вместо аз да давам заповеди, получавам такива. На бал или в театъра един лакей идва да ми съобщи: „Колата на госпожата чака пред входа.“ И трябва да си тръгна често точно когато ми е най-приятно. Фердинан би се разсърдил, ако не се подчиня на етикета, установен за жена му, а аз се страхувам от него. Сред този прокълнат разкош жала за миналото и ми се струва, че майка ни е била много добра: оставяше ни нощите и можех да разговарям с теб. Изобщо живеех до създание, което ме обичаше и страдеше с мен, докато тук, в този пищен дом, съм сред пустиня.

При това ужасно признание графинята на свой ред улови ръката на сестра си и я целуна през сълзи.

— Как мога да ти помогна? — промълви Йожени. — Ако той ни изненада в мнителността си и пожелае да узнае какво си ми казала, би трябвало да го излъжа, нещо трудно с толкова хитър и вероломен човек: ще ми постави клопки. Но да оставим моите злочестини и да

помислим за теб. Четиридесет хиляди франка, скъпа, не биха били нищо за Фердинан, който прехвърля милиони заедно с друг един крупен банкер, барон Дьо Нюсенжан. Понякога присъствам на вечери, когато говорят такива неща, че изтръпвам. Дю Тийе знае, че съм дискретна, и говорят пред мен, без да се стесняват: сигурни са, че ще мълча. Как да ти кажа, убийствата по друмищата ми се струват благодееие в сравнение с някои финансови комбинации. Нюсенжан и Дю Тийе разоряват хората, без да им мигне окото, както аз нехая за техните разхищения. Често приемам в дома си нещастни жертви, чиято сметка са видели предната вечер пред мен. Впускат се в сделки, в които ще загубят цялото си състояние, и ми иде, както на Леонард в пещерата на разбойниците, да им кажа: „Пазете се!“ Но какво би станало с мен? И мълча. Този луксозен дом е разбойническо свърталище, а Дю Тийе и Нюсенжан хвърлят с шепи банкноти по хиляда франка за прищевките си. Фердинан купува в Тийе мястото на бившия замък, за да го построи отново, иска да прибави и една гора и великолепни имения. Твърди, че синът му ще бъде граф и третото ни поколение ще бъдат благородници. На Нюсенжан е омръзнал домът му на улица Сен Лазар и сега си строи дворец. Жена му ми е приятелка... Ах! — възкликна тя. — Тя може да ни помогне, по-смела е с мъжа си, разполага с богатството си, тя ще те спаси.

— Мило момиченце, остават му само няколко часа, да отидем още тази вечер, веднага — каза госпожа Дьо Вандьонес, като се хвърли в прегръдките на госпожа Дю Тийе и избухна в сълзи.

— Нима мога да изляза в единайсет часа вечерта?

— Аз съм с каретата си.

— Я да видим какво заговорничите! — каза Дю Тийе, като отвори вратата на будоара. Той показа на сестрите безобидно лице с притворно любезно изражение. Килимите бяха заглушили стъпките му, а двете жени, потънали в грижите си, не бяха чули колата му. Графинята, чиито ум и усет се бяха изострили от общуването със светското общество и свободата, предоставена ѝ от Феликс, докато тези качества бяха потиснати у сестра ѝ от съпружеския деспотизъм, заместил майчиния, забеляза уплахата на Йожени, която можеше да я издаде, и спаси сестра си с откровения си отговор.

— Мислех, че сестра ми е по-богата, отколкото е — отвърна графинята, като погледна зет си. — Жените понякога изпадат в

затруднение, което не искат да споделят с мъжете си, както се е случило с Жозефин и Наполеон, затова бях дошла да ѝ поискам една услуга.

— Тя лесно може да ви я окаже, сестрице — Йожени е много богата — отвърна Дю Тийе сладниково.

— Богата е само за вас, братко — възрази графинята с горчива усмивка.

— Какво ви е нужно? — попита Дю Тийе, който нямаше нищо против да обвърже балдъзата си.

— Ех, глупчо, нали ви казах, че не искаме да се излагаме пред мъжете си! — отвърна благоразумно госпожа Дьо Вандьонес, като разбра, че ще падне в ръцете на човека, чийто портрет за щастие ѝ бе изрисуван от сестра ѝ. — Утре ще дойда при Йожени.

— Утре не — отвърна студено bankerът. — Утре госпожа Дю Тийе ще вечеря у един бъдещ пер на Франция, барон Дьо Нюсенжан, който ще ми отстъпи мястото си в Камарата на депутатите.

— Няма ли да ѝ позволите да дойде в ложата ми в Операта? — каза графинята, без дори да погледне сестра си, толкова се страхуваше да не би тя да издаде тайната им.

— Тя си има своя ложа, сестро — заяви Дю Тийе, засегнат.

— Добре, тогава ще я видя там — каза графинята.

— За пръв път ще ни окажете тази чест — подметна Дю Тийе.

Графинята долови упрека и се разсмя:

— Бъдете спокоен, този път няма да ви накараме да платите нищо. Сбогом, миличка!

— Нахалница! — извика Дю Тийе, като прибра цветята, паднали от косите на графинята. — Би трябвало да се поучите от госпожа Дьо Вандьонес — обърна се той към жена си. — Бих желал да ви видя в обществото така нагла, както току-що бе сестра ви тук. Вашият еснафски и наивен вид ме отчайва.

Вместо отговор Йожени вдигна очи към небето.

— Я да видим сега, госпожо, какво правехте тук вие двете? — попита bankerът след кратка пауза, като ѝ посочи цветята. — Какво се е случило, че сестра ви ще дойде утре в ложата ви?

Горката безправна съпруга се извини, че ѝ се спи, и излезе, за да извика камериерката да я съблече, защото се боеше от разпита. Тогава Дю Тийе я улови за ръка, върна я под светлината на свещите, горящи в

позлатените свещници между два прелестни букета, и впи светлия си поглед в очите на жена си.

— Сестра ви дойде да ви иска назаем четиридесет хиляди франка, дължими от един мъж, от когото тя се интересува и който след три дни ще бъде заключен като скъпоценност на улица Клиши — каза хладно той.

Жена му бе обзета от нервен трепет, който успя да овладее.

— Уплашихте ме — каза тя. — Сестра ми обаче е премного добре възпитана и премного обича мъжа си, за да се интересува до такава степен от някакъв мъж.

— Напротив — сухо отвърна bankerът, — момичетата, възпитани като вас в принуда и религиозни обреди, жадуват за свобода, копнеят за щастие и щастieto, на което се радват, никога не е толкова голямо, нито толкова красиво като онова, за което са мечтали. Такива момичета стават лоши съпруги.

— Говорете за мен — каза горката Йожени с горчива ирония, — но уважавайте сестра ми. Графиня Дьо Вандьонес е много щастлива, мъжът ѝ я оставя премного свободна, за да не е привързана към него, пък и дори ако вашето предположение е вярно, не би ми казала.

— Може — съгласи се Дю Тийе. — Забранявам ви да правите каквото и да било по този въпрос. В мой интерес е този човек да отиде в затвора, добре запомнете това.

Госпожа Дю Тийе излезе.

„Сигурно няма да ме послуша, а аз ще узная всичко, което направят, като ги поставя под наблюдение — си каза Дю Тийе, щом остана сам в будоара. — Тези глупачки се опитват да се борят с нас.“

Повдигна рамене и отиде при жена си или, по-право казано, при робинята си.

Изповедта на госпожа Дьо Вандьонес пред госпожа Дю Тийе бе така свързана с живота ѝ от шест години насам, че не бихме я разбрали, ако не разкажем накратко по-важните събития.

ТРЕТА ГЛАВА

ИСТОРИЯТА НА ЕДНА ЩАСТЛИВА ЖЕНА

Между забележителните мъже, чиято съдба бе решена от Реставрацията и които за свое нещастие тя изключи ведно с Мартиняк от тайните на управлението, спадаше и Феликс дьо Вандьонес, влязъл в Камарата на перовете като неколцина други в последните дни от царуването на Шарл X. Това изпадане в немилост, макар и временно в неговите очи, го накара да се замисли за женитба. Желанието да се ожени бе породено, както у много други мъже, от отвращението към любовните приключения, тези безумни цветя на младостта. Настъпва един върховен момент, когато общественият живот придобива цялата си тежест. Феликс дьо Вандьонес се бе чувствувал ту щастлив, ту нещастен, по-често нещастен, отколкото щастлив, подобно на мъжете, които са срещнали любовта под най-красивата форма при първите си стъпки в светското общество. Такива привилегировани мъже стават прекалено придирчиви. А после, като натрупат малко житейски опит и опознаят хората, престават да бъдат максималисти и стигат до пълна снизходителност. Жените не ги лъжат, защото те не се поддават на измама, но влагат известно очарование в примирението си и тъй като очакват всичко, страдат по-малко.

Феликс можеше обаче все още да мине за един от най-привлекателните и най-приятните мъже в Париж. Извоювал си бе престиж сред жените главно благодарение на едно от най-благородните създания на този век, умряло, както казват, от мъка и любов по него. Но най-силен отпечатък му бе оставила красивата лейди Дъдли. В очите на много парижанки Феликс дължеше много свои успехи на лошата си слава. Кариерата на любовните му приключения завърши с госпожа Дьо Манервил. Без да е бил дон Жуан, той напусна света на любовта със същото разочарование, което му бе донесъл и светът на политиката. Не се надяваше вече, че някога ще срещне идеалната жена и идеалната любов, озарили и окрили ранната му младост.

Стигнал тридесетте, граф Феликс реши да сложи край на досадните си любовни успехи, като се ожени. По този въпрос бе наясно: търсеше момиче, възпитано съгласно строгите изисквания на католицизма. Достатъчно му бе да научи как графиня Дьо Гранвил държи дъщерите си, за да поиска ръката на по-голямата от тях. И той бе понесъл деспотизма на майка си. Все още си спомняше жестоката си младост и можеше да различи под прикритието на женския свян как това иго бе въздействувало на сърцето на девойката: дали бе вляло в него озлобление, огорчение, бунт, или то бе останало кротко, любвеобилно, готово да откликне на красивите чувства. Тиранията оказва противоположно въздействие и две големи фигури от античността се явяват като символи на робството: Епиктет^[1] и Спартак — ненавистта с непримиримостта си и примирието с неговата християнска обич. Граф Дьо Вандьонес откри сродна душа у Мари-Анжелик дьо Гранвил.

Оженвайки се за младо, простодушно, невинно и чисто момиче, той предварително бе решил, като млад старец, какъвто се чувствуваше, да прибави бащинското към съпружеското чувство. Даваше си сметка, че сърцето му е пресушено от светския живот и политиката, и знаеше, че в замяна на един млад живот ще предложи остатъците от един похабен живот. Ще сложи ледовете на зимата край цветята на пролетта, опитността на зрелия мъж край веселото, безгрижно неблагоприятие. След като прецени трезво положението си, той се укрепи на съпружеските си позиции, като се запаси възможно най-добре. Пусна две котви — снизхождението и доверието. Майките би трябвало да търсят такива мъже за дъщерите си: умът закриля като божество, разочарованието е прозорливо като хирург, а опитът е предвидлив като майка. Тези три качества са богословските добродетели на брака.

Изискаността и очарованието, които бе придобил като харесван и изтънчен мъж, поуците от висшите политически среди, наблюденията, които бе натрупал по време на своя деен живот, съзерцания и литературни занимания — Феликс дьо Вандьонес използва всичко това, за да направи жена си щастлива, като впрегна и целия си ум. Едва излязла от майчиното чистилице, Мари-Анжелик се възнесе в съпружеския рай, създаден за нея от Феликс на улица Роше в дом, където най-малките дреболии излъчваха ухане на аристократичност,

но бляскавото обществено положение на съпруга ѝ не накърняваше хармоничната непринуденост, така скъпа на младите влюбени сърца.

Мари-Анжелик най-напред вкуси напълно наслажденията на материалния живот: съпругът ѝ в продължение на две години бе интендант на развлеченията ѝ. Търпеливо и много умело Феликс въведе жена си в живота, посвети я постепенно в тайните на висшето общество, запозна я с родословията на благородните семейства, учеше я как да се държи в обществото, насочваше я как да се облича в да разговаря, развеждаше я от театър на театър, накара я да проведе един курс по литература и история. Той завърши образованието ѝ с грижовност на влюбен, на баща, на учител и съпруг с правилно разбрана умереност, като ѝ осигуряваше наслаждения и уроци, без да накърни религиозните ѝ убеждения. С една дума, той се справи майсторски със задачата си.

След четири години със задоволство установи, че бе превърнал графиня Дьо Вандьонес в една от най-приятните и най-изтъкнатите жени на своето време. Мари-Анжелик изпитваше към Феликс точно такива чувства, каквито той желаше да ѝ вдъхне: истинско приятелство, добре осъзната признателност и сестринска обич, уместно примесена с благородна и достойна любов, каквато трябва да съществува между мъж и жена. Бе вече майка, при това добра майка. Така че Феликс бе привързал жена си към себе си с всички възможни връзки, без да даде вид, че я обвързва, и разчиташе на силата на навика, за да бъде безбурно щастлив.

Само обиграни в житейските превратности мъже, извървели кръга на политическите и любовните разочарования, притежават подобна опитност и могат да се държат по този начин. Впрочем това начинание доставяше на Феликс същото удовлетворение, което изпитват от творбите си художниците, писателите или архитектите, издигайки паметници. Той се възхищаваше двойно от възпитателното си дело, виждайки резултатите и възхищавайки се от жена си — образована и чистосърдечна, остроумна и естествена, приятна и непорочна, девойка и майка едновременно, съвсем свободна и окована.

Историята на добрите семейства е като историята на щастливите народи, написва се с два реда и не е обект на литературата. Затова, тъй като щастието не се обяснява освен със самото себе си, тези четири години бяха изпълнени с изживявания, нежни като бледата сивина на

вечната любов, блудкави като манната и забавни, колкото е забавен романът „Астрей“^[2].

През 1833 година сградата на щастието, циментирана от Феликс, едва-що не се срути, подровена в основите си, без той да подозира. Сърцето на двадесет и пет годишната жена не е същото като на осемнадесетгодишното момиче, както сърцето на четиридесетгодишната е различно от сърцето на тридесетгодишната. Жените преминават през четири възрасти. Всяка от тях формира нова жена. Вандьонес навярно знаеше законите на тези преобразования, дължими на съвременните ни нрави, но ги забрави в своя случай, както на най-вещия граматик може да се случи да забрави граматичните правила, когато пише книга; както на бойното поле, посред огъня, най-опитният генерал, затруднен от неравния терен, забравя някое неизменно правило на военното изкуство. Човекът, способен непрестанно да бележи фактите с мисълта си, е гениален. Но и най-гениалният човек не разгръща всеки миг гения си, иначе би заприличал премного на бога. След четири години такъв живот без ни едно душевно сътресение, без нито една дума, която да наруши хармонията на този сладък концерт от чувства, изпълнена от съзнанието, че е в разцвета си като красиво растение, посадено в плодородна почва, расло под ласките на благодатно слънце, греещо посред вечно лазурно небе, графинята се замисли над себе си.

Този критичен момент в живота ѝ, обект на описаната от нас сцена, би бил неразбираем без известни обяснения, които може би ще смекчат в очите на жените вината на младата графиня, така щастлива и като майка, и като съпруга, вина, която на пръв поглед изглежда непростима. Животът е резултат от действието на две противоположни начала: липсва ли едното, човек страда. Задоволявайки жена си във всяко отношение, Вандьонес я бе лишил от желанието, владетел на мирозданието, за което се изразходват огромни нравствени сили. Извънредно голямата топлина, извънредно голямото нещастие, пълното щастие, всички абсолютни начала властвуват над безплодни площи: те държат да бъдат сами и задушават всичко, което им е чуждо. Вандьонес не беше жена, а жените единствени познават изкуството да разнообразят блаженството. Това изкуство поражда кокетството, своенравие, страховете и кавгите, умишлените, остроумни глупости, чрез които поставят под въпрос на следващия ден онова, което

предната вечер е било съвсем безспорно. Мъжете могат да досадят с постоянството си, жените — никога.

По природа Вандьонес беше премного добър и не беше в състояние съзнателно да измъчва любимата жена. Той я потопи в най-лазурната, най-безоблачната шир на любовта. Само Бог на онзи свят знае решението на проблема за вечното блаженство. Долу на земята възвишените поети открай време отегчават читателите, започнат ли да описват рая. Подводната скала за Данте се оказа подводна скала и за Вандьонес. Чест и слава на тази злополучна смелост! В края на краищата този толкова добре подреден Едем почна да се струва еднообразен на жена му; от пълното щастие, изпитано в земния рай от първата жена, започна да ѝ се повдига, както ако дълго време ядем сладкиши. На графинята ѝ се прииска, както на Риварол^[3], четейки Флориан^[4], да срещне някой вълк в кошарата. Такъв е бил открай време смисълът на символичната змия, с която Ева заговорила, вероятно от скука. Тази поука може да се стори неблагоприятна на протестантите, които се отнасят по-сериозно към Битието и от евреите.

Но душевното състояние на госпожа Дьо Вандьонес може да се обясни и без библейски образи: тя усещаше огромна неупотребена сила в душата си, щастieto не ѝ носеше терзания, не беше съпроводено нито с грижи, нито с безпокойство, тя не трепереше да не би да го изгуби; то се появяваше всяка сутрин със същата безоблачност, същата усмивка, същите заплениващи думи. Това чисто езеро не бе набраздено от ни най-малък полъх, дори не и от зефира: тя би желала огледалната му повърхност да се развълнува. В желанието ѝ имаше нещо детско и това би трябвало да я извини. Но обществото е точно толкова безпощадно, както и Бог от Битието. Откакто бе поумняла, графинята разбираше прекрасно колко оскърбителни бяха нейните чувства и ѝ се струваше невъзможно да ги сподели с „милото си мъжле“. В своето чистосърдечие не бе измислила друго любовно обръщение, защото пленителните хиперболи, на които любовта учи жертвите си сред своите пламъци, не се изковават без огън.

Вандьонес беше щастлив, че жена му е така резервирана и умишлено я задържаше в умерената зона на съпружеската любов. Освен това за благородната душа на този образцов съпруг бяха недостойни измамническите средства, които биха го възвеличили, които биха го възнаградили в сърдечно отношение. Той държеше да се

хареса самият той, да не дължи нищо на изкуствения принос на богатството. Графиня Мари се усмихваше, когато видеше в Булонската гора някоя не съвсем изрядна карета или пък теглена от зле поддържани коне, и очите ѝ с удоволствие се плъзгаха по нейната, чиито коне, впрегнати по английски маниер, почти свободни въпреки хамутите, оставаха на известно разстояние един от друг. Феликс считаше за унижително да извлича изгода от грижите, които полагаше: жена му намираше неговия лукс и добрия му вкус за нещо естествено. Тя съвсем не му беше благодарна, че самолюбието ѝ не е уязвено. С всичко е така. И добротата крие опасност: приписват я на характера ви и рядко са готови да видят в нея тайните усилия на благородна душа, докато възнаграждават злите хора за злото, което не са извършили.

Горе-долу по това време госпожа Феликс дьо Вандьонес бе така напреднала в светското си образование, че можеше да изостави твърде незначителната роля на плаха фигурантка, наблюдателка и слушателка, която, както разправят, изпълнявала известно време в миланската „Скала“ Джулия Гризи. Младата графиня се чувствуваше способна да пристъпи кам амплоато на примадона и тя неведнъж се опита. За голямо задоволство на Феликс тя започна да участва в разговорите. Остроумни отговори и тънки забележки, поклънали в ума ѝ вследствие на общуването с мъжа ѝ, привлякоха вниманието върху нея, а успехът я насърчи. Вандьонес беше очарован, че хората, които признаваха, че жена му е красива, сега я намираха и находчива.

Когато се връщаха от концерт, бал или друго светско празненство, на което Мари бе блеснала, тя весело и самонадеяно подхвърляше на Феликс, докато се събличаше:

— Доволен ли бяхте от мен тази вечер?

Графинята възбуди и малко завист, между другото завистта на зълва си, маркиза Дьо Листомер, която дотогава я бе покровителствувала, въобразявайки си, че взима под закрила невзрачно създание, на чийто фон изпъква самата тя. Графиня Мари — красива, духовита, добродетелна, музикална и не особено кокетна, — каква плячка за висшето общество! Там имаше няколко жени, с които Феликс дьо Вандьонес бе скъсал или те бяха скъсали с него, но без да престанат да се интересуват от брака му. Докато виждаха в госпожа Дьо Вандьонес незначителна женичка с червени ръце, която се чуди

къде да се дене, говори малко и явно не мисли много, те се смятаха достатъчно отмъстени.

Дойдоха злополучните юлски събития през 1830 година, в продължение на две години светският живот замря, богатите се оттеглиха по време на бурята в именията си или предприеха пътешествия из Европа и салоните се отвориха отново едва през 1833 година. Предградието Сен-Жермен се цупеше, но смяташе няколко домове, между другото дома на австрийския посланик, за неутрална зона: там се срещаха легитимистите и новото висше общество, представени и едните, и другите от най-елегантната си върхушка. Свързан със заточеното кралско семейство със здравите връзки на симпатията и признателността, но праволинеен в убежденията си, Вандьонес не се сметна задължен да подражава на глупавите прекалени ухажвания на своите съмишленици. В дните на опасност бе изпълнил дълга си с риск за живота си, като мина през народните маси, за да направи предложение за преговори, затова заведе жена си във висшите кръгове, където никой не можеше да се съмнява във верността му. Бившите приятелки на Вандьонес мъчно можаха да разпознаят младоженката в изящната, остроумна и чаровна графиня, която се държеше като най-изтънчена аристократка. Госпожите Д'Еспар, Манервил, лейди Дъдли и няколко други не толкова известни дами почувствуваха, че в сърцата им се пробуждат змиите на ревността. Те чуха свистенето на разгневената си гордост, завидяха на щастието на Феликс. С удоволствие биха дали най-красивите си пантофки, за да му се случи нещастие.

Вместо да се настроят враждебно срещу графинята, тези злбарки я обкръжиха с внимание, засвидетелствуваха ѝ прекалено приятелство и почнаха да я хвалят пред мъжете. Вникнал достатъчно добре в намеренията им, Феликс бдеше над отношенията на жена си с тях и я предупреждаваше да не им вярва. Те от своя страна отгатнаха, че близостта им с жена му го тревожи, не можаха да му простят това недоверие и удвоиха грижите и вниманието си към своята съперница, като допринесоха за шумния ѝ успех, за голямо неудоволствие на маркиза Дьо Листомер, която нищо не проумяваше. Говореше се, че графиня Феликс дьо Вандьонес е най-очарователната и най-остроумната жена в Париж.

Етървата на Мари, жена на маркиз Шарл дьо Вандьонес, се чувствуваше много неприятно, че еднаквите им имена предизвикват недоразумения, а понякога и сравнения. Макар маркизата да бе също много красива жена и да се отличаваше с духовитостта си, съперничките ѝ много успешно ѝ противопоставяха жената на Феликс, която беше дванадесет години по-млада от нея.

Те не знаеха колко зле се отразява успехът на графинята на отношенията ѝ със зълва ѝ и етърва ѝ, които започнаха да се държат хладно и нелюбезно с тържествуващата Мари-Анжелик. Те станаха опасни роднини, близки неприятелки.

Всеизвестно е, че за да се пребори с общото безразличие, породено от политическата драма, литературата предлагаше на читателите произведения в Байронов стил, в които ставаше дума само за съпружески провинения. По това време нарушенията на брачните договори покриваха разходите на списанията, книгите и театъра. Този вечен сюжет беше повече от когато и да било на мода. Любовникът, кошмар за съпрузите, се срещаше навсякъде, освен може би в семействата, където в тази буржоазна епоха проникваше по-малко, отколкото в друго време. Нима, когато всичко живо тича по прозорците, вика: „Пазете се!“ и осветява улиците, по тях се разхождат крадци? Ако през тези наситени с градски, политически и нравствени вълнения години имаше семейни катастрофи, те представляваха изключения и биеха на очи едва по време на Реставрацията. Обаче жените много разговаряха помежду си за любимия сюжет в двете форми на поезията — книгата и театъра. Често ставаше въпрос за любовника, това толкова рядко и така желано същество. Познатите любовни приключения доставяха материал за спорове и както винаги тези спорове се водеха от безупречни жени. Заслужава да отбележим страненето от подобни разговори на жените, които се радват на незаконно щастие; те са сдържани, лицемерно добродетелни и едва ли не плахи в обществото. Като че ли искат от всекиго да пази мълчание или молят да им простят наслажденията, които изживяват. Когато, напротив, някоя жена охотно слуша разговори за семейни катастрофи или се интересува от насладите, които оправдават прегрешилите, бъдете сигурни, че тя е на кръстопът и не знае накъде да поеме.

Тази зима графиня Дьо Вандьонес чуваше силния глас на света около себе си, той гърмеше в ушите ѝ, бурен вятър фучеше край нея.

Мнимите ѝ приятелки, чиито знатни имена и обществено положение закриляха репутацията им, неведнъж обрисоваха пред нея изкустителния образ на любовника и посяха в душата ѝ пламенни слова за любовта, отговора на загадката, която животът поднася на жените — великата страст, по думите на госпожа Дьо Стал, която лично даде пример. Когато в тесен кръг графинята наивно питаше каква е разликата между любовник и съпруг, нито веднъж някоя от тези жени, които желяеха нещастията на Вандьонес, не пропусна да ѝ отвърне така, че да пробуди любопитството ѝ, да разпали въображението и, да въздействува на сърцето ѝ, да увлече душата ѝ.

— Живуркаш с мъжа си, мила, а живееш истински само с любимия си — ѝ казваше маркиза Дьо Вандьонес, нейната етърва.

— Бракът, мило дете, е нашето чистилище. Любовта е раят — заявяваше лейди Дъдли.

— Не ѝ вярвайте — възкликваше госпожица де Туш, — не рай, а ад!

— Само че ад, в който обичаш — забелязваше маркиза Дьо Рошфид. — Често човек изпитва по-голямо удоволствие в страданието, отколкото в щастията, вижте мъчениците.

— Със съпруга си, малка наивнице, живеем нашия живот, така да се каже; ала когато обичаш, живееш живота на друг човек — ѝ обясняваше маркиза Д'Еспар.

— Любовникът е забраненият плод, дума, която за мен казва всичко — заключаваеше смеешком хубавата Моина дьо Сент-Ереен.

Когато не беше на някой дипломатически прием или на бал у богати чужденци като лейди Дъдли или принцеса Галатион, графинята беше пак почти всяка вечер в светското общество след театър „Де-з-Италиен“ или Операта, било при маркиза Д'Еспар, било при госпожа Дьо Листомер, госпожица де Туш, графиня Дьо Монкорне или виконтеса Дьо Гранлийо — единствените отворени аристократически домове. И никога не си отиваше, без в сърцето ѝ да бъдат хвърлени семената на злото. Казваха ѝ, че трябва „да запълни живота си“, моден израз по онова време, „да бъде разбрана“, друга дума, на която жените дават странни значения. Графинята се връщаше у дома си неспокойна, развълнувана, любопитна, замислена. Струваше ѝ се, че нещо липсва на живота ѝ, но не стигаше чак дотам, че да го вижда пуст.

[1] *Епиктет* — гръцки философ-стоик, живял през I век от н.е. ↑

[2] „*Астрея*“ — сладникав любовен роман от френския писател Оноре д'Юрфе (1568–1625), много популярен през XVI и XVII век във Франция. ↑

[3] *Риварол, Антоан* (1753–1801) — френски писател и журналист, известен с остроумните си епиграми. ↑

[4] *Флориан, Жан-Пиер Кларис дьо* (1755–1794) — френски писател сатирик и моралист, автор на басни, стихове и драми. ↑

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

ЕДИН ПРОЧУТ МЪЖ

От салоните, които посещаваше госпожа Феликс дьо Вандьонес, най-забавното, но и най-смесеното общество се срещаше у графиня Дьо Монкорне, прелестна женичка, която приемаше видни хора на изкуството, финансови магнати, бележити писатели, но след като ги подложеше на толкова сериозна проверка, че и най-капризните относно добрата среда не можеха да се опасяват, че ще се натъкнат там на хора от втора ръка. И най-взискателните щяха да бъдат удовлетворени. През зимата, когато светският живот бе възстановен, няколко салона, между които на госпожите Д'Еспар и Дьо Листомер, госпожица де Туш и херцогиня Дьо Гранлийо, бяха привлекли нови знаменитости от областта на изкуството, науката, литературата и политиката. Светските хора никога не губят правата си: те винаги искат да бъдат забавлявани. На един концерт, устроен на края на зимата от графинята, при нея се появи една съвременна звезда в литературата и политиката, Раул Натан, представен от един от най-остроумните, но и най-мързеливите тогавашни писатели, Емил Блонде, друг прочут мъж, само че в тесен кръг. Възхваляван от журналистите, но непознат извън известни бариери. Блонде знаеше това. Впрочем той не си правеше никакви илюзии и между другите презрителни максими бе казал, че славата е отрова, която трябва да се взема на малки дози.

От момента, когато си бе проправил път след продължителна борба, Раул Натан се бе възползвал от внезапното увлечение по външната форма на елегантните привърженици на Средните векове, наричани забавно „Млада Франция“. Той беше придобил чудатостите на гениален човек, като се включи между тези обожатели на изкуството, чиито намерения между другото бяха превъзходни. Защото едва ли има нещо по-смешно от костюма на французите през деветнадесети век. Нужна бе смелост, за да се поднови. Защо да не признаем, Раул има във външния си вид нещо величествено, странно и необикновено, което изисква съответна рамка. И враговете, и

приятелите му — от един дол дренки — единодушно заявяват, че нищо не си подхожда по-добре от неговия външен вид и духа му. Раул Натан би бил може би още по-своеобразен такъв, какъвто си беше, без какъвто и да било придаък. Изпитото му състарено лице — сякаш се бе сражавал с ангели или демони — прилича на лицето, което немските художници приписват на мъртвия Христос: върху него личат белезите на постоянна борба между слабата човешка природа и силните свихе. Но бръчките по страните му, реданите на възлестия му череп, кухините, бележещи очите и слепоочията му, не говорят за физическа слабост. Сухожилията и изпъкналите му кости са забележително яки и макар кожата му, странно потъмняла от разгулен живот, да изглежда изсушена от вътрешен огън, тя все още обвива внушително телосложение. Той е слаб и висок. Нарочно оставя косите си дълги и рошави. Този зле сресан и зле сложен Байрон има дълги крака с надебелени колене, прекалено изпъчена стойка, жилави мускулисти ръце, здрави като клещи на рак, с тънки, нервни пръсти; сини очи, подобни на очите на Наполеон, чийто поглед пронизва душата; неправилен, издаващ лукавство нос; пленителна уста, разкрасена от възможно най-белите зъби, които може да пожелае една жена. Лицето му изразява енергия и плам, а челото му е белязано с печата на гениалността. Той спада към малкото мъже, които ви поразяват, ако ги срещнете на улицата, а в салоните тутакси се превръщат в светла точка, към която се насочват всички погледи. Привлича вниманието с небрежния си външен вид, ако ни е позволено да заемем от Молиер думите на Елиант, когато описва *нечистоплътника*. Дрехите му като че ли умишлено са били усуквани, мачкани, раздърпвани, за да съответствуват на физиономията му. Обикновено едната му ръка е пхната в отворената му жилетка в прочутата поза на Шатобриан от портрета му от Жироде, само че Натан заема тази поза не толкова за да му прилича, колкото за да развали плисетата на ризата си. Връзката му мигом става на руло при конвулсивните движения на главата му, невероятно резки и бързи като у расовите коне, които се дразнят от амуницията си и постоянно тръскат глава, за да се освободят от юздата и зъбалеца ѝ. Дългата му заострена брада не е нито сресана, нито парфюмирана, нито изчеткана, както са брадите на елегантните мъже, разперени като ветрило или тесни и остри. Оставя я да си расте на воля. Косите му, нападали

между яката на дрехата и връзката му, се разстилат пищно върху раменете и омазняват местата, до които се допират. Сухите му жилести ръце не познават грижите на четката за нокти и лукса на лимоновия сок. Няколко фейлетонисти твърдят, че светената вода не освежава често втвърдената им кожа. С една дума, в знаменития Раул има нещо гротескно. Движенията му са отривисти, сякаш извършвани от дефектна машина. Походката му противоречи на всяка представа за ред с възторжените зигзази, неочакваните спирания, при които се сблъсква с мирните граждани, разхождащи се по парижките булеварди. Начинът му да разговаря, наситен с хаплива ирония и жлъчни епиграми, речта му отговаря на походката му: внезапно изоставя ядовития тон и съвсем неуместно става галювен, поетичен, умиротворяващ, нежен. Замлъква необяснимо или скача от тема на тема, което понякога е уморително. Той донася със себе си в обществото дръзката си непохватност, презрението си към условностите, критичното отношение към всичко, което другите тачат, с което дразни дребните духом, както и хората, които се мъчат да запазят нормите на предишната вежливост. Но всичко това е своеобразно и не е неприятно на жените. Впрочем с тях той е изискано любезен, забравя като че ли охотно чудатите си маниери, за да преодолее антипатиите, и тази победа ласкае самолюбието или гордостта му.

— Защо сте такъв? — попита го един ден маркиза Дьо Вандьонес.

— Нима перлите не са скрити в мидени черупки? — отвърна той превзето.

А на друг един, отправил му същия въпрос, Натан каза:

— Ако изглеждах добре в очите на всички, можех ли да изглеждам по-добре на дадена личност, избрана измежду тях?

Раул Натан внася в интелектуалния си живот същото безредие, което е негово знаме. Не блъфира с анонса си: талантът му прилича на бедните момичета, които постъпват на обща работа в буржоазните семейства. Отначало бе критик, и то много добър, но реши, че вестникарският занаят е измамен. Заявяваше, че статиите му стрували колкото книги. Доходите от театъра го бяха подлъгали, но неспособен за бавна и системна работа, каквато изисква театралната постановка, той се принуди да се сдружи с един водевилист, Дю Брюел, който разработваше идеите му и винаги ги свеждаше до малки доходни

пиеси, много остроумни, написани винаги за даден актьор или актриса. Дватама заедно бяха изнамерили Флорин, актриса, която носеше касов успех. Унижен от това сдружение, напомнящо сиами близнаци, Натан бе поставил сам в „Театър Франсе“ една сериозна драма, паднала с всички военни почести при залповете на унищожителни статии. В младежките си години пак се бе опитал да постави на сцената на сериозния и благороден „Театър Франсе“ една великолепа романтична пиеса от жанра на „Пинто“ по времето, когато царуваше класицизмът. Театърът бе така силно развълнуван три вечери наред, че пиесата бе забранена. За много хора втората пиеса, както и първата, беше шедьовър и тя му спечели повече известност, отколкото всички доходни пиеси, съчинени със сътрудници, само че в света на познавачите и хората с истински вкус, чийто глас няма тежест.

— Още един такъв провал и ще станеш безсмъртен! — му подхвърли Емил Блонде.

Само че, вместо да продължава по този труден път, нуждата пак върна Натан към пудрата и изкуствените бенки на водевила от осемнадесети век, към костюмираните пиеси и адаптациите на нашумели заглавия. И все пак той минаваше за забележителен талант, който още не е казал последната си дума. Беше се опитал в литературата и бе публикувал три романа, без да се смятат онези, които все не излизаха като риби в развѣдник. Първият от трите му романа, както при много писатели със само една книга, бе посрещнат най-добре. Това произведение, набързо поставено на предна линия, тази майсторски написана творба бе възхвалявана при всеки повод от самия него като най-хубавата книга на епохата, единствения роман на века. Между другото той все се оплакваше от изискванията на изкуството. Спадаше към хората, които най-много допринесоха за включването на всички художествени произведения — картините, статуите, книгите, сградите — под егидата на изкуството. Започна кариерата си с една сбирка стихове, която му извоюва място сред плеядата съвременни поети. В нея имаше една мъглява поема, посрещната с доста голямо възхищение. Принуден да пише поради липсата на състояние, той минаваше от театъра към вестниците и от вестниците към театъра, пилееше се в дреболии и неизменно вярваше в късмета си. Така си извоюва известна слава, не като многото агонизиращи знаменитости, разчитащи на бъдещи произведения, които

се нуждаят не от много издания, а от договори. Натан имаше вид на гениален писател. И ако бе отишъл на ешафода, както му се искаше, можеше да се удари по челото като Андре Шение. Обзет от политически амбиции, след като дванадесетина писатели, професори, метафизици и историци се заеха с управлението на страната и се закрепостиха в правителствения механизъм по време на сътресенията от 1830 до 1833 година, той съжали, че вместо литературни не е писал политически статии. Смяташе, че превъзхожда тези парвенюта, и се измъчваше от завист. Спадеше към ревнивите духове, способни на всичко, които се чувствуват ограбени, доближават се до хиляди светли места, без да се установят на нито едно, и винаги изчерпват силите си за нещо друго. В този момент той преминаваше от сенсимонизма към републиканството, а може би по-късно щеше да се върне на проправителствени позиции. Дебнеше кокал за гризване във всички ъгли и търсеше сигурно място, откъдето да лае и да вдъхва страх, като в същото време е защитен от удари. Но за негов срам бележитият Дьо Марсе, който тогава стоеше начело на правителството, не гледаше сериозно на него — той не уважаваше писателите, у които не откриваше онова, което Ришельо наричаше дух на последователност или по-право последователност в идеите. Между другото всяко министерство можеше да разчита на Раул поради обърканото му материално положение. Рано или късно нуждата щеше да го накара да приема условия, а не сам да ги налага на другите.

Истинският, грижливо скриван характер на Раул отговаряше на обществените му изяви. Той е комедиант, егоист, сякаш държавата е *той*, и много ловък декламатор. Никой не умее по-добре от него да симулира чувства, да се перчи с фалшиво величие, да се кичи с нравствени качества, да се славослови и да се представя за Алцест, постъпвайки като Филент. Себичието му препуска под прикритието на тази броня от боядисан картон и често стига до скритата цел, която преследва.

Ленив във висша степен, той не е направил нищо, освен пришпорван от алебардите на нищетата. Непознат му е постоянният усърден труд за създаване на нещо нетленно. Но в пароксизма на озлоблението, породено от нараненото му тщеславие, или в критичен момент, когато го преследва някой кредитор, Раул е способен да прескочи Евротас и да извърши най-трудни мисловни операции. После

уморен, изненадан, че е създал нещо, пак затъва в блатото на парижките развлечения. Застрашителна, нуждата се появява: той е безсилен, пада духом и се компрометира. Движен от погрешната представа за величието и бъдещето си (взима за мерило високото обществено положение на свой бивш приятел, един от малкото талантиливи политици, преуспял след Юлската революция), Натан си позволява с хората, които го обичат, възмутителна недобросъвестност, погребана в тайните на частния живот — никой не говори за това и не се оплаква. Тривиалните му чувства, нечистото му ръкуване с всички пороци, всички нещастия, всички измени, всички убеждения са го направили неприкосновен като конституционен монарх. Невинните прегрешения, които биха предизвикали негодувание срещу мъж със силен характер, стават нищожни, когато са извършени от него. Неделикатната постъпка е съвсем маловажна, всички се извиняват, като го извиняват. Дори този, който би бил изкушен да го презре, му подава ръка, защото се бои, че може да му потрябва. Раул има толкова приятели, че желае да има врагове.

Това привидно добродушие, което привлича новите познати и търпи безброй измени, което си позволява и оправдава всичко, което надава вик на оскърбление и лесно прощава, е отличителната черта на журналиста. Подобна другарска непридирчивост развъртава и най-благородните души: покрива с ръжда гордостта им, убива в зародиш великите начинания и утвърждава подлостта. Като изискват от всички подобна мекушавост, някои хора оправдават предателството си, смяната на убежденията си. Ето как най-просветената част на нацията става най-недостойна.

От литературна гледна точка на Натан му липсват стил и обща култура. Като повечето млади амбициозни литератори, той бълва днес онова, което е научил вчера. Няма нито време, нито търпение да пише. Не е наблюдавал, но умее да слуша. Негоден да изгради стройна фабула, той се скрива зад ефектни фрази. Специалист е по *любовни истории* според литературния жаргон, защото, когато става въпрос за любов, всичко е вярно. Докато геният има мисията да търси в отделните действителни случаи онова, което би било вероятно за всички. Вместо да будят идеи, героите му са прекалено индивидуализирани и извикват само повърхностни симпатии. Не са свързани с важни житейски проблеми и затова нямат стойност.

Спасяват го бързият му ум, успешните му попадения, както биха казали играчите на билиард. Натан е възможно най-умел ловец на идеите, които се сипят над Париж или излитат от него. Плодовитостта му не е лично негова, а на епохата. Събитията я подхранват, а за да ги подчини на себе си, Раул пресилва значението им. С една дума, не е достоверен, думите му мамят. Доближава се до фокусник, както бе казал граф Феликс. Перото му черпи мастилото си от будоара на актриса и това се чувства.

Натан олицетворява днешните млади литератори с тяхното мнимо величие и истинска нищета. Представа ги и с нешлифованата си дарба, и със стремглавите си падения, с живота си, изпъстрен с пенливи водопади, внезапни неудачи, неочаквани успехи. Наистина е дете на века, разкъсан от завист, век, в който хиляди амбиции хранят за своя изгода под прикритието напразни теории хидрата на анархията, дете на своя век, защото се стреми към богатство без труд, към слава — без талант и към успех — без усилие: но след много бунтове, дребни стълкновения неговите пороци го принуждават да подяжда бюджета с одобрението на властта. Когато толкова много млади тщеславци тръгват пеш и се домогват до едно и също място, очаква ги ожесточено съревнование, нечувана нищета, настървени борби. В тази страхотна битка най-грубият или най-ловкият егоизъм печели победата. Примерът буди завист и го оправдават, въпреки че вдигат врява — би казал Молиер, — и накрая го следват.

Когато в качеството си на враг на новата династия Раул бе представен в салона на госпожа Дьо Монкорне, привидното му преуспяване бе в своя апогей. Приеха го като човек, критикуващ политиката на хора като Дьо Марсе, Растиняк, Ла Рош-Югон, които бяха на власт. Жертва на гибелните си колебания, на отвращението си към всяка дейтелност, насочена към собственото му преуспяване, Емил Блонде, който го бе въвел в обществото, продължаваше занаята си на присмехулник, не вземаше страна в полза на никого и държеше на всички. Беше приятел на Раул, Растиняк, Монкорне.

— Ти си политически триъгълник — казваше му смеешком Дьо Марсе, когато го срещнеше в Операта. — Тази геометрична фигура е само за бог, който няма какво да прави, а амбициозните хора трябва да се движат по крива линия, най-късия път в политиката.

Наблюдаван от разстояние, Раул Натан беше много красив метеор. Модата оправдаваше маниерите и облеклото му. Заимствуваните републикански убеждения му придаваха временно янсенистката суровост на защитниците на народната кауза — вътре в себе си той им се подиграваше, — която не е лишена от очарование в очите на жените. Жените обичат да правят чудеса, да чупят скали, да разтопяват характери, изглеждащи челични. По това време нравственият облик на Раул беше, както виждате, в хармония с външния му вид. Той трябваше да стане и стана за Ева от рая на улица Роше изкусителната, пъстра, сладкодумна змия с магнетични очи и плавни движения, която погуби първата жена.

Щом графиня Мари забеляза Раул, тя изпита толкова силно вълнение, че се ужаси. Мнимият велик мъж ѝ оказа с погледа си физическо въздействие, което проникна чак до сърцето ѝ и го смути. Това смущение ѝ достави удоволствие. Пурпурната мантия, която славата бе драпирала за миг върху раменете на Натан, заслепи наивната жена.

Когато поднасяха чая, Мари напусна групата разговарящи жени, сред които бе млъкнала, когато забеляза това изключително същество. Неискрените ѝ приятелки не пропуснаха да забележат мълчанието ѝ. Графинята се приближи до квадратната софа в средата на салона, където говореше наперено Раул. Тя застана права, уловила под ръка госпожа Октав дьо Кан, превъзходна жена, която запази в тайна неволния трепет, издаващ силното вълнение на младата графиня.

Макар погледът на влюбената или възхитената жена да излъчва невероятна нежност, в този миг Раул изстрелваше истински фойерверк, беше в разгара на епиграмите си, излитащи като ракети, на обвиненията си, пръскащи околоръст лъчи като слънца, на пламтящите портрети, които рисуваха с огнени щрихи, затова не можа да забележи простодушното възхищение на горката младичка Ева, скрита сред възхитените жени около него. Подобно любопитство, същото, поради което цял Париж би се юрнал към Зоологическата градина, за да види еднорог кон, ако хванеха някой екземпляр в прочутите Лунни планини, където още не е стъпвал кракът на европейец, опиянява по-посредствените духове и натъжава истински издигнатите души. То обаче очароваше Раул: така че той

принадлежеше премного на всички жени, за да принадлежи само на една.

— Внимавайте, мила — прошепна на ухото на Мари нейната мила и пленителна приятелка, — идете си!

Графинята погледна мъжа си, за да го помоли да я придружи, с поглед, който мъжете невинаги разбират: Феликс разбра и я отведе.

— Щастлив обесник сте вие, драги — каза госпожа Д'Еспар на ухото на Раул. — Тази вечер направихте не едно завоевание, а между другите — прелестната жена, която толкова бързо се раздели с нас.

— Знаеш ли какво благоволи да ми каже маркиза Д'Еспар? — попита Раул Емил Блонде, когато останаха почти сами между един и два часа сутринта, и му повтори думите на високопоставената дама:

— Ами че току-що научих, че графиня Дьо Вандьонес се е влюбила лудо в теб. Не си за оплакване.

— Не я видях — каза Раул.

— О, ще я видиш, хитрецо — избухна в смях Емил Блонде. — Лейди Дъдли те кани на големия си бал специално за да се срещнеш с нея.

Раул и Блонде си тръгнаха заедно с Растиняк, който им предложи да се качат в каретата му. И тримата се разсмяха, че се бяха събрали — един държавен подсекретар еkleктик, един отявлен републиканец и един политически атеист.

— Дали да не вечеряме по този случай? — предложи Блонде, който държеше отново да въведе модата на късните вечери.

Растиняк ги заведе във „Вери“, отпрати колата, тримата седнаха на масата и заодумваха присъстващите, като се смееха гръмогласно.

Посред вечерята Растиняк и Блонде посъветваха мнимия си враг да не изпуска невероятния шанс, който му се предлага. Двамата развратници разказаха подигравателно историята на графиня Мари дьо Вандьонес. Те забиха скалпела на епиграмата и острието на насмешката в невинното ѝ детство и щастливата ѝ женитба. Блонде поздрави Раул, че е срещнал жена, съгрешила досега само с лошите си рисунки с червен молив, постните си пейзажи с акварел, бродираните пантофи за мъжа си, сонатите, тълкувани възможно най-целомъдрено, жена, която е била защита цели осемнадесет години за майчината си пола, спиртосана от религиозни обреди, възпитана от Вандьонес и узряла чрез брака си точно колкото трябва, за да падне в обятията на

любовник. При третата бутилка шампанско Раул се отпусна повече от когато и да било пред някого.

— Приятели — каза той, — знаете отношенията ми с Флорин, познавате живота ми, няма да се учудите, ако ви призная, че нямам никаква представа как е оцветена любовта на една графиня. Често съм се чувствувал много унижен при мисълта, че не мога да си предложа една Беатриче или Лаура освен в поезията! Благородната и непорочна жена е като неопетнена съвест, която ни показва самите нас в красива светлина. В други среди можем да се омърсим, но с такава жена ставаме велики, горди, непорочни. В други среди водим бесен живот, но край нея вдъхваме умиротворението, прохладата и зеленината на оазиса.

— Хайде, хайде, друже — каза му Растиняк, — изпълни на четвъртата струна молитвата на Мойсей като Паганини!

Раул остана безмълвен, втренчил унесено очи.

— Този мръсен министерски чирак не ме разбира — каза той, след като помълча.

Така, докато горката Ева от улица Роше си лягаше в пелените на срама, ужасена от удоволствието, с което бе слушала мнимия велик поет, и се люшкаше между строгия глас на признателността си към Вандьонес и позлатените думи на змията, тримата безочливци тъпчеха белите нежни цветя на зараждащата ѝ се любов.

Ах, ако жените знаеха колко цинични стават далеч от тях тези толкова търпеливи, тези толкова угодливи близо до тях мъже! Как се подиграват с онова, което обожават! Свежо, мило и свенливо създание! Как я разсъбличаха и анализираха шутовските им шеги! Но и какво тържество! Колкото повече я разбулваха, толкова повече красоти откриваха.

В този миг Мари сравняваше Раул и Феликс, без да подозира колко са опасни за сърцето такива паралели. Едва ли можеше да има нещо по-противоположно от стихийния мощен Раул и Феликс дьо Вандьонес, грижлив към външността си като метреса, стегнат в дрехите си, чаровно непринуден, привърженик на английската елегантност, на която го бе приучила някога лейди Дъдли. Подобен контраст допада на въображението на жените, склонни да минават от една крайност в друга. Графинята, благоразумна и благочестива

съпруга, си забрани да мисли за Раул, реши на следващия ден, оградена от своя рай, че е грозна неблагодарница.

— Какво ще кажете за Раул Натан? — попита мъжа си тя, докато закусваха.

— Фокусник — отвърна графът. — Вулкан, който може да се усмири с малко златен прах. Графиня Дьо Монкорне греши, като го приема в дома си.

Този отговор засегна много Мари, още повече че Феликс подкрепи преценката си с доказателства и ѝ разказа това, което знаеше за живота на Раул Натан — живот несигурен, тясно свързан с живота на Флорин, известна актриса.

— Дори да е гениален — каза той в заключение, — Натан не притежава нито постоянството, нито търпението, които утвърждават гения и го превръщат в нещо божествено. Искане да импонира на обществото, като се издигне до ранг, на който не може да се задържи. Истински надарените, трудолюбиви и заслужаващи уважение хора не постъпват така. Те вървят смело по своя път, приемат страданията си и не ги прикриват под фалшив блясък.

Женската мисъл е надарена с невероятна еластичност: нанесеш ли ѝ неочакван удар, тя се огъва, изглежда смазана, но след известно време възвръща предишната си форма. „Феликс сигурно е прав“ — каза си отначало графинята. Но три дни след това се замисли за змията, подтиквана от нежното и същевременно жестоко вълнение, което бе предизвикал у нея Раул и което Вандьонес бе сгрешил, че не ѝ бе дал възможност да изпита.

Графът и графинята отидоха на големия бал у лейди Дъдли, на който Дьо Марсе се появи за последен път сред светското общество, защото умря два месеца по-късно, като остави репутация на бележит държавник, макар и необяснима според Блонде.

Вандьонес и жена му срещнаха отново Раул Натан на бала, на който присъствуваха няколко герои на политическата драма, много изненадани, че са поканени заедно. Това бе едно от първите празненства на висшето общество. Салоните предлагаха вълшебна гледка: цветя, диаманти, блестящи прически, всички ковчежета за скъпоценности бяха изпразнени, всички възможности на тоалета бяха използвани. Салонът можеше да се сравни с кокетна оранжерия на богат любител на цветя, събрал най-чудните редки видове. Същият

блясък, същите фини тъкани. Изглеждаше, че човешкото производство иска да се състезава с живите творения. Навсякъде бял газ или обагрен като крилете на най-красивите водни кончета креп, дантели, коприни, различни тюлове, напомнящи прищевките на ентомологичната природа, изрязани на вълни, назъбени, златни и сребърни нишки, облаци от коприна, цветя, бродирани от феи или цъфнали по заповед на пленени духове, пера, оцветени от огньовете на тропика, клюмнали като плачещи върби над гордите глави, перли, сплетени на плитки, лъскави платове, раирани и гладки кадифета, сякаш геният на арабеските бе посъветвал френската индустрия.

Този лукс хармонираше със събраните там красавици, като че ли за да осъществят един истински Keepsake^[1]. Окото се плъзгаше по белите рамене, едни кехлибарени, други така лъскави, сякаш изкуствено загладени, тези тук блестящи като сатен, онези матови и сочни, сякаш Рубенс бе омесил тестото — с една дума, всички отсенки на бялото, намерени от човека. Очи, искрящи като оникс или тюркоаз, оградени от черно кадифе или златисти ресни. Най-разнообразни овали на лицата, напомнящи миловидните типове от различни страни, възвишени, царствени чела, нежно издути, сякаш под напора на мисълта, или плоски, затаили непобедена съпротива. А и онова, което придава такова очарование на тези празненства за погледа — прибрани гърди по вкуса на Джордж IV, по-раздалечени съгласно модата през осемнадесети век или приближени, както предпочиташе Луи XV, но показвани дръзко, без воал или изпод красивите плисирани нагръдници от портретите на Рафаело, дело на търпеливите му ученици. Най-красивите крачка, изопнати за танц, талиите, отпуснали се в обятията на валса, привличаха вниманието и на най-равнодушните зрители. Ромоленето на най-сладките гласове, шумоленето на роклите, шепотът на танца, ритъмът на валса придружаваха обаятелно музиката. Сякаш някоя вълшебница с пръчицата си бе създала тази замайваща магия, мелодията от парфюми, многоцветните светлини в кристалите, в които пращяха свещите, умножените от огледалата картини.

Това сборище от красиви жени и пищни тоалети се открояваше върху тъмната маса на мъжете, сред които личаха изящните фини профили на благородниците, червеникавите мустаци и сериозните лица на англичаните, деликатните лица на френските аристократи.

Върху гърдите блещукаха ордени от цяла Европа, закачени на шията като медальони или увиснали чак до бедрото. Наблюдаван от страни, този свят не предлагаше само блестящите багри на украсата си, той имаше душа, живееше, мислеше, чувствуваше. Скрытите страсти му придаваха физиономия: можехте да се любувате на разменени злостни погледи, на разсеяни и любопитни невинни девойки, изпълнени с копнеж, на ревниви жени, доверяващи си зловни забележки, скрити зад ветрилата си, или отправящи си взаимно пресилени комплименти. Нагизденото, фризираното, парфюмирано общество се отдаваше на безумно празненство, което замайваше главата като упойващи изпарения. Сякаш от всички чела, от всички сърца се изплъзваха чувства и мисли, които се кондензираха и въздействуваха възбудително и върху най-хладнокръвните.

В разгара на опияняващата вечер в един ъгъл на позлатения салон, където играеха на комар един-двама банкери, посланици, бивши министри и старият извратен лорд Дъдли, дошъл случайно на бала, госпожа Дьо Вандьонес бе неудържимо изкушена да разговаря с Натан. Може би се поддаваше на опиянението на бала, което често изтръгва признания и от най-сдържаните.

При гледката на празненството и блясъка на този свят, в който надникваше за първи път, двойно по-пламенна амбиция загриза сърцето на Натан. Като видя Растиняк, чийто по-малък брат бе назначен за епископ на двадесет и седем години, чийто шурей Марсиал дьо ла Рош-Югон бе министър, а самият той заместник-министър и бъдещ съпруг, според носещите се слухове, на единствената дъщеря на барон Дьо Нюсенжан, като съзря сред дипломатическото тяло един невзрачен писател, превеждащ извадки от чуждите вестници за вестника, станал орган на династията след 1830 година, както и разните драскачи на статии, влезли в Държавния съвет, или професорите, станали перове на Франция, той с огорчение си даде сметка, че е тръгнал по лош път, като проповядва свалянето на аристокрацията, сред която блесят преуспели таланти и се увенчава ловкостта, но и действителното превъзходство. Блонде, така нещастен и експлоатиран като журналист, но толкова добре приет в този дом, който все още имаше възможност, ако пожелаеше, да поеме пътя на успеха, благодарение на връзката си с госпожа Дьо Монкорне, беше ярък пример за Натан за мощта на обществените връзки. Дълбоко в

сърцето си той реши пет пари да не дава за убежденията също като Дьо Марсе, Растиняк, Блонде, Талейран, водач на цялата тази клика, да държи само на фактите, да ги видоизменя в своя изгода, да вижда във всяка теория оръжие и да не смуцава едно толкова добре устроено, хубаво и непринудено общество. „Бъдещето ми зависи от една жена, която принадлежи на тези среди.“ С тази мисъл, зачената в огъня на безумните му възжелания, той налетя на графиня Вандьонес, както червената каня на плячката си. Кипящата енергия на безумно амбициозния поет проникна в прелестното създание, толкова хубаво под затъкнатите в шапчицата си пера от марабу, извикващи представа за мекота и нега, свойствена за картините на Лорънс и така съзвучна с нежния ѝ характер.

Лейди Дъдли, от чийто поглед нищо не се изплъзваше, им даде възможност да се усамотят, като предаде граф Дьо Вандьонес в ръцете на госпожа Дьо Манервил. Разчитаща все още на предишното си обаяние над него, тази жена оплете Феликс в мрежите на любовен спор, изпълнен със закачки, признания, разхубавени от поруменели страни, съжаления, хвърлени изцяло като цветя в краката му, упреци, в които тя се оправдаваше, за да предизвика обвинения. Двамата скарани любовници си говореха за първи път насаме.

Докато бившата възлюблена на мъжа ѝ ровеше пепелта на угасналите наслаждения, за да намери някой жив въглен, госпожа Дьо Вандьонес изпитваше бурния трепет, разтърсващ жената, когато е сигурна, че върши нещо лошо и навлиза в забранена зона: вълнения, нелишени от очарование, които събуждат толкова дремещи сили. Днес, както в приказката за Синята брада, всички жени обичат да изпробват окървавения ключ — великолепно митологично хрумване, една от славните находки на Перо.

Добре запознат с Шекспир, драматургът разкри злочестините си, разказа ѝ за борбата си с хората и с тежките условия, накара Мари да надзърне във величието му, лишено от опора, в непризнатия му политически гений, в живота му, протичащ без благородно чувство. Без да каже нито дума, внуши на прелестната жена мисълта да изиграе за него ролята на Ребека от „Айвънхоу“^[2]: да го обича, да го покровителствува. Всичко това ставаше в ефирните области на чувството. Незабравките не са така сини, лилиите не са така непорочни, челата на серафимите не са така бели, както

възсъздадените пред нея картини и проясненото, сияйно чело на този човек на изкуството, чийто разговор с Мари можеше направо да бъде изпратен в някое издателство.

Той се справи добре с ролята си на влечуго, показва на графинята ярките багри на гибелната ябълка в целия им блясък. Мари напусна бала в плен на угризения, които приличаха на надежди, възбудена от комплименти, които ласкаеха тщеславието ѝ, развълнувана в най-малките гънки на сърцето си, уловена в клопката на собствените си добродетели, поддала се на съблазън от състрадание към нещастиято.

Може би госпожа Дьо Манервил доведе Вандьонес до салона, където жена му разговаряше с Натан. Може би той дойде по собствен почин, търсейки Мари, за да я отведе. Може би разговорът му с госпожа Дьо Манервил бе събудил задрямали съжаления. Както и да е, когато Мари дойде да го помоли да си отидат, тя го намери тъжен, със замечтано изражение. Графинята се уплаши да не би да я е видял. Щом останаха насаме в колата, тя му се усмихна дяволито и му каза:

— Не разговаряхте ли тази вечер с госпожа Дьо Манервил, приятелю?

Феликс още не се бе измъкнал от храсталаците, в които го отпрати жена му с една чаровна разправия, а колата вече стигна до дома им. Това бе първата хитрост, продиктувана от любовта. Мари се почувствува щастлива, че е взела връх над мъжа си: дотогава ѝ се струваше, че толкова я превъзхожда. Тя вкуси първата радост от необходимия за нея успех.

---

[1] Keepsake (англ.) — разкошно оформен албум с гравюри, предназначен за подарък, на мода през 1825–1860 г. в Англия и Франция. ↑

[2] „Айвънхоу“ — роман от Уолтър Скот (1771–1832). ↑

ПЕТА ГЛАВА

ФЛОРИН

В пасажа между улица Бас-дю-Рампар и улица Ньов-де-Матюрен, на третия етаж на тясна и грозна къща Раул имаше малък, гол, студен и необзаведен апартамент, който обитаваше за пред хората, на които не държеше, неофитите в литературата, кредиторите, натрапниците, всевъзможните досадници, които трябва да останат на прага на интимния живот. Действителното му жилище, официалният му, представителен живот бяха у госпожица Флорин, второстепенна актриса, от десет години упорито налагана като голяма от приятелите на Натан, вестниците и няколко драматурзи.

От десет години Раул бе така здраво свързан с тази жена, че половината му живот протичаше у нея. Хранеше се там, когато не трябваше да гощава някой приятел или не бе канен на вечеря. Флорин съчетаваше с пълната си поквареност заплениващ ум, развит от общуването с хора на изкуството и изострян от всекидневното му упражняване.

Умът се смята рядко качество у актьорите. Толкова естествено е да се предположи, че хора, които цял живот изваждат всичко на показ, не запазват нищо вътре в себе си! Но като си помислим колко малко актьори и актриси живеят в дадена епоха, а колко много драматични писатели и съблазнителни жени се раждат в страната, можем да оборим това мнение, почиващо на вечното критично отношение към актьорите, обвинявани, че похабяват личните си чувства при сценичното изобразяване на страстите. А всъщност те изразходват само силата на ума, паметта и въображението си. Големите актьори са същества, които, според една забележка на Наполеон, прекъсват по свое желание заложената от природата връзка между чувства и мисъл. Молиер и Талма^[1] на старини са били по-влюбени, отколкото обикновените хора.

Принудена да слуша журналисти, които предвиждат и пресмятат всичко, писатели, които предугаждат и казват всичко, да наблюдава

някои политици, които извличаха изгода от остротите на едните и другите, Флорин представляваше смесица от демон и ангел и това я правеше достойна да приема в дома си покварени хора. Тя ги очароваше с хладнокръвието си. Безкрайно им допадаше с удивителната широта на ума и сърцето си.

Къщата ѝ, обогатена от любовни приношения, предлагаше прекаленото великолепие на жените, нехаещи за цената на нещата, а държащи на самите неща, чиято стойност зависи от техните прищевки. Те могат да счупят в пристъп на гняв ветрило или кутийка за благовония, достойни за кралица, а да вдигнат скандал, ако някой строши порцелановата паничка за десет франка, в която сипват вода за кученцата си.

Трапезарията, претъпкана с най-изтънчени подаръци, може да служи за образец на този разнороден царствен и пренебрежителен лукс. Навсякъде, дори на тавана, дъбови облицовки с резби, подчертани от тънки матови златни ивици. Рамките на паната изобразяват деца, играещи с химери. Светлината се плъзга по тях и осветява ту някоя скица от Декан или гипсова статуя на ангел, държащ в ръцете си съд за светена вода, подарък от Антонен Моан, ту малко по-далеч кокетна картина от Йожен Девериа, мрачно лице на испански алхимик от Луи Буланже, автограф на лорд Байрон, даден на Каролина, в абаносова рамка, украсена с резба от Елшое. На видно място е изложено писмо на Наполеон до Жозефин. Всичко това пръснато без никаква симетрия, но с ненатрапчив и верен усет. Посетителят оставаше изненадан. Чувствуваше се кокетство и непринуденост, две качества, които се съчетават само у хора на изкуството. Върху камината, оградена с дивни дърворезби — само една странна флорентинска статуя от слонова кост, приписвана на Микеланджело: фавън, откриващ жена в лицето на млад овчар. Оригиналът се намира във виенското държавно съкровище. От двете страни на камината — големи свещници, излезли изпод длетото на Възраждането. Часовник от Бул върху пиедестал от черупка на костенурка с инкрустирани медни арабески блестеше посред едно пано между две статуетки, оцелели от някое разрушено абатство. По ъглите горяха върху пиедесталите си царствени лампи, с които някой фабрикант бе заплатил една-две гръмки реклами за нуждата от рогове на изобилюето, носещи пищни лампи. Върху една чудна подставка — скъпа сребърна

купа, спечелена навярно в двубой с някой английски лорд, който, победен от Флорин, е признал превъзходството на френската нация. Край нея бяха наредени релефно изработени порцеланови съдове. С една дума, изтънчен разкош на актриса, чийто единствен капитал е мебелировката ѝ.

Спалнята в теменужени тонове беше мечтата на начинаеща танцьорка: кадифени завеси, подплатени с бяла коприна, набрани върху тюл, таван — тапициран с бял кашмир с бордюри от виолетов сатен. Пред леглото — килимче от хермелин. Над леглото, със завеси, напомнящи обърната надолу лилия, бе закачена лампа, за да четат вестниците, преди да са излезли на бял свят. Салонът в жълто с орнаменти в цвят на флорентински бронз хармонираше с цялото това великолепие. Но ако се опитаме да го опишем точно, тези страници биха заприличали на афиш за публична разпродажба. За да намерим нужните сравнения за всички тези красиви неща, би трябвало да отидем на две крачки оттам, у Ротшилд.

Софи Гриню, която се бе прекръстила Флорин, доста често явление в театъра, бе направила първите си стъпки върху долнопробни сцени въпреки красотата си. Тя дължеше успеха и благосъстоянието си на Раул Натан. Сдружаването на две такива съдби, доста разпространено в театралния и литературния свят, съвсем не вредеше на Раул, който спазваше външно приличието като човек, отреден за високо обществено положение. Обаче заможността на Флорин съвсем не бе устойчива. Несигурният ѝ доход идваше от ангажиментите и от турнетата ѝ и едва покриваше разходите по тоалета и поддържането на домакинството ѝ. Натан ѝ даваше част от постъпленията от рекламите на новите индустриални изделия. Но макар и винаги галантен и покровителствен с нея, покровителството му далеч не беше нито редовно, нито много осезаемо. Несигурността, животът ден за ден не плашеха Флорин. Тя вярваше в таланта си, вярваше в красотата си. В непоклатимата ѝ вяра имаше нещо комично за хората, които я чуваха да залага бъдещето си на тези две неща в отговор на предупрежденията им.

— Ще имам рента, когато пожелаея — заявяваше тя. — Вече разполагам с петдесет франка в банката.

Никой не проумяваше как бе могла да остане седем години неизвестна при такава красота. Но всъщност Флорин бе постъпила

като фигурантка на тринадесет години и две години по-късно бе играла за пръв път на сцената на невзрачен театър на булевардите. На петнадесет години не съществуват още нито красотата, нито талантът: жената е само обещание. Сега тя беше двайсет и осем годишна, възраст, когато красотата на френските жени е в пълния си блясък.

Художниците виждаха преди всичко у Флорин гладките ѝ бели рамене, с твърда, лъскава кожа, по-тъмна в подножието на тила. Светлината се плъзгаше по тях като по копринено моаре. Извърнеше ли глава, шията ѝ се надипляше дивно и будеше възхищение у скулпторите. Върху гордата ѝ шия се кипреше главичка на римска императрица, елегантна и изтънчена, закръглена и волева глава на Попея^[2] с правилни и одухотворени черти, с гладкото чело на жените, които прогонват грижите и размислите и лесно отстъпват, но и се заинатяват като мулета и тогава не се вслушват в нищо. Изваяното сякаш с един замах на длетото чело подчертаваше хубавите пепеляворуси коси, винаги вдигнати отпред на два равни снопа по римски обичай и навити на кок зад главата, за да я удължат и на по-тъмния им фон да изпъкне бялата шия. Черни тънки вежди, изписани като че ли от китайски художник, ограждаха нежните клепачи, прорязани от розови жилчици. Ярκο светещите ѝ зеници, пресечени от кафяви резки, придаваха на погледа ѝ жестоката втрещеност на дивите животни и разкриваха хладното коварство на куртизанката. Чудните ѝ очи на газела, приятно сиви с дълги черни ресници — заплениващ контраст, който още повече подчертаваше съсредоточеното им и спокойно сладострастно изражение. Тъмните кръгове около тях издаваха известна умора, но артистичният начин, по който тя плъзгаше зеници встрани или нагоре, за да види внимателно нещо или да си придаде замечтан вид, умението ѝ да ги задържи неподвижни и да им придаде особен блясък, без да трепне с глава и без да смъкне от лицето си маската на застиналост, трик, усвоен на сцената, бързите ѝ погледи, когато обхващаше цялата зала, търсейки някого — благодарение на всичко това очите ѝ ставаха най-страшните, най-нежните, най-необикновените на света. Червилото бе повредило нежните прозрачни скули, но ако Флорин не можеше вече да се изчервява и да побледнява, тя имаше в замяна едно тънко носле с розови страстни ноздри, създадено, за да изразява иронията и подигравателността на Молиеровите прислужнички. Чувствената ѝ щедра уста, еднакво

готова за сарказми и за любов, бе разхубавена от двете ръбчета на трапчинката, която отделяше горната ѝ устна от носа. Бялата ѝ брадичка, възпъlnичка, говореше за буйност в любовта. Китките и ръцете ѝ бяха достойни за владетелка. Но кракът ѝ беше къс и дебел, незаличим белег на тъмния ѝ произход. Едва ли някога наследственост е причинявала повече грижи. Флорин бе опитала всичко, с изключение на ампутацията, за да го промени. Краката ѝ бяха упорити като бретонците, на които дължеше живота си. Устояха на всички учени лекари, на всички лечения. Флорин носеше издължени обувки, натъпкани вътре с памук, за да моделират изкуствено стъпалото ѝ. Тя беше средна на ръст, застрашена от напълняване, но доста стройна и добре сложена.

В нравствено отношение владееше всички преструвки и избухвания, всички подправки и умилквания на занаята си. Придаваше им особена сладост, като се правеше на дете и плъзваше посред наивните си шеги философски остроти. Привидно невежа, завейана, тя беше много веща, станеше ли дума за полици и търговска юриспруденция. Беше минала през толкова материални несгоди, преди да стигне до съмнителното си преуспяване! Слизала беше етаж по етаж чрез какви ли не приключения, докато дойде до първия! Познаваше живота от съществуване, което започва с евтино сирене от Бри до удоволствието да ядеш бавно и презрително банички с ананас, от готвенето и сапунисването в един ъгъл на камината в мансардата върху пръстен котлон до приемането в дома си на цялата клика управляващи висшестоящи с дебели шкембета и нахални опозиционери. Живяла бе от кредита, без да го изчерпи. Познаваше всичко, което порядъчните жени не знаят, говореше на всякакви жаргони. Беше плебей с житейския си опит и благородница с изтънчената си красота. Мъчно можеше да бъде изненадана: предугаждаше всичко като шпионин, съдия или стар държавник и нямаше тайни за нея. Умееше да се държи с доставчиците и познаваше всичките им хитрини, знаеше цената на нещата като оценител при публична продажба.

Когато, заучавайки ролята си, се излегнаше в шезлонга си бяла и свежа като младоженка, бихте я сметнали за шестнадесетгодишно девойче, наивно, невежо, безобидно, без друго средство за защита

освен невинността си. Но дойдеше ли някой неканен кредитор, тя скачаше като подплашена сърна и ругаеше не на шега.

— Е, драги, наглостта ви е доста скъпа лихва за парите, които ви дължа — му казваше тя. — Омръзна ми да ви виждам, пратете ми по-добре съдия-изпълнител, предпочитам го пред вашата глупава физиономия!

Флорин устройваше чудесни обеда, концерти и вечеринки: в дома ѝ се играеше на огромни суми. Всичките ѝ приятелки бяха красиви. У нея никога не бе стъпвала стара жена. Ревността ѝ бе чужда, според нея тя бе признание за малоценност. Познаваше навремето Корали, Торпилата, а сега дружеше с Тулиа, Йофрази, Акилина, госпожа Дю Вал-Нобл, Мариет, жени, които се носят из Париж като паяжините в атмосферата, без никой да знае нито къде отиват, нито откъде идват, днес кралици, утре робини. Дружеше и с актриси, нейни съпернички, с певици, с една дума, с цялото това необикновено, благотворно въздействащо и приятно с безгрижието си женско общество, чийто бохемски живот увлича мъжете, уловят ли се веднъж на лудешкото хоро на неговата необузданост, възторженост и презрение към бъдещето.

Макар в дома на Флорин да се живееше най-бохемски, като самата тя се заливаше от смях, домакинята не забравяше, че има десет пръста и умееше да смята по-добре от който и да е неин гост. Тук се провеждаха тайните сатурналии на литературата и изкуството, примесени с политика и финанси. Тук Желанието царуваше като неограничен властелин, тук Сплинът и Фантазията бяха нещо свято, както за еснафката честта и добродетелта. Тук идваха Блонде, Фино, Етиен Лусто, седмият ѝ любовник, считан пръв, фейлетонистът Фелисиен Верну, Кутюр, Бискиу, а по-рано и Растиняк, критикът Клод Виньон, банкерът Нюсенжан, Дю Тийе, композиторът Конти, целият сатанински легион от всевъзможни настървени комбинатори; а също така и приятелите на певиците, танцьорките и актрисите, които Флорин познаваше. Целият този свят се ненавиждаше или се обичаше според обстоятелствата.

Тази достъпна за всички къща, в която бе достатъчно да си известен, за да бъдеш приет, беше един вид вертеп на мисълта и каторга на ума. Влизаше се в нея, след като легално си се замогнал, след като си мизерствувал десет години, приключил си две-три

любовни връзки, придобил си слава с книгите или жилетките си, с някоя драма или с хубава карета. Тук замисляха вероломни ходове, обсъждаха средства за забогатяване, надсмиваха се на бунтовете, които сами бяха възбудили в навечерието, предричаха покачването и спадането на акциите на Борсата. Всеки мъж на излизане навличаше отново ливреята на политическите си убеждения. Той можеше, без да се компрометира, да критикува собствената си партия, да признае умението и добрата игра на противниците си, да изкаже мисли, които никой не изрича гласно, с една дума, да каже всичко като човек, който не се спира пред нищо. Париж е единственото място в света, където съществуват подобни еkleктични салони, в които са приети срещу прилична миза всички курсове, всички пороци, всички политически убеждения. Затова не може да се каже още дали Флорин ще си остане второстепенна актриса. Пък и животът ѝ не е нито безделен, нито достоен за облажаване. Много хора, примамени от великолепия пиедестал, върху който театърът издига жената, си въобразяват, че тя се радва на неспирен карнавал. В дъното на много портиерски ложи, под керемидите на не една мансарда бедни създания мечтаят, връщайки се от театъра, за перли и диаманти, за златоткани рокли и пищни колани, виждат косите си осветени от рампата, а себе си — изпращани от ръкопляскания, отрупвани с подаръци от богати любовници, обожавани, отвлечани. Ала всички те нямат представа за ежедневието на този живот на манежен кон: актрисата е длъжна да ходи на репетиции под страх от глоба, да чете пиеси, да изучава постоянно нови роли, тъй като в Париж сега се играят от двеста до триста пиеси годишно.

По време на всяко представление Флорин се преоблича два-три пъти и често се прибира в гримьорната си изтощена, полумъртва. Тогава трябва с голяма мъка да маха червилото или белилото, да изчетква пудрата от косите си, ако е играла роля от осемнадесети век. Почти не обядва. Когато ѝ предстои да играе, актрисата не може нито да се пристегне с корсет, нито да яде, нито да говори. Флорин няма време да похапне дори след представлението. Та нали, като се върне след спектакъла, протакан се понякога чак до другия ден, тя трябва да направи вечерния си тоалет, да даде разпорежданията си за следващия ден? Легнала в един или два часа сутринта, тя е принудена да стане рано, за да преговаря ролите си, да поръчва костюми, да ги изпробва,

да обядва, да чете любовните писънца, да им отговаря, да се уговаря с клакьорите, които да подчертаят влизанията и излизанията ѝ на сцената, да урежда с тях сметките за триумфалните си спектакли през изтеклия месец, като купува успехите си през текущия. По време на свети Жьоне, канонизирания актьор, който изпълнявал религиозните си obligations и носел власеница, може да се предполага, че театърът не е изисквал подобна непосилна дейност. Често, за да може да си набере цветя в полето като всяка обикновена гражданка, Флорин е принудена да излъже, че е болна.

Тези задължения, извършвани едва ли не машинално, не са нищо в сравнение с интригите, които трябва да плете, с огорченията на нараненото тщеславие, с предпочитанията на писателите, с ролите, които ѝ отнемат или тя отнема, с изискванията на актьорите, със сплетните на съперниците, с разправията с директори, журналисти, за които е нужен втори ден в деня.

При това досега не стана дума за самото изкуство, за изразяването на чувствата, за подробностите на мимиката, за потребностите на сцената, върху която хилядите лорнети откриват петна и в най-блестящото изпълнение, грижи, които са запълвали живота и мисълта на Талма, Льокен, Барон, Конта, Клерон, Шанмеле. В пъклените кулиси честолюбието не признава нежен гюл. Актьорът, постигнал успех, настройва против себе си и мъже, и жени.

Колкото до материалното състояние, колкото и значителни да са доходите на Флорин, те не покриват разходите по театралните ѝ тоалети — без да броим самите костюми, необходими са безброй много дълги ръкавици, обувки, вечерно и дневно облекло. Една трета от живота на актрисата минава в просене; една трета — в осигуряване на ежедневието и една трета — в отбраняване. Всичко изисква усилие. Щастието в тази професия се вкухва пламенно, защото е сякаш откраднато, рядко, дългоочаквано или срещнато случайно след наложените неприятни удоволствия и угодливите усмивки към публиката.

За Флорин мощта на Раул Натан приличаше на закрилнически скипър. Той ѝ спестяваше много неприятности и грижи, както някога могъщите благородници са ги спестявали на метресите си, както и някои старци днес, които горещо умоляват журналистите, ако някоя дума във вестника им изплаши техния идол. Тя държеше на него

повече, отколкото на любовник, държеше на него като на опора и се грижеше като за баща, а го лъжеше като съпруг. Но бе готова да му пожертвува всичко. Раул бе всемоушен да задоволи тщеславието ѝ, честолубието ѝ, да ѝ осигури бъдеще в театъра. Без намесата на голям драматург няма голяма актриса. Публиката е задължена на Расин за Шанмеле^[3], както на Монвел и Андрийо — за госпожица Марс^[4]. Флорин не можеше да направи нищо за Раул, а би искала да му бъде полезна или необходима. Тя разчиташе на привързаността, създадена от навика, беше винаги готова да отвори салона си, да сложи богата трапеза заради проектите и приятелите му. С една дума, тя копнееше да бъде за него онова, което бе мадам Помпадур за Луи XV. Актрисите завиждаха на Флорин за положението ѝ, както някои журналисти завиждаха на Раул.

Хората, които знаят колко е склонен човешкият дух да минава от една крайност към друга, лесно ще разберат, че след десет години разпуснат бохемски живот, изпълнен с възходи и падения, с празненства и конфискации, с лишения и оргии, Раул изпитваше влечение към непорочна, чиста любов, към уютния, хармоничен дом на високопоставена дама, също както графиня Дьо Вандьонес копнееше да внесе вълненията на страстта в еднообразния си поради много щастие живот. Този житейски закон управлява и всички изкуства, които съществуват само чрез контрастите.

Произведението, създадено, без да се прибегва до този източник, е върховна изява на гениалност, както отлъчването от света е върховна изява на християнина.

Когато се прибра в дома си, Раул завари едно писъмце от Флорин, донесено от камериерката, но така непобедимо му се спеше, че не можа да го прочете. Легна си със свежото опиянение от сладката любов, която липсваше на живота му. Няколко часа по-късно узна от писмото важни известия, за които нито Растиняк, нито Дьо Марсе бяха намекнали. Актрисата случайно бе научила, че Камарата ще бъде разпусната след сесията. Раул веднага дойде у Флорин и прати да извикат Блонде.

С крака върху подставките пред камината, Емил и Раул анализираха в будоара на актрисата политическото положение на Франция през 1834 година. На коя страна бяха най-добрите изгледи за успех? Те се спряха поотделно на чистите републиканци, на

републиканците, които държат за президент, на републиканците без република, на конституционалистите без династия, на конституционалистите, поддържащи династията, на правителствените консерватори и на правителствените абсолютисти. После на десницата, склонна към отстъпки, аристократическата десница, легитимистката десница, десницата, привърженица на Анри V, и десницата, привърженица на Шарл X. Колкото до Партията на Съпротивата и Партията на Движението^[5], нямаше място за колебание: все едно да избираш между живота и смъртта.

По онова време многото вестници, създадени за всяка политическа отсянка, издаваха ужасната политическа бъркотия, наречена „каша“ от един войник. Блонде, най-разсъдливият по онова време, само че разсъдлив за другите и никога за себе си, подобно на адвокатите, които зле водят собствените си дела, беше непостижим при този вид частни разговори. Той посъветва Натан да не се отказва рязко от убежденията си.

— Наполеон е казал: „Не се правят млади републики със стари монархии.“ Затова, драги, стани борец, опора и създател на левия център на новата Камара и ще преуспееш в политиката. Допуснат ли те веднъж, влезеш ли в правителството, можеш да бъдеш какъвто искаш, да споделяш всички убеждения, които вземат връх!

Натан реши да създаде политически ежедневник, да бъде пълен господар в него, да го слее с някой незначителен вестник, от каквито тогава гъмжеше печатът, и с едно списание. Печатът бе източникът на толкова кариери, създадени пред очите му, че Натан не се вслуша в съвета на Блонде, който му каза да внимава. Блонде му изтъкна, че тази сделка не е изгодна, защото броят на вестниците е много голям и те си оспорват абонатите, печатът му се струваше изхабено средство за успех. Раул, опиращ се на мнимите си приятелства и на смелостта си, се запали дръзновено. Изправи се гордо и възкликна:

— Ще успея!

— Но ти нямаш нито едно су!

— Ще напиша драма!

— Ще се провали!

— Така да бъде, ще се провали.

Следван от Блонде, той обходи като обезумял апартамента на Флорин. После огледа жадно струпаните в него богатства: Блонде

разбра.

— Тук има сто и няколко хиляди франка — каза той.

— Да — въздъхна Раул пред разкошното легло на Флорин. — Но бих предпочел през целия си живот да продавам вериги за вратите и да се храня с пържени картофи, отколкото да продам макар една закачалка от този апартамент.

— Не една закачалка, а всичко — отвърна Блонде. — Амбицията е като смъртта, тя трябва да сложи ръка на всичко, знае, че животът върви по петите ѝ.

— Не и не! Бих приел всичко от вчерашната графиня, но да отнема черупката на Флорин!...

— Да събориш монетния си двор — произнесе Блонде с трагичен тон, — да се лишиш от опора, да счупиш калъпа, тежко е, вярно.

— Доколкото разбрах, ще се занимаваш с политика вместо с театър — му каза Флорин, която внезапно се появи.

— Да, моето момиче, да — отвърна добродушно Раул, като я прегърна през шията и я целуна по челото. — Цупиш ли се? Нима ще загубиш? Няма ли министърът да издействува по-лесно от журналиста по-добър ангажимент за кралицата на рампата? Няма ли да имаш роли и турнета?

— А откъде ще вземеш пари? — попита тя.

— От вуйчо си — отвърна Раул.

Флорин познаваше *вуйчото* на Раул. Тази дума символизираше лихварството, както на простионароден език „леля ми“ означава заложната къща.

— Не се безпокой, съкровище — каза Блонде на Флорин, като я потупа по рамото, — ще му осигуря подкрепата на Масол, адвокат, който като всички свои събратя се стреми да стане пазител на печата, макар и за един ден, на Дю Тийе, който иска да стане депутат, на Фино, който финансира тайно малък вестник, на Плантен, който иска да стане докладчик в Държавния съвет и участвува в издаването на едно съмнително списание. Да, ще го спася от него самия: ще извикаме Етиен Лусто, който ще пише фейлетоните, Клод Виньон за литературната критика, Фелисиен Верну ще бъде чистачката, адвокатът ще работи, Дю Тийе ще отговаря за борсата и индустрията и ще видиш докъде ще доведат общите усилия.

— В болницата или в министерството, където отиват съсипаните телом или духом хора — отвърна Раул.

— Кога ще уговаряте?

— След пет дни тук — каза Раул.

— Ще ми кажеш каква сума ще е нужна — каза само Флорин.

— Ами че адвокатът, Дю Тийе и Раул не могат да участвуват, без всеки от тях да внесе по стотина хиляди франка — отговори Блонде.
— Вестникът ще издържи така година и половина, колкото е необходимо, за да се наложи или да фалира в Париж.

Флорин се намуси в знак на одобрение. Двамата приятели се качиха в един кабриолет, за да съберат сътрапезниците, перата, идеите и интересите.

Хубавата актриса извика от своя страна четирима богати търговци на мебели, редки предмети, картини и бижута. Те влязоха в светилището ѝ и описаха всичко, като че ли Флорин бе умряла. Тя ги заплаши с публична продажба, в случай че си изкривят съвестта в очакване на по-изгодна сделка.

Каза им, че се е харесала на един английски лорд в средновековната си роля, затова искала да вложи в ценни книжа движимото си имущество, за да му се стори бедна и да ѝ подари великолепен дом, който щяла да обзаведе така, че да съперничи на Ротшилд.

Колкото и да се мъчеше да изцеди от тях повече пари, дадоха само седемдесет хиляди франка за цялата покъщнина, която струваше поне сто и петдесет хиляди. Флорин, която не би дала за нея и два лиара, обеща да продаде всичко след една седмица за осемдесет хиляди франка.

— Това е последната ми дума — заяви тя.

Сделката бе сключена.

Щом търговците си отидоха, актрисата подскочи от радост, както хълмовете на цар Давид. Направи какви ли не щуротии, не си въобразяваше, че е толкова богата.

Когато Раул дойде, тя се престори на сърдита. Каза му, че я е изоставил, че е размислила: мъжете не минават от една партия в друга, нито от театъра в Камарата без основания. Тя сигурно има съперница! Какво нещо е инстинктът! Накара го да ѝ се закълне във вечна любов.

След пет дни устрои възможно най-блестящата вечеря. Вестникът бе кръстен там сред потоци от вино и шеги, клетви за вярност, за честно съдружие и здраво приятелство. Името, вече забравено, нещо от рода на „Либерал“, „Комюнал“, „Департьомантал“, „Гард насионал“, „Федерал“, „Емпарсиал“, завършваше на „ал“ и бе съвсем неподходящо.

След безбройните описания на оргии, характерни за тази литературна фаза, когато имаше толкова малко пиршества в мансардите на авторите, трудно е да се опише угощението, дадено от Флорин. Само няколко думи. В три часа след полунощ Флорин можа да се съблече и да си легне, сякаш бе сама, макар никой да не си бе отишъл. Факлите на епохата спяха като пънове.

Когато рано сутринта опаковчиците, комисионерите и носачите дойдоха да отнесат лукса на прочутата актриса, тя се разсмя при вида на тези мъже, които вземаха знаменитостите като тежки мебели и ги оставяха върху паркета. Така си отидоха хубавите вещи. Флорин отпрати всичките си спомени при търговците, където никой минувач не можеше да знае, като ги види, нито къде, нито как бяха купени тези цветя на разкоша. Оставиха, както бе уговорено, до вечерта няколко вещи: леглото, масата и сервиза за ядене, за да може да даде на гостите си да обядват. След като бяха заспали под изящните завеси на богатството, талантите се събудиха сред студените, голи стени на нищетата с дупки от гвоздеи, обезобразени от пукнатини и драскотини под тапетите, напомнящи въжата зад декорите в Операта.

— Я виж ти! Горкото момиче е под запор! — извика Бискиу, един от гостите. — Бръкнете се в джобовете! Подписка!

Като чула тези думи, всички наскочаха. Изпразнените джобове доставиха трийсет и седем франка и Раул подигравателно ги поднесе на смеещата се Флорин. Щастливата куртизанка вдигна глава от възглавницата си и показа една пачка банкноти, дебела както по времето, когато възглавниците на куртизанките можеха да докарат средно по толкова на година, Раул извика Блонде.

— Ясно — каза Блонде. — Хитрушата е прибягнала до това, без да ни каже. Чудесно, ангелче!

Вдигнаха триумфално актрисата на ръце заради постъпката ѝ и я отнесоха по пенъор в трапезарията. Адвокатът и bankerите си бяха

отишли. Вечерта Флорин имаше шумен успех в театъра. Мълвата за жертвата ѝ бе обходила залата.

— Бих предпочела да ми ръкопляскаш за таланта — подхвърли ѝ нейната съперница във фоайето.

— Съвсем естествено желание у актриса, на която досега ръкопляскаш само заради достъпността ѝ — отвърна Флорин.

По време на представлението камериерката бе пренесла вещите ѝ на улица Сандрие, в апартамента на Раул. Журналистът щеше да се настани в къщата, където се намираше редакцията на вестника.

Такава беше съперницата на невинната госпожа Дьо Вандьонес. Тщеславието на Раул свързваше като с халка актрисата и графинята. Страшен възел, който една херцогиня разсече при Луи XV, като заповяда да отровят прочутата Льокуврьор^[6] — лесноразбираемо отмъщение, ако си представим колко много е била оскърбена високопоставената дама.

---

[1] *Талма* (1763–1826) — френски актьор, изпълнител на трагически роли. ↑

[2] *Попея* — жена на римския император Нерон, прочула се с красотата и остроумието си. ↑

[3] *Шанмеле* — френска актриса от XVII век, изпълнителка на женските роли на Расин. ↑

[4] Вж. „*Модест Миньон*“, бел. 1, глава четиридесет и осма. ↑

[5] *Партия на Съпротивата и партия на Движението...* — две противоположни по политическата си насоченост партии, възникнали във Франция след революцията през 1830 г. Водач на първата е бил Гизо, на втората — Лафит. ↑

[6] *Льокуврьор, Адриен* (1692–1730) — френска актриса, изпълнителка на трагически роли, съперница на херцогиня дьо Буйон и отровена от нея според мълвата заради връзката си с Морис Саксонски. ↑

ШЕСТА ГЛАВА

ЛЮБОВТА В СТЪЛКНОВЕНИЕ С ОБЩЕСТВОТО

Флорин не попречи на зараждащото се любовно увлечение на Раул. Тя предвиди материалните затруднения в нелекото начинание, в което той се впускаше, и поиска шестмесечен отпуск. Раул водеше енергично преговорите и успя да ѝ го издействува, така че стана още по-скъп на Флорин. Здравомислеща като селянина от баснята на Лафонтен, който осигурява яденето, докато патрициите разговарят, актрисата отиде на турне в провинцията и в чужбина, за да поддържа прочутия мъж, докато той се домогва до властта.

Досега малко писатели са се залавяли с описанието на любовта във висшите обществени сфери, изпълнена с величие и тайни несгоди, страшна с потисканите желания заради най-глупави, най-жалки случайности, прекъсвана понякога от умора. Може би тук ще надникнете бегло в нея.

Още на другия ден след бала, устроен от лейди Дъдли, без да са направили или получили най-плахо признание в любов, Мари се смяташе обичана от Раул така, както бе мечтала, а и Раул бе сигурен, че Мари го е избрала за свой любим. Макар нито единият, нито другият да не бяха стигнали преходната възраст, когато и мъжете, и жените съкращават предварителните етапи, и двамата се насочиха бързо към целта. Преситен от плътски наслаждения, Раул се стремеше към идеалния свят, а Мари, далеч от мисълта за прегрешение, не мислеше дори, че може да излезе от него. Затова никога не е имало по-чиста и по-невинна любов от тяхната. Но и никоя любов не е била по-бурна и по-сладостна мислено.

Графинята лелееше представи, достойни за рицарската епоха, само че напълно модернизирани. В духа на ролята, която бе избрала, отвращението на мъжа ѝ към Натан не беше вече пречка за любовта ѝ. Колкото по-малко уважение би заслужавал Раул, толкова по-силна

щеше да бъде любовта ѝ. Пламенните думи на поета бяха намерили по-скоро отзвук в гърдите, а не в сърцето ѝ. При гласа на желанието се бе пробудило милосърдието. Тази най-ценна добродетел направи едва ли не свещени в очите на графинята вълненията, удоволствията, буйната проява на любовта. Стори ѝ се красиво да бъде Провидение в човешки облик за Раул. Каква сладка мисъл! Да подкрепя с бялата си слаба ръка този колос, чиито глинени нозе не желаше да види, да дари живот там, където той липсваше, да бъде тайно създателката на блестяща кариера, да помогне на един гениален мъж да се пребори със съдбата и да я обуздае, да му избродира ешарп за славния турнир, да му достави оръжия, да му даде талисман против магиите и балсам за раните! У жена, възпитана като Мари, религиозна и благородна като нея, любовта трябваше да бъде сладно милосърдие. На това се дължеше дързостта ѝ. Чистите чувства се излагат на поругание с гордо презрение, което напомня безсрамието на куртизанките.

Щом със софистична изтънченост се увери, че няма да накърни съпругеската вярност, графинята се отдаде без задръжки на насладата да обича Раул. Най-дребните неща в живота ѝ се сториха заплениващи. Превърна в светилище будоара си, в който щеше да мисли за него. Дори хубавото писалище ѝ нашепваше за безбройните радости на разменените писма. Щеше да ги чете, да ги крие, да им отговаря.

Тоалетът, дивната поезия на женското съществуване, изчерпана или неоткрита още от нея, излезе на преден план, въоръжен с незабелязана дотогава сила. Тоалетът стана внезапно за нея онова, което е за всички жени — постоянна изява на съкровенията мисли, език, символ. Какви наслади се крият в една премяна, замислена, за да му се хареса, за да го почете! Тя наивно се отдаде на тези толкова очарователни дреболии, които запълват живота на парижанките и придават такова голямо значение на всичко, което виждате у тях, в тях, на тях. Малко жени тичат при търговците на коприни, при шапкарките и при добрите шивачи заради самите себе си. Остарееят ли, и през ум не им минава да се разкрасяват. Когато, разхождайки се, видите някоя жена, спряна за миг да се огледа във витрина, разгледайте я внимателно. „Дали ще ме хареса повече с това“ е написано върху проясеното чело, в блесналите с надежда очи, в шеговитата усмивка на устните.

Балът на лейди Дъдли се бе състоял една събота вечер. В понеделник графинята отиде в Операта, тласкана от увереността, че там ще срещне Раул.

Той наистина бе застанал на стълбището, което води към креслата на амфитеатъра. Когато графинята влезе в ложата си, той наведе очи. С каква радост госпожа Дьо Вандьонес забеляза специалните грижи на любимия ѝ за тоалета му! Отрицателят на законите на елегантността бе грижливо сресан и във всяка гънка на къдрите му лъщяха благоуханни масла. Жилетката му бе в крак с модата, връзката му бе прилично завързана, плисетата на ризата му бяха безупречни. Под жълтите ръкавици — верни на последните изисквания — ръцете му изглеждаха много бели. Раул ги бе скръстил на гърдите си, сякаш позираше за портрет, гордо безразличен към цялата зала, тръпнещ от едва сдържано нетърпение. Макар сведени, очите му сякаш бяха извърнати към облекения в червено кадифе парапет, на който се бе облегнала Мари. Феликс, седнал в другия край на ложата, в момента бе обърнат с гръб към Натан. Находчивата графиня бе застанала така, че да може да гледа колоната, на която се бе облегнал Раул. Значи, само за един миг Мари бе накарала този умен мъж да се отрече от цинизма си по отношение на облеклото. И най-обикновената, както и най-високопоставената жена е опиянена при вида на първото признание на властта си в някоя подобна метаморфоза. Всяка промяна е изява на верноподаничество.

„Имаха право, голямо щастие е да си разбран!“ — каза си тя, като си спомни омразните си наставнички.

Когато двамата влюбени обходиха залата с бързия поглед, който вижда всичко, те се спогледаха съучастнически. И единият, и другият имаха усещането, че небесна роса е освежила изгорелите им от очакване сърца. „От цял час съм все едно в ада, а сега небесата се разтварят“ — казваха очите на Раул. „Знаех, че си тук, но нима съм свободна?“ — отговаряха очите на графинята.

Крадците, шпионите, влюбените, дипломатите, изобщо зависимите хора единствени познават всички възможности и радости, които крие погледът. Само те знаят колко разбиране, нежност, остроумие, гняв или престъпност са затаени в отсенките на тази извиреща от душата светлина.

Раул почувствува, че любовта му е пришпорена от нуждата, но и възвеличена от препятствията. Между стъпалото, на което бе кацнал, и ложата на графиня Дьо Вандьонес имаше най-много тридесет стъпки, ала му бе невъзможно да премахне това разстояние. За мъж, горящ от такъв устрем, за когото дотогава удовлетворението бе следвало почти непосредствено желанието, тази постоянна, непреодолима бездна бе предизвикателство да скочи до графинята със скок на тигър. Обезумял от безсилен яд, той едва ли не се опита да го стори. Поздрави демонстративно графинята, която леко кимна с глава — презрителен отклик, с който жените отнемат на обожателите си желанието да подновят опита си. Граф Феликс се обърна, за да види кой поздравява жена му. Забелязвайки Натан, той не го поздрави, поиска му сякаш сметка за дързостта и се извърна бавно, като каза няколко думи навярно за да одобри привидната надменност на графинята. Очевидно вратата на ложата им бе затворена за Натан и той изгледа свирепо Феликс. Всеки би изтълкувал погледа му с един от любимите изрази на Флорин: „Ти, приятелче, скоро ще се каеш!“

Госпожа Д’Еспар, една от най-безочливите жени на епохата, видя всичко от ложата си. Тя повиши глас и изрече нещо насърчително. Раул, който се намираше точно под нея, най-сетне се обърна. Той ѝ се поклони и тя го възнагради с пленителна усмивка, която така недвусмислено му казваше: „Ако ви гонят оттам, елате тук!“, че Раул напусна мястото си до колоната и отиде в ложата на госпожа Д’Еспар.

Необходимо му бе да се покаже там, за да накара оня мъник, господин Дьо Вандьонес, да разбере, че славата струва колкото благородния произход и че пред Натан всички врати с гербове се отварят. Маркизата го накара да седне срещу нея, в предната част на ложата. Искаше да го поразпита.

— Госпожа Дьо Вандьонес е очарователна тази вечер — каза му тя, като му направи комплимент за нейния тоалет, също както би го поздравила за току-що излязла негова книга.

— Да — отвърна Раул равнодушно. — Перата от марабу ѝ стоят чудесно, но тя им е много вярна, носеше ги и онзи ден — добави той непринудено, за да опровергае с критичната си забележка сладкото съучастничество, в което го обвиняваше маркизата.

— Позната ли ви е поговорката „Няма хубав празник без продължение“? — попита тя.

В играта на находчиви реплики знаменитостите в литературата невинаги са така силни както маркизите. Раул предпочете да се престори на глупав — последно средство, до което прибегват умните хора.

— Тази поговорка е вярна за мен — отвърна той и погледна любезно маркизата.

— Драги мой, отговорът ви дойде с голямо закъснение, за да мога да го приема! — заяви тя през смях. — Не се правете на светец. Вчера, на бала, госпожа Дьо Вандьонес ви е очаровала с перата си от марабу. Тя знае това и отново ги е сложила заради вас. Тя ви обича, вие я обожавате, малко бързичко, но не виждам нищо неестествено. Ако се лъжех, нямаше да усуквате ръкавицата си като мъж, вбесен, че е до мен вместо в ложата на идола си, откъдето преди малко бе изгонен с показно презрение, и да си казва тихичко онова, което би желал да чуе от другиго на висок глас.

Раул действително мачкаше едната си ръкавица с удивително бялата си ръка.

— Накарала ви е да правите жертви — каза тя, като загледа втренчено и най-безочливо ръката му, — които не правехте за светското общество. Трябва да е очарована от успеха си. Ще се чувства навярно горда, но и аз на нейно място бих се гордяла още повече. Досега беше само остроумна жена, сега ще минава за гениална. Вие ще ни я опишете в някоя чудесна книга, каквито умеете да пишете. Драги мой, не забравяйте да вмъкнете и Вандьонес, направете го заради мен. Наистина той е прекалено сигурен в себе си. Не бих простила такова лъчезарно изражение дори на Юпитер Олимпийец, единствения бог от митологията, на когото не се случва нищо лошо.

— Госпожо — възкликна Раул, — приписвате ми много низка душа, ако предполагате, че съм способен да търгувам с чувствата, с любовта си. Бих предпочел пред подобна литературна подлост английския обичай да вържеш една жена с въже за шията и да я закараш на пазара.

— Но аз познавам Мари, тя ще поиска това от вас.

— Не е способна на това — отвърна разгорещено Раул.

— Нима толкова добре я познавате?

Натан се надсмя над самия себе си — той, майстор на драматични сцени, се бе поддал на една сценична игра.

— Комедията не се играе вече там — отвърна той, посочвайки рампата, — а в ложата ви.

Взе лорнета си и за самочувствие се зае да оглежда залата.

— Сърдите ли ми се? — попита маркизата, поглеждайки го косо. — Та нали открай време ми доверявате тайните си? Лесно ще се сдобрим. Елате у дома, приемам всяка сряда. Милата графиня няма да пропусне нито една вечер, щом ви срещне в салона ми. Ще спечеля от това. Понякога се отбива при мен към четири-пет часа, ще бъда добра и ще ви причисля към малкото си любимци, които приемам в този час.

— Е, да, вижте какво е обществото, казват, че сте зла.

— Аз ли? Такава съм, когато се налага. Не трябва ли да се отбраняваме? Но колкото до вашата графиня, обожавам я. Ще останете доволен, тя е прелестна. Ще бъдете първият, чието име ще гравира в сърцето си с детската радост, която кара всички влюбени, дори капралите, да изрязват инициалите си по кората на дърветата. Първата любов на една жена е дивен плод. По-късно в ласките и грижите ни има вещина, една възрастна жена като мен може да каже всичко, не се бои вече от нищо, дори и от журналиста. Е, да, в късния сезон умеем да ви направим щастливи, но когато започваме да обичаме, самите ние сме щастливи и затова ви даряваме с хилядите наслади на задоволената гордост. Тогава всичко у нас е неочаквано чаровно, сърцето е изпълнено с наивност. Вие сте преди всичко поет и не може да не предпочитате цветята пред плодовете. Ще си поговорим след половин година.

Подобно на всички провинени, Раул започна да отрича, но така само достави оръжие на опитната си противница. Уплетен скоро в примките на най-остроумния, най-опасния разговор, в който парижанките са такива майсторки, той се уплаши да не би да се изпусне и да признае нещо, което маркизата тутакси би използвала в подигравките си. Затова благоразумно се оттегли, когато в ложата влезе лейди Дъдли.

— Е, какво? — попита англичанката. — Докъде са стигнали?

— Безумно се обичат. Натан току-що ми призна.

— Бих предпочела да беше по-грозен — отвърна лейди Дъдли, като погледна граф Феликс като усойница. — Впрочем точно това е,

което исках: син е на еврейин вехтошар, умрял при банкрут в първите дни на брака си. Но майка му е католичка и за нещастие го е приютила.

Този произход, така грижливо скриван от Натан, току-що бе разкрит от лейди Дъдли. Тя предварително се радваше, че ще изстреля по този повод злъчна епиграма срещу Вандьонес.

— А аз го поканих да дойде у дома! — каза маркизата.

— Та нали и аз го приех вчера! — отвърна лейди Дъдли. — Някои удоволствия, ангел мой, ни струват доста скъпо.

Новината за взаимното увлечение на Раул и госпожа Дьо Вандьонес обходи светското общество по време на този спектакъл не без да предизвика възражения и недоверие, но графинята бе защищавана от своите приятелки лейди Дъдли, маркиза Д'Еспар и госпожа Дьо Манервил така разгорещено и несръчно, че този слух започна да изглежда достоверен.

В плен на чувството си, Раул отиде в сряда вечерта при маркиза Д'Еспар и завари приятната компания, която редовно се събираше там. Тъй като Феликс не бе дошъл с жена си, Раул можа да размени с Мари няколко фрази, по-изразителни с тона си, отколкото със съдържанието си. Графинята, предупредена за клюките от госпожа Дьо Кан, бе осъзнала, че се излага пред обществото, и сподели това с Раул.

В тази „добронамерена“ компания единственото удоволствие на единия и на другия бяха така дълбоко вкусваните възприятия от думите, гласа, жестовете, позите на любимото същество. Душата жадно се вкопчва в дреболии. Очите и на двамата се впиват в един и същ предмет, оглеждат го от всички страни и като че ли инкрустират в него доловена, уловена, разбрана мисъл. Възхищавате се, докато разговаряте, на леко издаденото напред краче, на потрепващата ръка, на пръстите, играещи си с някое бижу — потупват го, изпускат го, притискат го многозначително. Не мислите, не езикът говорят вече, а неодошевените неща. Те са толкова красноречиви, че влюбеният често предоставя на други да поднесат чашата и захарницата за чая или „бог знае какво“, което иска любимата, за да не би да издаде смущението си пред другите, които уж не виждат нищо, а забелязват всичко. Безчислени желания, безумни копнежи, бурни, потиснати мисли блуждаят в очите. Откраднатите ръкостискания току пред зорките погледи са сладкодумни като дълго писмо и сладострастни като целувка. При такива условия любовта се разраства от всичко, което си

отказва, опира се на всички пречки, за да се възвиси. С една дума, преградите, по-често проклинани, отколкото преодолявани, се насичат и се хвърлят в огъня, за да го поддържат. Сред обществото жените могат да измерят обсега на властта си по малкия обем, до който се свежда огромната любов, притаена в душата, скрита в променения поглед, в нервния трепет, зад баналните учтиви фрази. Колко пъти на последното стъпало на стълбището една само дума награждава несподелените мъки, разговорите за незначителни неща през цялата вечер!

Раул, изпълнен с пренебрежение към светското общество, даде воля на обзелото го раздразнение и беше искрящ. Всеки долови мощния му протест срещу принудата, която хората на изкуството толкова малко търпят. Яростта му, достойна за Роланд^[1], духът на отрицание, рушащ и ломящ всичко, размахвайки епиграмата като боздуган, опияни Мари и бе забавно зрелище за гостите: те сякаш наблюдаваха окичен с флагчета разярен бик на испанска арена.

— Колкото и да поваляш всичко около себе си, няма да останеш съвсем сам — каза му Блонде.

При тези думи Раул възвърна самообладанието си, престана да проявява раздразнението си. Маркизата му предложи чаша чай и доста високо каза, за да може да чуе госпожа Дьо Вандьонес:

— Наистина сте много забавен, отбивайте се понякога при мен в четири часа.

Раул се оскърби от думата „забавен“, макар че маркизата си послужи с нея, за да оправдае поканата си. Той се заслуша в общия разговор, подобно на актьорите, които гледат залата, вместо да играят на сцената. Блонде се смили над него.

— Драги мой — каза му той, като го дръпна в един ъгъл, — държиш се в обществото, като че ли си при Флорин. Тук никога не се избухва, не се говори дълго, от време на време се казва по някоя духовитост, придаваш си спокойно изражение точно когато си най-изкушен да изхвърлиш някого през прозореца, подиграваш се лекичко, преструваш се, че едва забелязваш жената, която обожаваш, и не се търкаляш като магаре по прашния път. Тук, драги, човек е влюбен съгласно известни норми. Или отвлечи госпожа Дьо Вандьонес, или се дръж като джентълмен. Приличаш много на любовник от някоя твоя книга.

Натан го слушаше с наведена глава. Чувствуваше се като лъв, хванат в мрежа.

— Никога няма да стъпя повече тук. Тази повехнала маркиза ми продава премного скъпо чая си. Намира ме забавен! Сега разбирам защо Сен-Жюст^[2] е гилотинирал цялата тази паплач!

— Утре пак ще дойдеш.

Блонде имаше право. Силните чувства са колкото жестоки, толкова и размекващи волята. На следващия ден, след като дълго се колеба между „ще отида, няма да отида“, Раул напусна съдружниците си посред важни разисквания и се втурна към предградието Сент-Оноре у госпожа Д'Еспар.

Като видя блестящия кабриолет на Растиняк, докато самият той плащаше на кочияша си пред входа, тщеславието на Натан бе накърнено. Реши, че и той ще има елегантен кабриолет със задължителния малък лакей.

Каретата на графинята беше в двора. Като я видя, Раул много се зарадва. Мари следваше желанията си с точност на часовникова стрелка, движена от пружина. Седнала бе в ъгъла край камината в малкия салон. Вместо да погледне Натан, когато съобщи за него, тя го видя в огледалото, сигурна, че домакинята ще се обърне към него. Тъй като любовта е преследвана в обществото, принудена е да прибегва до тези малки хитрини: оживява огледалата, маншоните, ветрилата, какви ли не предмети, чиято полза отначало не е ясна и които много жени употребяват, без истински да си служат с тях.

— Господин министърът — обърна се госпожа Д'Еспар към Натан, представяйки му с поглед Дьо Марсе — твърдеше точно когато влизахте, че роялистите и републиканците ще се разберат. Вие навярно знаете нещо по този въпрос.

— А ако това стане, нима ще бъде зле? — отвърна Раул. — Ние ненавиждаме едно и също нещо, единодушни сме в ненавистта си, различаваме се само в любовта си. Това е всичко.

— Подобен съюз е най-малкото странен — забеляза Дьо Марсе, като плъзна поглед по графиня Феликс и Раул.

— Няма да бъде траен — заяви Растиняк, който мислеше премного за политика като всички новаци.

— Какво ще кажете вие, мила приятелко? — попита госпожа Д'Еспар графинята.

— Не разбирам нищо от политика.

— Ще започнете да разбирате, госпожо — каза Дьо Марсе, — и тогава по две линии ще бъдете наша приятелка.

Натан и Мари разбраха остроумицата едва когато Дьо Марсе си отиде. Растиняк го последва, а госпожа Д'Еспар ги придружи до вратата на предния салон. Двамата влюбени забравиха епиграмите на министъра, ошастливени бяха с няколко минути. Мари протегна на Раул ръка, като бързо свали ръкавицата си, той я пое и я целуна, като че ли бе на осемнадесет години. Погледът на графинята изразяваше толкова безрезервна и благородна нежност, че в очите на Раул блесна сълза: мъжете с нервен темперамент винаги имат на разположение по някоя сълза.

— Къде ще ви видя? Къде мога да ви говоря? — каза той. — Ще умра, ако винаги трябва да преправям гласа, погледа, сърцето, любовта си!

Развълнувана от просълзените му очи, Мари му обеща, че ще се разхожда в Булонската гора всеки път, когато времето не е много лошо. Това обещание донесе повече щастие на Раул, отколкото му бе дала Флорин в продължение на пет години.

— Имам да ви казвам толкова неща! Така страдам от мълчанието, на което сме осъдени!

Графинята го гледаше с опиянение, без да може да отговори. В този миг маркизата се върна.

— Как? Не можахте нищо да отговорите на Дьо Марсе? — пошегува се тя.

— Трябва да тачим мъртъвците — отвърна Раул. — Не виждате ли, че издъхва? Растиняк му е болногледач, надява се да бъде вписан в завещанието му.

Графинята се престори, че има да прави още визити, и излезе, за да не се компрометира. За този четвърт час Раул беше пожертвувал най-ценното си време и най-животрептящите си интереси.

Мари още не познаваше всекидневието му на необезпечен човек, обременено от най-сложни комбинации, от най-напрегнат труд. Когато две същества, свързани с вечна любов, всеки ден се сближават все повече чрез взаимните откровения, чрез обсъждането на възникналите трудности, когато две сърца вечер или сутрин разменят съжаленията си, както устата — въздишки, когато изпитват едни и същи тревоги,

тръпнат заедно пред някоя пречка, всичко се оценява. Жената знае колко много любов има в едно избягнато закъснение, какво голямо напрежение — при едно бързо идване. И тя се грижи, снове, надява се, вълнува се ведно със заетия, измъчен мъж. Отправя недоволството си към неодушевените предмети, не го подозира в измяна, а знае и цени нещата от живота. Но в началото на една любов, когато се проявяват толкова плам, недоверие, възискателност, когато двамата още не се познават, когато жената е безделна и очаква любовта да бъде на пост пред вратата ѝ, когато държи прекалено на достойнството си и иска да ѝ се подчиняват във всичко дори когато повелява на мъжа погрешна стъпка, водеща към разорение, любовта в Париж в нашата епоха изисква неимоверни усилия.

Светските жени все още живеят в плен на традициите от XVIII век, когато всеки е имал ясно и сигурно положение. Малко жени познават трудното съществуване на много мъже, които трябва да изграждат общественото си положение, да извоюват слава, да заздравяват материалното си състояние. Днес хората със сигурни доходи се броят на пръсти, единствени старците имат време да обичат, младите гребат напрегнато в галерите на амбицията, както гребеше Натан.

Жените, още непримирени с изменените нрави, смятат, че и мъжете, на които времето не достига, са свободни по цял ден като тях. Не могат да си представят други занимания, друга цел извън техните собствени. Дори ако любимият им е победил Лернейската хидра^[3], за да дойде при тях, той няма ни най-малка заслуга. Всичко се заличава от радостта, че го виждат. Признателни му са само за собствените си вълнения, без да се интересуват какво му струват. Ако са измислили в безделните си часове някое стратегическо средство, което лесно им се удава, искат да му се любувате като на скъпоценност. Извили сте железните пръчки на някоя насъщна потребност, докато те са си слагали ръкавиците без пръсти или наметката на някоя хитрина: тяхна е палмата на първенството и не им я оспорвайте. Прави са впрочем — как да не изоставите всичко за жена, която жертвува всичко заради вас? Жените изискват толкова, колкото дават.

На връщане Раул си даде сметка колко трудно ще му бъде да поддържа любовна връзка в светското общество, да кара теглената от

десет коня колесница на журнализма, да поставя пиесите си в театъра и да оправа обърканите си сметки.

„Вестникът ще бъде съвсем безинтересен тази вечер — каза си той. — Няма да има моя статия, а сме едва на втория брой.“

Госпожа Дьо Вандьонес отиде три пъти в Булонската гора, без да срещне Раул, и всеки път се връщаше отчаяна и тревожна. А Натан не искаше да се появи там освен с бляска на принц на печата. Цялата седмица мина в търсене на коне, кабриолет и подходящ малък лакей, в убеждаване на съдружниците, че е необходимо да пестят толкова ценното му време и да впишат това перо в общите разходи на вестника. Съдружниците му Масол и Дю Тийе толкова любезно се съгласиха с искането му, че той ги възприе като възможно най-добродушните хора.

Без тази подкрепа животът му щеше да бъде невъзможен. Той и без това стана толкова труден, макар и съчетан с най-нежните удоволствия на платоническата любов, че и най-устойчивите физически хора мъчно биха издържали подобно пилеене на сили. Голямата щастлива любов заема много място и в най-обикновеното съществуване, а когато е вдъхната от жена с общественото положение на госпожа Дьо Вандьонес, тя направо поглъща живота на мъж, зает като Раул.

Ето какви задължения поставяше над всичко друго любовната му страст.

Той трябваше да бъде почти всеки ден на кон в Булонската гора между два и три часа, облечен като най-безделния джентълмен. Там научаваше в кой салон или театър ще види вечерта графинята. Напускаше дома едва към полунощ, след като бе уловил няколко дългоочаквани фрази или бегли нежности, откраднати под масата, между две врати, при качването ѝ в каретата. Повечето време Мари, която го бе лансирала във висшето общество, настояваше да го канят на вечеря в домовете, които посещаваше самата тя. Не беше ли съвсем естествено? От гордост, увлечен от чувствата си, Раул не смееше да говори за задълженията си. Трябваше да се подчинява на най-капризните прищевки на тази невинна властелинка и същевременно да следи парламентарните дебати, потока на политиката, да надзирава работата в редакцията на вестника, да поставя на сцената две пиеси, доходите от които му бяха необходими. Достатъчно беше госпожа Дьо

Вандьонес леко да се нацупи, ако той се опиташе да отклони покана за бал, концерт или разходка, и той жертвуваше интересите си заради нейното удоволствие. Когато напускаше светските среди между един и два часа сутринта, той се прибираще да работи до осем или девет часа, почти не спеше, събуждаше се, за да съгласува линията на вестника с влиятелните хора, от които зависеше, за да обсъжда многото вътрешни събития. В нашата епоха печатът се занимава с всичко, с индустрията, с обществените и частните интереси, с новите предприятия, с честолубците в литературата и техните произведения. След като, смазан от умора, Натан бе тичал от редакцията в театъра, от театъра в камарата, от камарата у някои кредитори, той трябваше да се яви спокоен и щастлив пред Мари, да язди край вратичката на каретата ѝ съвсем непринудено и безгрижно, сякаш единственото му занимание е да се радва на щастието си.

Когато в отплата на толкова преданост, останала неизвестна, той получаваше само най-нежни думи, най-милички уверения във вечна привързаност, пламенни ръкостискания в миговете на уединение и страстни думи в замяна на неговите, той реши, че е в негов ущърб, ако не разкрие огромната цена, с която заплащаше „дребните благоволения“, както биха казали нашите бащи. Скоро възникна повод за обяснение.

Един хубав априлски ден графинята го хвана под ръка в една усамотена алея на Булонската гора. Канеше се да му устрои сцена за дреболии, които жените умеят да превръщат в планини. Вместо да го посрещне с усмивка на уста, озарено от щастие чело и оживени от тънка и весела мисъл очи, тя беше тъжна и сериозна.

— Какво ви е? — попита Натан.

— Не обръщайте внимание на такива незначителни неща. Нали знаете, жените са като деца.

— Разочаровал ли съм ви с нещо?

— Щях ли да бъда тук?

— Но вие не ми се усмихвате, не изглеждате щастлива, че ме виждате.

— Сърдя ви се, нали? — каза тя, като го изгледа покорно — жените приемат това изражение, когато искат да се представят за жертви.

Притеснен, Натан пристъпи със свито сърце, обзет от тревога.

— Навярно това е някое леко опасение, неясно подозрение, което вие, жените, поставяте над най-важните неща в живота. Притежавате изкуството да наклоните света на една страна, като хвърлите само една сламка, едно стръкче върху везните.

— Иронизирате?... И това очаквах — каза тя и сведе глава.

— Мари, не виждаш ли, ангел мой, че казах тези думи само за да изтръгна тайната ти?

— Моята тайна винаги ще си остане тайна, дори и да я споделя с вас.

— Така да е, кажи...

— Не съм обичана — поде тя, като го погледна лукаво с крайчеца на окото си: така жените разпитват коварно мъжа, когато искат да го поизмъчат.

— Не си обичана!... — възкликна Натан.

— Да, вие се занимавате с премного неща. Какво съм аз сред това суетене? Забравяна по всеки повод. Вчера дойдох тук в Булонската гора и ви чаках...

— Но...

— Бях сложила нова рокля заради вас, а вие не дойдохте. Къде бяхте?

— Но...

— Нямах представа. Отивам у госпожа Д'Еспар. Не ви заварвам и там.

— Но...

— Вечерта в Операта не откъснах очи от балкона. При всяко отваряне на вратата сърцето ми биеше до пръсване.

— Но...

— Каква вечер! Вие и не подозирате тези сърдечни бури.

— Но...

— Човек се изразходва от подобни вълнения...

— Но...

— Е, какво?

— Да, човек се изразходва — отвърна Натан — и аз за няколко месеца ще изразходвам силите си заради вас. Безсмислените ви упреци ще изтръгнат и моята тайна. Ах, вие ли не сте обичана?... Обичана сте прекалено много.

И той описа живо положението си, разказа ѝ за бденията си, изреди задълженията си в определени часове на деня, обясни ѝ, че е необходимо да успее, запозна я с ненаситните изисквания на вестника, който го задължава да прецени пръв политическата обстановка, без да се излъже, защото иначе ще загуби влиянието си, да проучи бързо толкова събития, отминаващи като облаци в тази напрегната епоха.

Раул сгрещи. Маркиза Д'Еспар му бе казала: няма нищо по-наивно от първата любов. Скоро се оказа, че графинята е виновна, загдето го обича прекалено много.

Влюбената жена отговаря на всичко с радост, признание в любов и готовност.

Когато пред очите ѝ се разгърна този необхватен живот, графинята изпита възхищение. Тя бе възвеличила Натан, сега ѝ се стори възвишен. Обвини се, че го обича прекалено много, помоли го да идва при нея, когато може, с един поглед към небето обезцени амбициозните му усилия. Тя ще чака! Занапред ще жертвува наслажденията си. Искала е да бъде само стъпало, а се е превърнала в пречка...

Разплака се от отчаяние.

— Жените — каза тя през сълзи — могат, значи, само да обичат. Мъжете имат хиляди възможности за изява, а ние, ние можем само да мислим, да се молим, да обожаваме.

Толкова любов се нуждаеше от възнаграждение. Тя се огледа — като славей, който иска да слезе от клончето си до извора — дали е сама в затънтената алея, дали тишината не крие някой свидетел. После вдигна глава към Раул, той наведе своята и тя му подари една целувка — единствената си извънбрачна целувка, и се почувствува пощастлива в този миг, отколкото през изминалите пет години. А Раул бе обезщетен за всичките си мъки. И двамата вървяха, без да знаят накъде, по пътя от Отьой за Булон. Трябваше да се върнат при колите си. Движеха се с равната, ритмична крачка, позната на влюбените. Раул вярваше в тази целувка, дадена с пристойна лекота поради светостта на чувството. Цялото зло идваше от обществото, а не от тази жена, изцяло негова. Той не съжаляваше вече за терзанията на своя трескав живот, които навярно Мари беше забравила, изгаряна от първото си желание, както всички жени не си представят постоянно ужасните сътресения на тези изключителни съдби. В плен на безкористно

възхищение, присъщо на женската любов, Мари се носеше с решителни, чевръсти стъпки по ситния пясък на една странична алея, изговаряйки като Раул малко думи, но искрено почувствувани и намиращи отклик. Небето бе чисто, високите дървета бяха напъпили и няколко зелени връхчета оживяваха вече хилядите им кафяви вейки. Храстите, брезите, върбите и тополите бяха обвити от първите си нежни и още прозрачни листенца. Никоя душа не може да устои на подобна хармония. Любовта разкриваше природата на графинята, както ѝ бе разкрила и светското общество.

— Бих желала никога да не сте обичали друга жена освен мен! — прошепна тя.

— Желанието ви се е сбъднало — отвърна Раул. — Ние си открихме един на друг истинската любов.

Той не лъжеше. Представяйки се пред това невинно сърце като душевно чист човек, той се бе поддал на собствените си накичени с хубави чувства фрази. Користна и суетна на първо време, любовта му бе станала искрена. Започнал с лъжа, накрая заговори правдиво. У всеки писател между другото има мъчно потискана склонност да се възхищава от нравствената красота. Пък и когато е направил много жертви, мъжът се привързва към съществото, което ги изисква. Светските жени както и куртизанките инстинктивно прозират тази истина. Те може би даже я прилагат на практика, без да я съзнават. Затова след първия порив на признателност и изненада графинята бе очарована, че заради нея са били извършени толкова жертви и са били преодолені толкова трудности. Обичана беше от мъж, достоен за нея. Раул не подозираше колко много го задължава мнимото му величие. Защото жените не позволяват на любимия си да слезе от своя пиедестал. На божеството не се прощава и най-малката слабост. Мари не знаеше смисъла на загадъчните думи, произнесени от Раул пред приятелите му на вечерята у Вери. Борбата на този писател, тръгнал от низшите слоеве на обществото, бе запълнила първите десет години от младостта му. Той искаше да бъде обичан от една от кралиците на висшето общество. Тщеславието, без което любовта е много слаба, както е казал Шамфор^[4], подхранваше страстта му и щеше да я усилва с всеки изминал ден.

— Можете ли да ми се закълнете, че не принадлежите и никога няма да принадлежите на никоя друга жена? — попита Мари.

— Не би имало вече време в живота ми, нито място в сърцето ми за друга жена — отвърна той без чувството, че лъже: до такава степен презираше Флорин.

— Вярвам ви — каза тя.

Когато стигнаха алеята, където чакаха колите, Мари пусна ръката на Натан, който зае почтителна поза, сякаш току-що я бе срещнал. Придружи я с шапка в ръка до каретата ѝ, после тръгна подир нея по авеню Шарл X, като вдъхваше праха и гледаше развените от вятъра пера, напомнящи плачеща върба.

Въпреки благородната готовност на Мари да разредят срещите си, пришпорван от страстта си, Раул се оказваше навсякъде, където беше тя. Обожаваше недоволното и същевременно щастливо изражение на графинята, неспособна да му се скара, че пилее така ценното за него време. Мари пое ръководството на работите на Раул, даде му изрични заповеди относно разпределението на времето му през деня и не излизаше от дома си, за да му отнеме всеки повод за разсейване. Всяка сутрин четеше вестника и се превърна в глашатай на таланта на фейлетониста Етиен Лусто, когото много харесваше, на Фелисиен Верну, на Клод Виньон, на всички редактори. Посъветва Раул да отдаде заслуженото на Дьо Марсе, когато той умря, и с опиянение прочете голямата и хубава хвалебствена статия, която Раул написа за покойния министър, макар и да осъждаше в нея макиавелизма му и омразата му към масите. Естествено тя видя от първия ред на театър „Жимназ“ премиерата на пиесата, на която Натан разчиташе, за да покрие разходите по начинанието си, и Мари остана с впечатлението, че успехът ѝ е огромен. Заблудиха я платените аплодисменти.

— Не дойдохте на прощалното представление в театър „Де-з-Италиен“ — каза ѝ лейди Дъдли, у която тя се отби след представлението.

— Не, отидох в „Жимназ“. Там имаше премиера.

— Не мога да понасям водевила. В това отношение съм като Луи XIV, който не търпял картините на Тениерс — заяви лейди Дъдли.

— А аз забелязвам известен напредък у драматурзите — обади се госпожа Д'Еспар. — Днешните водевили са очарователни комедии, наситени с остроумие. За тях е нужен голям талант и ги намирам много забавни.

— Актьорите между другото са превъзходни — каза Мари. — Тази вечер в „Жимназ“ играха много добре. Пиесата им беше по сърце с тънкия, находчив диалог.

— Напомнящ Бомарше — каза лейди Дъдли.

— Господин Натан не е още Молиер, но... — подхвърли госпожа Д'Еспар, като погледна графинята.

— Създава водевили — каза жената на Шарл дьо Вандьонес.

— И разтуря министерски кабинети — продължи госпожа Дьо Манервил.

Графинята замълча за миг. Искаше ѝ се да отговори с някоя остра епиграма. В сърцето ѝ се надигна раздражение.

— Може би и ще съставя — беше най-доброто, което можа да намери.

Всички жени се спогледаха скришом съучастнически. Когато Мари дьо Вандьонес си отиде, Моина дьо Сент-Ереен възкликна:

— Ами че тя обожава Натан!

— И не го крие — защити я госпожа Д'Еспар.

Дойде месец май и Вандьонес отведе жена си в имението им, където единствената ѝ утеха бяха страстните писма на Раул, комуто тя пишеше всеки ден.

---

[1] *Роланд* — главен герой от поемата на Ариосто „Неистовият Роланд“. ↑

[2] *Сен-Жюст, Антоан-Луи* (1767–1794) — сподвижник и приятел на Робеспьер, председател на Конвента и непримирим враг на жирондинците. Загинал на ешафода заедно с Робеспьер. ↑

[3] *Лернейската хидра* — Лернейското езеро в Гърция е свързано с легендата за Херкулес, който убил живеещата в него хидра. ↑

[4] *Шамфор, Себастиен Рош Никола* (1740–1794) — френски писател, автор на „Размисли, максими и анекдоти“. ↑

СЕДМА ГЛАВА

САМОУБИЙСТВОТО

Отсъствието на графинята би могло да спаси Раул, който беше с единия крак в бездната, ако Флорин бе до него. Но той бе сам, сред приятели, превърнали се в тайни врагове, щом той изяви намерение да се издигне над тях. Сътрудниците му го мразеха засега, готови да му подадат ръка и да го утешат, ако се провали, и да го боготворят в случай на успех. Така е в литературния свят: обичат се само тези, които в момента са по-долу. Всеки става враг на оня, който се стреми да се издигне нагоре. Тази всеобща завист удесеторява изгледите за успех на посредствените, които не възбуждат нито завист, нито подозрение, проправят си път като къртици и колкото и да са глупави, се нареждат на три-четири места в „Монитор“, докато талантливите още се борят пред входа, за да си попречат да влязат.

Подмолната враждебност на мнимите му приятели, която Флорин щеше да подуши с вродения усет на куртизанките да отгатват истината между хиляди хипотези, не беше най-голямата опасност за Раул. Двамата му съдружници, адвокатът Масол и банкерът Дю Тийе, възнамеряваха да впрегнат енергията му в колесницата, на която те се перчеха, и да го изместят, щом не може вече да подхранва вестника, или да го лишат от сегашната му голяма власт, когато пожелаят самите те да я използват. Натан бе за тях парична сума, която могат да пропилят, литературна сила с мощност десет пера, която могат да използват.

Масол, един от тези адвокати, за които умението да говорят безкрайно дълго е красноречие, които притежават тайната да отегчават, казвайки най-подробно всичко, истинска напаст за всяко събрание, защото смаяват всеки проблем, и които искат да станат важни личности на всяка цена, вече не държеше да бъде пазител на държавния печат. Пет-шест души се бяха изредили на този пост през последните четири години и му се бе отцяло да носи тога. В замяна на министерското кресло той поиска катедра в системата на

образованието, място в Държавния съвет и като допълнение кръста на Почетния легион. Дю Тийе и барон Дьо Нюсенжан му гарантираха кръста и назначението като докладчик по прошенията, ако се съюзи с тях. Той реши, че те са повече в състояние да изпълнят обещанията си, отколкото Натан, и им се подчиняваше сякаш. За да заблудят по-лесно Раул, и двамата го оставиха да упражнява неограничена власт във вестника. Дю Тийе го използваше само със спекулативни цели, от които Раул нямаше понятие. Но Дю Тийе беше вече уведомил Растиняк посредством барон Дьо Нюсенжан, че вестникът ще бъде негласно благоприятен към правителството, при единственото условие то да подкрепи кандидатурата му на мястото на господин Дьо Нюсенжан, бъдещ френски пер. Той бе избран за депутат в някаква забутана паланка, колегия с малко избиратели, където вестникът се изпращаше безплатно в много екземпляри.

Така Раул бе изигран и от банкера, и от адвоката, които с голямо удоволствие го наблюдаваха как се разпорежда във вестника, използвайки всички предимства и задоволявайки честолюбието си. Натан, очарован от тях, ги смяташе, както когато им бе поискал средства за екипажа си, за най-милите хора на света и си въобразяваше, че ги надхитря. Хората с въображение, за които надеждата е основното нещо в живота, никога не са склонни да си кажат, че най-опасният момент в сделките е, когато всичко върви като по мед и масло. Това бе момент на триумф и Натан се възползва от него, като именно тогава се появи във финансовия и политическия свят. Дю Тийе го представи в дома на барон Дьо Нюсенжан. Госпожа Дьо Нюсенжан прие изключително любезно Раул не толкова заради самия него, колкото заради госпожа Дьо Вандьонес. Но когато му намекна за графинята, той реши, че постъпва много тактично, като превърна Флорин в параван. Разпростря се със словоохотливо тщеславие на връзките си с актрисата, с която не можел да скъса. Напуска ли се сигурно щастие заради кокетиранията на предградието Сен-Жермен?

Изигран от Нюсенжан и Растиняк, от Дю Тийе и Блонде, Натан подкрепи блестящо доктринерите за образуване на един от техните ефимерни кабинети. После, за да не се компрометира с оглед на политическата си кариера, той показно отказа да извлече изгода от няколко предприятия, създадени с помощта на неговия вестник, той,

който не се свенеше да изложи приятелите си и да постъпва не особено деликатно с някои индустриалци в критични моменти. Подобни противоречия, породени от амбицията му, се срещат при много подобни случаи. Мантията трябва да изглежда разкошна в очите на зрителите: вземаш плат от приятелите си, за да запушиш дупките.

Все пак два месеца след заминаването на графинята Раул изживя неприятни минути, които го смутиха малко посред тържеството му. Дю Тийе бе дал аванс от сто хиляди франка. Парите, дадени от Флорин, една трета от първоначалния капитал, бяха погълнати от данъците и разноските по учредяването и обзавеждането, които бяха огромни. Трябваше да се предвиди бъдещето. Банкерът улесни писателя, като взе от него полици за петдесет хиляди франка, платими след четири месеца. С тези полици Дю Тийе обвърза Раул. Благодарение на тази добавка разноските по вестника за шест месеца бяха осигурени. В очите на някои писатели шест месеца са цяла вечност. Пък и с много обявления и енергични пласъори, предлагайки илюзорни изгоди на абонатите, бяха набрали около две хиляди. Този половинчат успех насърчи Раул да продължава да хвърля банкноти в пещта. Още малко талант, някой политически процес, привидно преследване на вестника и Раул щеше да стане един от съвременните кондотиери, чието мастило струва днес, колкото барутът за оръдията някога.

За съжаление тези мерки бяха взети, когато Флорин се върна с около четиридесет хиляди франка. Вместо да ги използва като резервен фонд, Раул, сигурен в успеха, според него неизбежен, унижен, че веднъж бе приел пари от актрисата, и чувствавайки се вътрешно посилен благодарение на любовта си, заслепен от измамните хвалебствия на подлизурковците около себе си, заблуди Флорин относно истинското си положение и я накара да употреби тази сума, за да си обзаведе отново дом. В настоящите обстоятелства за него бе необходимо да се представи великолепно.

Актрисата, която не се нуждаеше от подтикване, задлъжня с тридесет хиляди франка. Тя нае чудна самостоятелна къща на улица Пигал, където се събра предишната компания. Домът на една уравновесена жена като Флорин беше неутрален терен, много благоприятен за амбициозните политици, които водеха преговори у Раул без Раул. Натан бе запазил за връщането на актрисата една пиеса, чиято главна роля ѝ подходеше извънредно много. Вестниците, на

които малко любезност към Раул не им костваше нищо, отрупаха с такива овации Флорин, че „Комеди Франсез“ заговори за ангажимент. Фейлетонистите виждаха във Флорин наследницата на госпожица Марс.

Тази победа главозамаля доста много актрисата и ѝ попречи да проучи почвата, върху която стъпваше Натан; тя живееше сред празненства и угощения. Кралица в своя двор, пълен с усърдни просители, обръщащи се към нея един за книгата или за пиесата си, друг за своята танцорка, трети за предприятието си, за театъра си или за реклама, Флорин се отдаваше на всички удоволствия, доставени от властта на печата, като виждаше в тях предвестници на министерски авторитет. Ако слушаше хората, които идваха в дома ѝ, Натан беше голям политик. Натан беше постъпил умно, създавайки вестника, щеше да стане депутат, а след известно време и министър, като толкова други. Актрисите рядко казват „не“ на нещо, което ги ласкае. Флорин беше достатъчно ласкана във фейлетона, за да изпитва недоверие към вестника и хората, които го списваха. Тя твърде малко познаваше механизма на печата, за да се безпокои за средствата. Жени със закалката на Флорин се интересуват винаги само от резултатите.

Колкото до Натан, той още тогава сметна, че през следващата сесия ще влезе в правителството заедно с двама бивши журналисти, единият от които, тогава министър, се опитваше да измести своите колеги, за да заздравя позициите си.

След шестмесечно отсъствие Натан с радост видя отново Флорин и възобнови безгрижно предишните си привычки. Той избродира тайно върху тежката канава на живота си най-красивите цветя на платоническото си увлечение по Мари и наслажденията, дарявани от Флорин. Писмата му до Мари бяха шедьоври на любов, изящество и художествен стил. Тя бе светлината на живота му, той не предприемаше нищо, без да се допита до този добър гений. Отчаян, че е на страната на народа, от време на време той биваше изкушен да прегърне каузата на аристокрацията, но макар и да бе свикнал с акробатски номера, абсолютно невъзможно му се струваше да скочи отляво надясно. По-лесно беше да стане министър.

Скъпоценните писма на Мари бяха прибрани в чанта със секретна брава, каквито предлагаша Юре или Фише, двама производители, които се сражаваха с обявления и афиши в Париж кой

от тях ще направи най-сигурните секретни брави. Тази чанта стоеше в новия будоар на Флорин, където работеше Раул. Няма нищо по-лесно от това да се излъже жена, на която си свикнал да казваш всичко. Тя не се съмнява в нищо, въобразява си, че вижда и знае всичко. Пък и откакто се бе върнала, актрисата беше свидетелка на живота на Раул и не виждаше нищо нередно в него. Никога не би могла да си представи, че тази чанта, която той едва поглеждаше и така непринудено затваряше, съдържа любовни съкровища, писмата на съперницата, които графинята, по искане на Раул, изпращаше в редакцията на вестника.

Така че положението на Натан изглеждаше извънредно блестящо. Той имаше много приятели. Две успешни пиеси, плод на съавторство, му осигуряваха разкошен живот и го освобождаваха от всяка грижа за бъдещето. Той никак не се тревожеше от дълга си към Дю Тийе, негов приятел.

— Може ли да се съмнявам в приятел? — възкликваше той, когато Блонде, верен на навика си да анализира всичко, изказваше известни съмнения.

— Трябва ли да не вярваме на враговете си! — шегуваше се Флорин.

Натан защитаваше Дю Тийе. Та той беше най-добрият, най-сговорчивият, най-честният човек.

Подобно съществуване на въжеиграч без прът за равновесие би уплашило всекиго, дори най-чужд човек, ако надникне в тайната му, но Дю Тийе го наблюдаваше със стоицизма и коравосърдечие на парвеню. В приятелското и добродушното му държане с Натан се долавяше жестока подигравка. Веднъж, след като се ръкува с него на излизане от дома на Флорин, той го загледа, докато се качваше в кабриолета си.

— Това типче ходи сега с великолепен екипаж в Булонската гора, а след половин година ще бъде може би в „Клиши“^[1] — каза той на Лусто, най-големия завистник.

— Той ли? Никога! — извика Лусто. — Флорин е зад него.

— А кой казва, момчето ми, че ще я запази? Колкото до тебе, който струваш хиляда пъти повече от него, ти навярно ще бъдеш след половин година наш главен редактор.

През октомври срокът на полиците изтече, Дю Тийе любезно ги поднови, но само за два месеца, увеличени от лихвата и нов заем. Сигурен в победата си, Раул харчеше с пълни шепи. Госпожа Дьо Вандьонес щеше да се върне след няколко дни, цял месец по-рано от друг път, водена от безумното желание да види Натан, и той не искаше да бъде без пари точно когато щеше да възобнови борбения си живот.

Кореспонденцията, в която перото е винаги по-дръзко от словото, в която мисълта, накичена с най-хубавите си цветя, засяга всички теми и може всичко да каже, бе довела графинята до най-висша степен на екзалтираност. Тя виждаше в Раул един от гениите на епохата, заплениващо, онеправдано сърце, неопетнено от нищо и достойно за обожание. Виждаше го посягащ смело към пиршеството на властта. Скоро неговото слово, толкова красиво в любовта, ще загърми от трибуната. Мари живееше вече само в този водовъртеж, в чийто център бе светското общество. Загубила вкус за спокойните радости на семейния живот, тя споделяше вълненията на бурния живот на Раул, предавани ѝ от майсторско и влюбено перо. Целуваше писмата, отнели часове за усърдна работа, написани посред битките в печата. Съзнаваше истинската им стойност. Сигурна беше, че той обича единствено нея, че само славата и амбицията са нейни съпернички. Тя съумяваше да съсредоточи в усамотението всичките си сили и беше щастлива със сполучливия си избор: Натан беше ангел. За щастие оттеглянето ѝ в имението им и бариерите между нея и Раул бяха потушили светските клюки.

През последните дни на есента Мари и Раул подновиха разходките си в Булонската гора. Можеха да се срещат само там, докато не отвореха наново салоните. Раул можеше да вкуси по-на воля пленителните радости на платоническата си любов и да ги скрие от Флорин: работеше малко по-малко, в редакцията всичко бе нормално, редакторите си знаеха задълженията. Раул неволно направи известни сравнения — всички в полза на актрисата, без обаче графинята да загуби нещо. Отново смазан от маневрите, на които го обричаше съкровената за сърцето и въображението му страст към жена от висшето общество, Раул се въоръжи със свръхчовешки сили, за да присъствува едновременно на три сцени: висшето общество, вестника и кулисите. Докато Флорин, която му бе благодарна за всичко, почти споделяше работата и грижите му, появяваше се и изчезваше точно

когато трябва и го даряваше щедро с реално щастие, без излишни фрази, без акомпанимент от угризения, графинята, с ненаситни очи и целомъдрена гръд, забравяше исполинската му работа и мъките му, на които се обричаше, за да я види понякога за един миг. Вместо да властвува над него, Флорин го оставяше да идва при нея, да я напуска, да се връща отново, отстъпчива като коте, което пада на краката си и тръсва уши. Такъв лек характер се съгласува чудесно с начина на живот на хората на мисълта и всеки човек на изкуството би се възползвал, както направи Натан, без да престане да се домогва до красивата платонична любов, вълшебната страст, която удовлетворяваше инстинкта му на поет, тайното му съзнание за величие, социалното му тщеславие. Убеден, че ще последва катастрофа, ако едната или другата разбере, той си казваше: „Нито графинята, нито Флорин няма да научат нищо!“ Бяха толкова далеч една от друга.

В началото на зимата Раул се появи отново в светското общество, и то в своя апогей: беше почти важна личност. Растиняк, паднал ведно с кабинета след смъртта на Дьо Марсе, се опираше на Раул и го поддържаше с хвалебствията си. Госпожа Дьо Вандьонес пожела да узнае дали мъжът ѝ е променил мнението си за Натан. След една година тя отново му зададе същия въпрос, въобразявайки си, че това ще бъде повод за блестящ реванш, приятен за всички жени, дори най-великодушните, най-неземните. Защото със сигурност можем да се обзаложим, че и ангелите не са лишени от честолюбие, когато се нареждат около всевишния.

— Липсваше му само да бъде играчка в ръцете на интриганти — отвърна графът.

Обигран в светското общество и политиката, Феликс бе станал прозорлив и положението на Раул му бе съвсем ясно. Той спокойно обясни на жена си, че атентатът на Фиески^[2] бе имал за резултат да обедини много безразлични към политиката хора около личността на крал Луи-Филип поради застрашените им интереси. Вестниците без ясно определена политическа линия щели да загубят абонатите си, защото печатът щял да се опрости ведно с политиката. Ако Натан е вложил състоянието си в своя вестник, скоро щял да бъде разорен. Тази правилна и недвусмислена, макар лаконична преценка, направена с намерение да обсъди задълбочено един обективен проблем от човек,

който умееше да предвиди изгледите за успех на всички партии, уплаши госпожа Дьо Вандьонес.

— Изглежда, че много се интересувате от него? — попита графът жена си.

— Като от човек, чието остроумие ми е забавно и чието умение да разговаря ми се нрави.

Тя му отговори така непринудено, че графът не се усъмни в нищо.

На следващия ден в четири часа Мари и Раул дълго разговаряха тихичко у госпожа Д'Еспар. Графинята изказа опасения, които Раул разсея, щастлив да срази с епиграмите си величието на Феликс в очите на съпругата му. Натан отдавна искаше реванш. Описа графа като тесногръд, назадничав човек, който се опитва да измерва Юлската революция с аршина на Реставрацията, отказва да види възхода на средната класа, новата обществена сила, временна или трайна, но действителна. Не може вече да има високопоставени по рождение хора, дошло е царството на истинското превъзходство. Вместо да вникне в страничното, безпристрастно мнение на политика, отговарящ най-обективно, Раул се представи в изгодна светлина, качи се на кокили и се загърна в пурпурната мантия на успеха. А коя жена не вярва повече на любимия, отколкото на съпруга си?

Госпожа Дьо Вандьонес се успокои и поднови съществуването си, изпълнено с потиснати раздразнения, дребни откраднати наслаждения, тайни ръкостискания — храната ѝ от миналата зима, която обаче накрая увлича жената отвъд границите на разумното, ако мъжът, когото тя обича, е по-решителен и не може да търпи ограниченията. За нейно щастие Раул, утолен от Флорин, не беше опасен. Впрочем той бе погълнат от стремежи, които не му даваха възможност да се възползува от щастието си. Независимо от това, ако с Натан се случеше внезапно нещастие, ако възникнеха нови пречки или той проявеше по-голямо нетърпение, графинята можеше да падне в бездната. Раул бе започнал да отгатва това душевно разположение у Мари, ала ето че към края на декември Дю Тийе поиска от него да изплати дълга си. Богатият банкир, който казваше, че бил притеснен, посъветва Раул да заеме за петнадесет дни сумата от един лихвар, Жигоне, провидение (срещу двадесет и пет на сто лихва) за всички затруднени млади хора. След няколко дни вестникът щеше да проведе

януарското подновяване на абонамента, щеше да има нови постъпления и Дю Тийе тогава щял да реши. Впрочем защо Раул да не напише някоя пиеса? От гордост Раул пожела да плати на всяка цена.

Дю Тийе му даде писмо до лихваря и Жигоне му брои сумата срещу четири полици с двадесетдневен падеж. Вместо да се попита за причините, поради които бе получил така лесно парите, Раул се ядоса, че не е поискал повече. Така постъпват и най-забележителните със силата на мисълта си хора. Виждат повод за шеги в съвсем сериозна обстановка, пазят ума си сякаш само за произведенията си и за да не го изразходват, изобщо не си служат с него в реалния живот.

Раул разказа на Флорин и Блонде как бе минала сутринта: описа им най-подробно Жигоне, камината му без огън, избелелите тапети от Ревейон, стълбището, астматичното звънче и козето краче на края на кордона му, протритата рогозка, угасналия като огнището му поглед. Разсмя ги с новия си вуйчо. Те не се разтревожиха нито от останалия уж без пари Дю Тийе, нито от готовността на лихваря да му услужи. Просто така им бе скимнало!

— Взел ти е само петнадесет на сто лихва — забеляза Блонде. — Дължиш му благодарност. При двадесет и пет на сто преставах да го поздравявах. Истинското лихварство започва от петдесет на сто. При такъв процент се отнасяш презрително.

— Презрително ли! — изненада се Флорин. — Ами кой ваш приятел би ви заел със същата лихва, без да се смята ваш благодетел?

— Тя е права — каза Раул. — Много се радвам, че не съм задължен вече с нищо на Дю Тийе.

На какво се дължи липсата на проникателност в личните сметки при хора, свикнали да вникват във всичко? Може би умът им не се проявява пълноценно във всички области, може би хората на изкуството живеят премного в настоящето и забравят бъдещето, може би наблюдават премного недостатъците и не виждат клопката, а и си въобразяват, че никой няма да посмее да ги изиграе. Бъдещето не закъсня.

Двадесет дни по-късно полиците бяха протестирани, но Флорин поиска и издействува от Търговския съд двадесет и пет дни отсрочка. Раул проучи финансовото положение на вестника, поиска да му представят сметките. Оказа се, че постъпленията от вестника покриват две трети от разходите, а абонатите намаляват. Великият човек се

угрижи и помръкна, но само пред Флорин, на която се довери. Флорин го посъветва да сключи заем срещу бъдещите си пиеси, като ги продаде накуп и се откаже от доходите от пиесите си, влизащи в репертоара на театрите. Натан се снабди по този начин с двадесет хиляди франка и намали дълга си на четиридесет хиляди. На десети февруари изтичаше двадесет и пет дневният срок.

Дю Тийе, който не желаше Натан да бъде негов конкурент в избирателната колегия, където смяташе да постави кандидатурата си, като предостави на Масол друга, предана на правителството колегия, накара Жигоне да преследва безпощадно Раул. Човек, осъден за дългове, не може да постави кандидатурата си. Затворът „Клиши“ можеше да погълне бъдещия министър.

Самата Флорин редовно водеше преговори със съдебните пристави поради личните си дългове. В това критично положение можеше да прибегне само до едно, подобно на Медея — личното си аз, защото мебелите ѝ бяха описани.

Тщеславецът чуваше застрашителните пропуквания на новата си сграда, построена без основи. Безсилен да поддържа голямото си начинание, той се чувствуваше неспособен да го започне отначало. Щеше да загине под развалините на налудничавото си хрумване. Любовта му към графинята все още го даряваше с искрици живот. Придаваше оживление на лицето му, но вътре в него надеждата бе мъртва. Той не подозираше Дю Тийе, смяташе, че всичко изхожда само от лихваря. Растиняк, Блонде, Лусто, Верну, Фино, Масол се въздържаха да го осветлят за действията на опасния banker. Растиняк, който се стремеше да вземе отново властта, се съюзи с Нюсенжан и Дю Тийе. Другите се радваха безкрайно много, наблюдавайки агонията на един като тях, провинен, че е пожелал да се издигне над тях. Никой не би споменал ни дума на Флорин. Напротив, възхваляваха пред нея Натан: можел да издържи цялата вселена на раменете си, щял да се справи, всичко щяло да тръгне отлично!

— Имаме двама нови абонати от вчера — казваше сериозно Блонде. — Раул ще бъде депутат. Щом гласуват бюджета, ще излезе заповедта за разтуряне на Камарата.

Преследван за дългове, Натан не можеше вече да разчита на лихварите, с описани вещи, Флорин можеше да разчита само да вдъхне случайно силна любов на някой наивник, какъвто никога не се среща

точно когато имаш нужда. Приятелите на Натан бяха все хора без пари и неплатежоспособни. Един арест слагаше край на надеждите му за политическа кариера. Като връх на нещастieto той се виждаше заангажиран в огромни начинания, платени предварително, бездната, в която щеше да се строполи, изглеждаше бездънна. Пред толкова заплахи смелостта му го напусна.

Дали графиня Дьо Вандъонес би се свързала с него, би избягала далеч заедно с него? Жените никога не стигат до подобно крайно решение, освен тласкани от пълноценна любов, а те двамата не бяха споени с тайнствените връзки на плътското блаженство. Пък и дори ако графинята би го последвала в чужбина, тя би дошла при него без пари, гола и лишена от всичко и би била още едно бреме.

Един не особено мощен дух, един горделивец като Натан трябваше да види и видя тогава единствено в самоубийството меча, който би разрязал гордиевия възел. Мисълта да падне в очите на обществото, в което бе проникнал и над което бе желал да властвува, да остави графинята тържествуваща, а сам той отново да стане окаян пехотинец, беше непоносима. Безумието танцуваше и дрънкаше със звънчетата си пред дверите на приказния дворец, обитаван от поета. Стигнал до тази крайност, Натан зачака някаква случайност и реши да се самоубие едва в последния момент.

През последните дни, предвидени за уведомяване на длъжника за решението на съда и за издаване на заповед за арестуване, Раул неволно разхождаше навсякъде злокобното студено изражение, което по-наблюдателните са забелязвали у всички обречени на самоубийство или замислящи да сложат край на живота си хора. Гробовните представи хвърлят върху челата им сива сянка, усмивката им носи печата на неизбежното, движенията им са тържествени. Тези клетници сякаш искат да изсмучат до кората златистите плодове на живота. Погледите им час по час се обръщат към сърцето, погребален звън ехти в ушите им, не обръщат внимание на нищо.

Една вечер у лейди Дъдли Мари долови тези ужасяващи симптоми: Раул бе останал сам, на един диван в будоара, докато всички останали разговаряха в салона. Графинята надзърна от вратата, той не повдигна глава, не чу диханието на Мари, нито шумоленето на копринената ѝ рокля. Загледал се бе в едно цвете на килима с втренчени, затыпели очи. Предпочиташе да умре, отколкото да се

откаже от амбициите си. Всички не разполагат с пиедестала на заточеника в Света Елена. Между другото по това време самоубийството се ширеше в Париж. Нима то не трябва да бъде последната дума на обезверените общества? Раул току-що бе решил да умре. Отчаянието е пропорционално на надеждата, а отчаянието на Раул имаше само един изход — гроба.

— Какво ти е? — попита Мари и литна към него.

— Нищо — отвърна той.

Между влюбени тази дума „нищо“ може да се произнесе така, че да означава точно обратното. Мари повдигна рамене.

— Държите се като дете, случило ви се е нещастие.

— Не, не на мен — каза той. — Впрочем вие първа ще узнаете това, Мари, много скоро — добави той прочувствено.

— За какво мислеше, когато влязох? — попита го тя властно.

— Искаш ли да знаеш истината?

Тя кимна с глава.

— Мислех си за теб, казвах си, че на мое място много мъже биха желали да бъдат обичани безрезервно. И аз съм обичан така, нали?

— Да.

— А те оставям чиста и без никакви угризения — поде той, като обгърна талията ѝ и я привлече към себе си, за да я целуне, с риск да ги изненадат. — Мога да те увлека в бездната, но няма да го сторя. Ти оставаш на ръба ѝ с неопетнено име, неомърсена. Но само една мисъл ме тревожи...

— Коя?

— Ще ме презреш.

Тя се усмихна гордо.

— Да, никога няма да повярваш, че си била обичана свято. Пък и хората ще ме охулят, зная. Жените не могат да си представят, че от калта, в която тънем, ние вдигаме очи към небето, за да обожаваме всеотдайно някоя Мари. Те заклеймяват тази свята любов с жалки въпроси, не разбират, че мъжете, дарени с голям ум и богато поетично въображение, могат да откъснат душата си от плътската наслада и да я посветят на някой скъп олтар. Все пак, Мари, култът към чисто духовното е по-пламенен у нас, мъжете, отколкото у вас: ние го откриваме у жената, а тя дори не го търси у нас.

— За какво е нужна тази тирада? — прекъсна го подигравателно тя, сигурна в себе си.

— Напускам Франция, утре ще узнаеш защо и как от писмото, което ще ти донесе прислужникът ми. Сбогом, Мари.

И той излезе, след като притисна ужасно силно графинята до сърцето си и я остави стъписана от болка.

— Какво ви е, миличка? — попита я маркиза Д'Еспар, която дойде да я извика. — Какво ви каза господин Натан? Той се раздели с нас с мелодраматично изражение. Вие сте или прекалено разумна, или прекалено неблагоприятна.

Графинята улови госпожа Д'Еспар под ръка и се върна в салона, но много скоро си тръгна.

— Може би отива на първата си любовна среща — каза лейди Дъдли на маркизата.

— Ще разбере това — отвърна госпожа Д'Еспар, която също си тръгна и проследи графинята.

Но каретата на госпожа Дьо Вандьонес пое към предградието Сент-Оноре. Госпожа Д'Еспар се прибра чак след като видя, че графинята продължи, за да свие по улица Роше. Мари си легна, но не можа да заспи и цялата нощ чете за някакво пътешествие на Северния полюс, без да разбере нищо. В осем и половина получи писмо от Раул и го отвори припряно. Писмото започваше с класическите думи:

„Скъпа и многообична моя, когато държиш това писмо, мене вече няма да ме има...“

Тя не довърши писмото, смачка го нервно, позвъни на камериерката си, облече набързо един пенъор, обу първите попаднали й обувки, загърна се в шал и си сложи шапка. После поръча на камериерката си да каже на графа, че е отишла при сестра си, госпожа Дю Тийе.

— Къде оставихте господаря си? — попита тя прислужника на Раул, който ѝ донесе писмото.

— В редакцията на вестника.

— Да отидем там.

За голямо удивление на прислугата тя излезе пеш, преди девет часа, явно едва ли не обезумяла.

За нейно щастие камериерката каза на графа, че госпожата е получила писмо от госпожа Дю Тийе, което много я разстроило и тя

изтичала в дома ѝ, придружена от прислужника, който донесъл писмото. Вандьонес изчака жена му да се върне, за да научи повече подробности.

Графинята се качи на един файтон, който я откара бързо в редакцията на вестника. В този час широките помещения, наети за вестника в една стара къща на улица Федо, бяха пусли. Имаше само един прислужник, много изненадан от младата хубава жена, която тичаше уплашено и питаше къде е господин Натан.

— Навярно у госпожица Флорин — отговори той, като сметна графинята за някоя съперница, дошла да устрои сцена на ревност.

— Къде е работният му кабинет?

— Той носи ключа у себе си.

— Искам да отида там.

Момчето я заведе до малка, тъмна стая, гледаща към задния двор, някога тоалетна, съседна с голяма спалня, чиято ниша още си стоеше. Малката стая беше издадена под ъгъл. Като отвори прозореца на спалнята, графинята можа да види през прозореца на кабинета какво става там: Натан хъркаше, седнал в креслото си на главен редактор.

— Издънете вратата и си дръжте езика! Ще ви платя, ако мълчите — каза Мари. — Не виждате ли, че господин Натан умира?

Прислужникът отиде да вземе от печатницата една желязна пръчка, с която можа да отвори вратата. Раул се задушаваше като най-обикновена шивачка посредством мангал с дървени въглища. Малко преди това бе написал писмо до Блонде, с което го молеше да припише самоубийството му на апоплектичен удар. Графинята беше дошла навреме. Тя нареди да го пренесат във файтона и понеже се чудеше къде да му окаже необходимите грижи, влезе в един хотел, нае стая и изпрати прислужника да повика лекар. За няколко часа Раул бе във от опасност. Но графинята не напусна леглото му, преди да изтръгне от него пълни признания. След като сразеният тщеславец изля в сърцето ѝ с покъртителни думи мъката си, тя се прибра, терзана от тревогите и мислите, които помрачаваха предишната вечер челото на Натан.

— Ще уредя всичко — му каза тя, за да му вдъхне охота за живот.

— Е, какво става със сестра ти? — попита я Феликс, когато Мари се прибра. — Много си разстроена.

— Това е ужасна история, която трябва да запазя в пълна тайна — отговори тя, като цяла се напрегна, за да се престори на спокойна.

За да бъде сама и да размисли на воля, отиде вечерта в театър „Де-з-Италиен“, а после облекчи сърцето си при госпожа Дю Тийе, като ѝ разказа страшната сутрешна сцена и я помоли за съвет и подкрепа. Нито едната, нито другата не знаеха в този момент, че Дю Тийе е раздухал огъня в жалкия мангал, който така бе разстроил Мари Дьо Вандьонес.

— Той няма никого другиго освен мен на този свят — каза Мари на сестра си — и аз няма да го изоставя.

В тези думи е тайната на всички жени: те са героични, докато са сигурни, че са всичко за един надарен и безупречен мъж.

---

[1] *Клиши* — затвор за неизправни длъжници на улица Клиши. ↑

[2] *Фиески, Джузепе* (1790–1836) — корсиканец конспиратор и мошеник, който поставя адска машина по пътя на Луи-Филип към площад Бастилия на 28 юли 1835 г. Екзекутиран в 1836 г. ↑

ОСМА ГЛАВА

СПАСЕНИЕТ И ИЗГУБЕН ЛЮБИМ

Дю Тийе бе чул да говорят, че балдъзата му била като че ли влюбена в Натан, само че той спадаше към хората, които отричаха това или смятаха, че е несъвместимо с връзката на Раул с Флорин. Или актрисата трябваше да прогони графинята, или обратното. Но когато, прибирайки се същата вечер у дома си, той завари графинята, чието лице още в театъра му се бе сторило много разстроено, той се досети, че Раул ѝ е поверил материалните си затруднения: следователно графинята го обичаше и беше дошла да иска от Мари-Йожени сумата, дължима на стария Жигоне. Тъй като тайните основания за привидно свръхестествената прозорливост на мъжа ѝ оставаха скрити за госпожа Дю Тийе, тя направо се смая и подозренията му се превърнаха в сигурност. Банкерът реши, че ще може да улови нишката на ходовете на Натан. Никой не знаеше, че нещастникът е на легло в мебелиран хотел на улица Май под името на прислужника от редакцията, комуто графинята бе обещала петстотин франка, ако запази в тайна случилото се през нощта и на сутринта. Затова Франсоа Кийе се погрижи да каже на портиерката, че на Натан му е приляло от много работа. Дю Тийе не се изненада, че не вижда Натан. Естествено беше журналистът да се крие, за да избегне арестуването си. Когато шпионите на банкера дойдоха да се осведомят, те узнаха, че една дама е отвлякла сутринта главния редактор. Минаха два дни, преди да открият номера на файтона, да разпитат кочияша, да намерят и проучат хотела, в който длъжникът се връщаше към живота. Така че разумните мерки, взети от Мари, спечелиха още три дни отсрочка за Натан.

И тъй, всяка от двете сестри прекара жестока нощ. Подобно произшествие осветява с тлеещите си въглени целия живот. То хвърля главно светлина върху дъното и подводните скали, а не толкова към върховете, които дотогава са задържали вниманието. Поразена от тази ужасна картина — млад мъж, умиращ в креслото, пред вестника си, записвайки като римляните последните си мисли, — горката госпожа

Дю Тийе можеше да мисли само за едно: да му се притече на помощ и да възвърне живота на душата, чрез която живееше сестра ѝ. Присъщо е на съзнанието ни да виждаме резултатите, преди да сме анализирали причините. Йожени още веднъж намери сполучливо хрумването си да се обърне към баронеса Делфин Дьо Нюсенжан, у която беше канена на вечеря, и не се усъмни в успеха. Великодушна като всички, които не са минали през стоманените зъбчати колела на съвременното общество, госпожа Дю Тийе реши да се нагърби сама с всичко.

Графинята от своя страна, щастлива, че е спасила живота на Натан, цяла нощ си блъскаше главата как да набави четиридесет хиляди франка. В подобни критични моменти жените нямат равни на себе си. Подтиквани от чувството си, те стигат до комбинации, които биха смаяли крадците, деловите хора и лихварите, ако тези три съсловия от патентовани или не деятели се учудваха на нещо.

Мари продаваше мислено диамантите си и носеше фалшиви; решаваше да поиска тази сума от Вандьонес уж за сестра си, която вече бе вмъкнала в играта, ала същевременно тя се отличаваше с премного благородство, за да не се спре пред опозоряващи средства; кроеше разни планове и ги отхвърляше. Парите на Вандьонес за Натан! Подскачаше в леглото си, уплашена от престъпната си мисъл. Да накара да монтират фалшиви диаманти? Рано или късно мъжът ѝ щеше да забележи. Готова беше да поиска парите от Ротшилдови, които имаха толкова злато, или от парижкия архиепископ, чийто дълг бе да помага на бедните, като се мятеше така от една религия на друга, молейки се на кого ли не. Съжали горчииво, че е въвн от правителствените среди. По-рано щеше да заеме тази сума от приближените на трона. Помисли си да се обърне към баща си. Ала бившият магистрат се ужасяваше от незаконните връзки. Децата му най-сетне бяха разбрали колко малко е склонен да съчувствува на любовните неволи. Не искаше и да чува за тях, беше станал мизантроп и се отвращаваше от всяка любовна интрига. Колкото до графиня Дьо Гранвил, тя се бе оттеглила в едно свое имение в Нормандия и довършваше дните си в пестене и молене, между свещениците и торбите си с пари, бездушна до последния си миг. Дори ако Мари имаше време да отиде в Байо, дали майка ѝ щеше да ѝ даде толкова пари, без да знае за какво ѝ са? Да измисли дългове? Да, може би любимката ѝ ще успее да я умилистави. Е добре! В случай на неуспех

графинята щеше да отиде в Нормандия. Граф Дьо Гранвил нямаше да откаже да изнамери претекст за пътуването ѝ, като ѝ съобщи, че майка ѝ се е разболяла уж тежко.

Покъртителната гледка, която я бе ужасила сутринта, грижите, оказани на Раул, часовете, прекарани до леглото му, изтръгнатите на части признания, агонията на един величав дух, спряният полет на гения от жалко, недостойно препятствие — всичко нахлу отново в паметта ѝ, за да засили любовта ѝ. Тя си припомни вълненията си и се почувствува още по-влюбена заради изпитанията, отколкото заради успехите на Раул. Щеше ли да целуне челото му, ако бе увенчано от успех? Не. Тя долавяше безкрайно благородство в последните думи, които Натан ѝ бе казал в будоара на лейди Дъдли. Каква светост в сбогуването му! Какво великодушие в отказа от щастие, което би се превърнало в мъчение за нея! Графинята бе копняла за силни чувства в живота си; те изобилствуваха сега — страшни, жестоки, но любими. Тя живееше по-пълно чрез страданието, отколкото чрез наслаждението. С какво упоение си казваше: „Спасих го и още веднъж ще го спася!“ В ушите ѝ още кънтеше възкликът му: „Само нещастните хора знаят докъде може да стигне любовта!“, когато усети устните на Мари, долепени до челото му.

— Да не би да си болна? — попита я мъжът ѝ, дошъл в спалнята ѝ да я вика за обед.

— Ужасно ме измъчва трагедията, която се разиграва у сестра ми — каза тя, без всъщност да лъже.

— Тя попадна в много лоши ръце. Истински срам за едно семейство е да има роднина като Дю Тийе, мъж без капка благородство. Ако със сестра ви се случи беда, тя няма да срещне никакво съчувствие у него.

— Коя жена се задоволява със съчувствие? — каза графинята, като трепна конвулсивно. — Когато сте безжалостни, вашата строгост е благоволение за нас.

— Не от днес ми е познато благородното ви сърце — каза Феликс, като целуна ръка на жена си, дълбоко развълнуван от гордия ѝ отговор. — Жена, която разсъждава така, няма нужда да бъде пазена.

— Пазена?... — поде тя. — Още една срамна проява от страна на мъжете.

Феликс се усмихна, но Мари се изчерви. Когато се чувства виновна вътре в себе си, жената показва външно най-голяма женска гордост. Трябва да бъдем признателни за това притворство. Измамата в този случай е пропита с достойнство, ако не с величие.

Мари написа два реда до Натан на името на господин Кийе, за да го уведоми, че всичко е наред, и изпрати писъмцето по един посредник в хотел „Май“.

Вечерта в Операта графинята видя изгодата от лъжата си, защото мъжът ѝ сметна, че е напълно естествено тя да напусне ложата им, за да види сестра си. Преди да я придружи дотам, Феликс изчака Дю Тийе да остави жена си сама. От какви бурни чувства бе разтърсвана Мари, докато прекосяваше коридора, влизаше в ложата на сестра си и показваше спокойното си и ведро изражение на светското общество, учудено, че двете сестри са заедно.

— Какво става? — попита Мари.

Отговорът бе изписан върху лицето на Мари-Йожени. То грееше от такава чистосърдечна радост, че мнозина я приписаха на някое тщеславно удовлетворение.

— Той ще бъде спасен, мила, но само за три месеца, а дотогава ще се постареем да му помогнем по-ефикасно. Госпожа Дьо Нюсенжан иска четири полици, подписани от когото и да е, за да не те изложи. Тя ми обясни как трябва да бъдат попълнени. Не разбрах нищо, но господин Натан ще ти ги приготви. Помислих си само, че Шмуке, старият ни учител, може да ни бъде много полезен в този случай: той ще ги подпише. Като прибавиш към тях и едно писмо, с което гарантираш плащането им на госпожа Дьо Нюсенжан, тя утре ще ти даде парите. Направи всичко сама, не се доверявай на никого. Помислих си, че Шмуке едва ли би имал някакво възражение. За да отклоня подозренията, казах, че искаш да послужиш на стария ни учител по музика, изпаднал в беда немец. Помолих я следователно да държи всичко това в дълбока тайна.

— Умна си като ангел! Дано само баронеса Дьо Нюсенжан да се разбъбри чак след като даде парите — каза графинята и повдигна умолително очи, все едно към бога, макар да беше в Операта.

— Шмуке живее на малката уличка Нювер, която излиза на кея Конти. Не забравяй, иди лично ти.

— Благодаря ти — каза графинята, като стисна ръката на сестра си. — Ах, бих дала десет години от живота си.

— От старостта си...

— За да сложа веднъж за винаги край на подобни тревоги — каза графинята, като се усмихна на забележката ѝ.

Всички, които бяха отправили в този миг лорнетите си към двете сестри, можеха да сметнат, че са увлечени в най-повърхностен разговор, възхищавайки се на невинния им смях. Но някой от безделните хора, които идват в Операта по-скоро за да оглеждат тоалетите и лицата, отколкото за развлечение, би могъл да отгатне тайната на графинята по силната тревога, която угаси радостта върху двете чаровни лица. Раул, който през нощта не се страхуваше от приставите, се появи на стъпалото, на което заставаше обикновено, изпит и бледен, с неспокоен поглед и тъжно чело. Потърси с очи графинята в ложата ѝ, видя, че е празна, и притисна челото си с две ръце, опрял лакти на парапета.

„Нима може да бъде в Операта!“ — помисли си той.

— Че погледни насам, велики клетнико! — прошепна госпожа Дю Тийе.

Колкото до Мари, с риск да се изложи, тя прикова в него страстния си неподвижен поглед, поглед, чрез който волята избликва от окото, както светлинните вълни изтичат от слънцето, и според хипнотизаторите прониква в лицето, към което е насочен. Раул сякаш бе докоснат от вълшебна пръчица: той вдигна глава и внезапно срещна погледите на двете сестри. Със сладката находчивост, която никога не изоставя жените, госпожа Дьо Вандьонес улови кръстчето, закачено на гърдите ѝ, и му го показа с бегла, но многозначителна усмивка. Отблясъкът на златното кръстче стигна чак до челото на Раул и лицето му засия.

— Малко ли нещо е, Йожени — каза графинята на сестра си, — да върнеш живота на мъртвец?

— Можеш да влезеш в дружеството за подпомагане на корабокрушенците — отговори ѝ Йожени с усмивка.

— Колко тъжен и унил дойде и колко доволен ще си отиде!

— Е, как си, драги? — каза Дю Тийе, като стисна ръка на Раул и го заговори привидно най-приятелски.

— Ами че като човек, получил току-що най-благоприятни сведения за изборите. Ще бъда избран! — отговори му щастливият Раул.

— Много се радвам — каза Дю Тийе. — Ще ни трябват пари за вестника.

— Ще намерим — отвърна Раул.

— Жените имат дявола за съюзник — подхвърли Дю Тийе, все още невярващ напълно на думите на Раул, когото бе прекръстил Шарнатан.

— Какво имате предвид? — попита Раул.

— Балдъза ми е при жена ми. Подушвам някаква интрига. Струва ми се, че графинята те обожава, поздравява те пред очите на цялата зала.

— Погледни — каза госпожа Дю Тийе на сестра си, — казват, че ние сме двучини. Мъжът ми любезничи с господин Натан, а именно той иска да го натика в затвора.

— А обвиняват нас! — извика графинята. — Ще му отворя очите.

Тя стана, улови под ръка Вандьонес, който я чакаше в коридора, и се върна сияеща в ложата си. После напусна Операта, поръча да ѝ приготвят колата на другия ден преди осем часа и още в осем и половина се озова на кея Конти, след като се отби на улица Май.

Колата ѝ не можеше да влезе в тясната уличка Нювер, но тъй като Шмуке живееше на ъгъла, не се наложи графинята да гази калта: тя скочи от стъпалото на каретата върху калния изпотрошен плочник на старата черна къща, закърпена като фаянсовите съдове на някой портиер с железни скоби и така надвиснала, че плашеше минувачите. Стариият капелмайстор живееше на четвъртия етаж и се радваше на красив изглед към Сена от Пон-Ньоф до хълма Шайо. Това добро същество така се изненада, когато прислужникът му извести за посещението на бившата му ученичка, че в смайването си я пусна да влезе в жилището му. Графинята никога не би могла да си представи или да подозре съществуването, което внезапно се разкри пред очите ѝ, макар че отдавна ѝ бе известно дълбокото пренебрежение на Шмуке към облеклото и липсата на интерес към земните неща. Но кой би повярвал, че някой може да живее така нехайно, в такава пълна занемареност? Шмуке беше Диоген в кожата на музикант и никак не се

срамуваше от безредието в дома си, би го отрекъл дори, до такава степен бе свикнал с него.

Славната голяма немска лула, която не слизаше от устата му, бе покрила тавана, малките книжни тапети, изпокъсани на хиляди места от котката, с жълтеникав слой, напомнящ златните жита на Церера. Котката с великолепната си роба с дълги бухнали косми — мечта на всяка портиерка, беше като че ли господарка на дома, важна и съвсем невъзмутима. Настанена величествено върху превъзходното виенско пиано, тя хвърли към влязлата графиня привидно любезния леден поглед, с който би я поздравила всяка жена, учудена от красотата ѝ. Тя не се помръдна и само раздвижи сребърните нишки на щръкналите си мустаци, като отмести златните си очи към Шмуке.

Пианото беше старомодно, от скъпо дърво, боядисано черно със златни ръбове, но замърсено, безцветно, изполющено, с изтрити като зъбите на стар кон клавиши, пожълтели от дима на лулата. Купчинките пепел върху пюпитъра разказваха, че предната вечер Шмуке бе препускал върху стария си инструмент към някой музикален сабат.

Каменният под, покрит със засъхнала кал, остатъци от необясним произход, парчета хартия, пепел от лулата, приличаше на пода на пансионите, когато не е метен цяла седмица и чистачките събират цели купища отпадъци, нещо средно между оборски тор и парцали. Някое по-опитно око от окото на графинята би се осведомило за живота на Шмуке по обелките от кестени и корите от ябълки, черупките от великденски яйца, счупените по невнимание чинии с остатъци от кисело зеле.

Тази „немска смет“ образуваше килим от прашни нечистотии, които скърцаха под краката и се смесваха с купчината пепел, свличаща се царствено от каменната боядисана камина, в която се мъдреше голяма буца каменни въглища с две догарящи главни пред нея.

Върху камината висеше огледало, в което лицата танцуваха сарабанда. От едната му страна бе закачена прословутата лула, от другата китайска ваза, в която учителят държеше тютюна си. Две кресла, купени наслуки, както и твърдата плоска кушетка, червясалият скрин без мраморна плоча отгоре и разклатената маса с останките от беден обед съставляваха скромната мебелировка, достойна за индиански вигвам. Огледалото за бръснене, закачено на дръжката на прозореца без пердета, с една дрипа над него, цялата на тъмни ивици

от бърсането на бърснача, говореше за единствените жертви, които Шмуке прави за грациите и обществото.

Котката, слабо, закриляно създание, бе в най-изгодно положение, тя разполагаше със стара възглавница от канапе, край която бяха сложени чаша и чиния от бял порцелан.

Ала никое перо не може да опише до какво състояние бяха довели мебелите Шмуке, котката и лулата, тази жива света троица. Лулата бе обгорила тук-там масата. Котката и главата на Шмуке бяха омазнили утрехското зелено кадифе на двете кресла, така че то бе станало съвсем гладко. Ако не беше великолепната опашка на котката, която почистваше отчасти жилището, прахът по празните места върху скрина или пианото никога нямаше да бъде обърсан.

В един ъгъл стояха обувките, за които би подходило епично изброяване.

Скринът и пианото бяха отрупани с подвързани ноти, разпокъсани, изтърбушени, с побелели изтъркани краища на разнищените картонени корици. По стените бяха залепени с тесто адресите на ученичките. Следите от засъхнало лепило без хартийки показваше броя на напусналите го. Върху листчетата бяха нанесени с тебешир разни сметки.

На скрина се кипреха канчета от бира, изпита предната вечер, съвсем нови и лъскави сред вехториите и старите нотни тетрадки. Едно гърне за вода със салфетка отгоре представляваше хигиената заедно с най-обикновен калъп сапун, бял със сини ивици, който бе оставил влажни следи на много места по розовото дърво.

Две шапки, пак вехти, се виждаха на закачалката, на която висеше същият син сюртук, който графинята знаеше открай време. Под прозореца имаше три саксии с цветя, навярно немски, и току до тях чемширен бастун.

Макар зрителните и обонятелните възприятия на графинята да не бяха приятни, усмивката и погледът на Шмуке забулиха грозотата с неземни лъчи, придаващи блясък на опушената обстановка и внасящи живот в хаоса. Душата на този благороден човек, хранилище и източник на толкова божествени качества, светеше като слънце. Така в чистосърдечния му наивен смях при вида на едната „света Цецилия“ зазвучаха нотки на младост, жизнерадост и невинност. Той изля най-скъпите съкровища на човека и ги превърна в мантия, която прикри

нищетата му. И най-горделивото парвеню би сметнало, че е грозно да обръща внимание на рамката, в която се суетеше възвишеният апостол на култа към музиката.

— О, по какво случайност ще тук шкьopa графиньо? Да ишпява ли кантиката на Зимеон на мой възраст? — При тази мисъл пак го напуши смях. — Изглежда ми потръогнало на любоф? — продължи той лукаво. После пак се разсмя като дете. — Вие идва за музика, не за едно бедно цовек. Аш знае, знае — каза той тъжно. — Но нека идва за какво щете, нека знае, че аш цяло ваш — и тело, и дух, и всичко, кое има.

Той улови ръката на графинята, целуна я и една сълза капна върху пръстите ѝ, защото този сърдечен човек не забравяше стореното му добро. Радостта от посещението ѝ за миг притъпи този спомен, за да го извика отново в съзнанието му с пълна сила. Той тутакси грабна тебешира, скочи на креслото пред пианото и чевръсто като младеж написа върху тапета с едри букви: 17 февруари 1835 година.

Този толкова красив и простодушен жест бе направен в изблик на такава пламенна признателност, че графинята силно се развълнува.

— И сестра ми ще дойде.

— И другото също! Кога? Кога? Дано бьoде, преди аш да умре!

— Ще дойде да ви благодари за една голяма услуга, която ще ви поискам от нейно име.

— Бьoрзо, бьoрзо, бьoрзо! — извика Шмукe. — Какво трябва прави аш? Да иде на дяволи?

— Нищо, освен да напишете: „Задължавам се да изплатя сумата от десет хиляди франка“ на всеки от тези листове — каза тя, като извади от маншона си четирите полици, приготвени надлежно от Натан.

— Ха! Това бьoрзо стане! Само аш не знае кьoде остава пера и маштилица. Маха оттам, хер Мур! Това мой котка. Това беден зивотно живее с беден Шмукe. Нали крашиво?

— Да — отвърна графинята.

— Вие ишка него?

— Как можа да ви хрумне това! Та нали тя е ваш приятел!

Котката, която бе закрила мастилницата, отгатна, че Шмукe я търси, и скочи на леглото.

— Хитро като маймуна. Аш нарича него Мур от уважение към нашето голям Хофман от Берлин, аш на него много приятел.

Добрият човечец подписваше невинно като дете, което прави, каквото майка му му заповядва, без да разбира нищо, но уверен, че постъпва правилно. Той се грижеше повече дали графинята ще хареса котката, отколкото за тези книжа, които можеха завинаги да му отнемат свободата съгласно законите за чужденците.

— Та вие уверява мене, че тези хартия с марки...

— Не се тревожете ни най-малко! — каза графинята.

— Аш никак не тревожи — пресече я той рязко. — Аш пита дали тези хартия с марки зарадва гошпоза Дю Тийе.

— О, вие ще й окажете истински бащинска услуга!...

— Тогава аш много щастлив, че било полезно. Послуша мой музика! — каза той, като остави полиците върху масата и скочи към пианото си.

Ръцете на този ангел вече препускаха по старите клавиши, погледът му достигаеше през покрива небесата, най-запленяващите звуци разцъфваха във въздуха и проникваха в душата. Но графинята изчака този наивен тълкувател на неземния свят да говори посредством дървото и струните, както света Цецилия от Рафаело на ангелите, които я слушат, само докато изсъхне написаното. Пъхна полиците в маншона си и върна от ефирните простори сияещия маестро, като го потупа по рамото.

— Мили ми Шмуке — промълви тя.

— Толко бързо! Тогава защо дошло?

Той не протестира. Изправи се като вярно куче, за да изслуша графинята.

— Мили ми, Шмуке — поде тя, — това е въпрос на живот и смърт, всяка минута спестява кръв и сълзи.

— Вие все същото! Хайде, хайде, суши съолзи на други! Знай, че за бедно Шмуке ваше идване повеќе штрува от рента!

— Ние пак ще се видим — каза тя, — ще идвате да ми свирите и да обядвате с мен всяка неделя, иначе ще ви се разсърдя. Чакам ви идната неделя.

— Фярно?

— Моля ви за това, а и сестра ми навярно ще ви определи ден.

— Тогава аз напълно щастлив, защото виждал вас само на Шанз-Елизе, кога минавали с кола и много рядко!

Тази перспектива пресуши сълзите му и той предложи ръка на хубавата си ученичка, която усети силните удари на старческото сърце.

— Значи, мислехте за нас? — попита го тя.

— При всеки свой зальок. Първо като за мои благодетелки и после като за първи момиче, което видял, достойни за любов!

Графинята не посмя да каже нищо повече. Думите му прозвучаха невероятно почтително, с предана и благоговейна тържественост. Опушената, пълна с отпадъци стая бе храм, обитаван от две богини. Без те да знаят, чувството, което вдъхваха, нарастваше всеки миг.

„Тук, виж, сме обичани, много обичани!“ — помисли си тя.

Вълнението, с което старият Шмуке гледаше графинята, докато тя се качваше в каретата, бе напълно споделено от нея: с върха на пръстите си тя му прати нежна целувка; така жените се поздравяват отдалеч. Този жест прикова на място Шмуке дълго след като колата бе изчезнала. Малко по-късно графинята влезе в двора на госпожа Дьо Нюсенжан. Баронесата още не беше станала, но за да не кара една толкова високопоставена жена да чака, сложи набързо пенъора си и се загърна с шал.

— Става дума за едно добро дело, госпожо — каза графинята, — и бързината в такива случаи е милост. Иначе не бих ви безпокоила толкова рано.

— Напротив, много съм щастлива! — отвърна жената на банкера и като взе четирите полици и гаранционното писмо на графинята, позвъни на камериерката си. — Терез, кажете на касиера веднага да ми донесе четиридесет хиляди франка.

После заключи в секретното чекмедже на масата си писмото от госпожа Дьо Вандьонес, като го запечата.

— Спалнята ви е прекрасна — й каза графинята.

— Господин Дьо Нюсенжан ще ме лиши от нея, строи нова къща.

— Навярно ще дадете тази на дъщеря си. Говори се за женитбата й с господин Дьо Растинак.

Точно когато госпожа Дьо Нюсенжан се канеше да й отговори, влезе касиерът. Тя пое банкнотите и му връчи четирите полици.

— Едното за другото — каза баронесата на касиера.

— Само че без лихвата — възрази касиерът. — Този Шмуке е айн музикант фон Ансбах — добави той, като видя подписа, а графинята изтръпна.

— Да не би да се занимавам със сделки? — скастри го госпожа Дьо Нюсенжан, като го погледна надменно. — Това е моя работа.

Касиерът напразно изгледа първо графинята, после баронесата: лицата им бяха безизразни.

— Хайде, оставете ни. — Баронесата се обърна към графинята: — Бъдете така добра да останете още малко, за да не би да си помислят, че сте свързани с тази сделка.

— Ще ви помоля да прибавите още една любезност към милия си жест — каза графинята, — да запазите всичко това в тайна.

— Това се разбира от само себе си, щом става дума за добро дело — отвърна баронесата с усмивка. — Ще заповядам кочияшът да откара колата ви в дъното на градината без вас. После ние ще отидем заедно дотам и никой няма да ви види, че излизате: ще бъде съвсем необяснимо.

— Мила сте като човек, който е страдал — промълви графинята.

— Не зная дали съм мила, но много съм страдала — каза баронесата. — Надявам се, че вие сте такава не срещу толкова скъпа цена.

След като даде заповедта си, баронесата обу подплатени пантофи, наметна се с кожено палто и преведе графинята до задната врата на градината си.

Когато някой замисли лош номер, както Дю Тийе срещу Натан, той не го доверява никому. Нюсенжан бе подразбрал нещичко, но жена му бе съвсем чужда на тези макиавеловски комбинации. Само че, тъй като баронесата знаеше, че Раул е притеснен материално, не беше повярвала на двете сестри. Отгатнала бе в чии ръце щяха да отидат парите, очарована бе да послужи на графинята, пък и дълбоко съчувствуваше на хора, изпаднали в такива затруднения. Растиняк, който бе в състояние да прозре маневрите на двамата банкери, дойде на обед у госпожа Дьо Нюсенжан. Делфин и Растиняк нямаха тайни един от друг. Тя му разказа сцената с графинята. Далеч от мисълта, че баронесата може да бъде замесена в тази работа, не особено важна за него, обикновено средство като всяко друго, той ѝ обясни как стоят нещата. Делфин може би бе осуетила преди малко предизборните

надежди на Дю Тийе и бе провалила лъжите и жертвите му в продължение на цяла година. Растинак я уведоми за всичко и ѝ препоръча да пази в тайна грешката, която току-що бе извършила.

— Стига само касиерът да не спомене нещо пред Нюсенжан — каза тя.

Малко преди дванайсет часа, докато Дю Тийе обядваше, му съобщиха, че е дошъл господин Жигоне.

— Нека влезе — каза банкерът, макар че жена му беше на масата. — Е, какво, стари ми Шейлок, затворен ли е нашият човек?

— Не.

— Как така? Не ви ли казах: улица Май, хотел...

— Плати — отвърна Жигоне, като извади от портфейла си четиридесет банкноти.

Дю Тийе направи отчаяна гримаса.

— Никога не бива да приемате неохотно парите — отбеляза безстрастният му събрат. — Това може да донесе нещастие.

— Откъде взехте тези пари, госпожо? — попита банкерът, като погледна така жена си, че я накара да се изчерви до корена на косите си.

— Не разбирам какво означава въпросът ви.

— Ще разгада тайната — заяви съпругът ѝ, като стана вбесен. — Разрушихте най-съкровения ми проект.

— А вие щяхте да разбиете сервиза си — каза Жигоне, като задържа покривката, която Дю Тийе бе повлякъл с полата на халата си.

Госпожа Дю Тийе се нареди да излезе със студено изражение, ужасена от думите му. Позвъни и един камериер влезе.

— Впрегнете конете и повикайте Виржини, за да ме облече — му нареди тя.

— Къде отивате? — попита Дю Тийе.

— Добре възпитаните съпрузи не разпитват жените си — отвърна тя, — а вие имате претенциите да се държите като благородник.

— От два дни, откакто два пъти видяхте безочливата си сестра, не мога да ви позная.

— Нали ми заповядахте да бъде безочлива, изпробвам го с вас.

— Ваш слуга, госпожо — поклони се Жигоне, който не държеше да присъствува на семейна сцена.

Дю Тийе втренчено изглежда жена си, която му отвърна със същия поглед, без да сведе очи.

— Какво означава това? — попита я той.

— Че вече не съм малко момиче, което ще уплашите. Аз съм и през целия си живот ще ви бъда честна и добра съпруга. Може да се държите господарски с мен, ако искате, но не и като тиранин.

Дю Тийе излезе. След тази напрегната сцена Мари-Йожени се прибра смазана в стаята си. „Ако не бе опасността, която грози сестра ми, никога не бих се осмелила така да го предизвиквам, но, както казва поговорката, всяко зло за добро.“

През нощта госпожа Дю Тийе си припомни изповедта на сестра си. Тъй като бе сигурна в спасението на Раул, съзнанието ѝ не беше подвластно на мисълта за надвисналата опасност. Представи си колко енергично графинята бе заявила, че ще избяга с Натан, за да го утеши за сполетялото го нещастие, ако не може да го предотврати. Убеди се, че този мъж би могъл с извънредно голямата си признателност и любов да накара сестра ѝ да извърши нещо, което за благоразумната Йожени бе лудост. Имаше пресни примери във висшето общество на подобни бягства, при които жените заплащат с угризения и опозоряване, неизбежно свързани с всяка незаконна връзка, съмнителните си наслади, а Йожени знаеше плачевния им край. Думите на Дю Тийе още повече засилиха страха ѝ. Боеше се да не би всичко да се разкрие. Представи си подписа на графиня Дьо Вандьонес сред книжата на банката „Нюсенжан“. Реши да помоли сестра си да признае всичко на Феликс. Не я завари вкъщи, но Феликс беше там.

Някакъв вътрешен глас призова Йожени да спаси сестра си. Може би на другия ден щеше да бъде късно. Тя пое голяма отговорност, но не се поколеба да каже всичко на графа. Нямаше ли да прояви снизхождение, след като честта му е все още непокътната? Графинята беше по-скоро заблудената не прелъстена. Йожени се уплаши да не би да постъпи подло и предателски, като издаде тайна, която цялото общество пази, единодушно по този въпрос, но си представи бъдещето на Мари, ужаси се, че някой ден ще я види сама, разорена от Натан, бедна, болна, нещастна, доведена до отчаяние. Престана да се колебае и помоли графа да я приеме.

Учуден от посещението ѝ, Феликс проведе дълъг разговор с балдъзата си, по време на който се показва така спокоен и господар на

себе си, че тя се уплаши да не би той да вземе някое непоправимо решение.

— Бъдете спокойна — каза ѝ Вандьонес, — ще се държа така, че един ден графинята ще ви благославя. Колкото и да ви е трудно да не споделяте нищо с нея, след като ме уведомихте, имайте ми доверие още няколко дни. Необходими ми са, за да разнищя някои тайни, които ви се изплъзват, и главно, за да действам предпазливо. Може би ще узная всичко много бързо. Само аз съм виновен, сестрице. Всички влюбени преследват своята цел, но не всички жени имат щастието да виждат живота такъв, какъвто е.

Госпожа Дю Тийе си отиде успокоена.

ДЕВЕТА ГЛАВА

ТЪРЖЕСТВОТО НА СЪПРУГА

Феликс дьо Вандьонес незабавно взе четиридесет хиляди франка от Националната банка и се втурна към госпожа Дьо Нюсенжан. Намери я, благодари ѝ за доверието, оказано на жена му, и ѝ върна парите. Графът обясни тайнствения заем с разточителната благотворителност на жена си, на която бе пожелал да постави граници.

— Нищо не ми обяснявайте, господине, щом госпожа Дьо Вандьонес ви е признала всичко — каза баронеса Дьо Нюсенжан.

„Тя знае“ — помисли си Вандьонес.

Баронесата му върна гаранционното писмо и нареди да донесат четирите полици. През това време Вандьонес я гледаше проникателно като политик, което едва ли не я обезпокои, и той сметна момента удобен за сделка.

— Живеем в епоха, когато нищо не е сигурно. Тронове се появяват и изчезват във Франция с ужасяваща бързина. Петнайсет години са достатъчни, за да се ликвидира една велика империя, една монархия, а и една революция. Никой не би посмял да предрича бъдещето. Знаете колко съм привързан към каузата на легитимистите. Тези мои думи не биха изненадали никого. Представете си един рязък обрат: няма ли да бъдете щастлива, ако имате приятел в партията, която ще възтържествува?

— Естествено — отвърна усмихнато тя.

— Искате ли да имате в мое лице, без никой да подозира, един задължен вам човек, който би могъл да запази на господин Дьо Нюсенжан перството, към което се стреми.

— Какво искате от мен? — възкликна тя.

— Малко нещо. Всичко, което знаете за Натан.

Баронесата му повтори сутрешния си разговор с Растиняк и каза на бившия пер на Франция, като му върна четирите полици, взети от касиера:

— Не забравяйте обещанието си.

Вандьонес не само не забрави примамливото си обещание, а го разкраси още повече пред барон Дьо Растиняк, за да получи от него някои други сведения.

Като излезе от дома им, продиктува на един професионален писар следното писмо до Флорин:

„Ако госпожица Флорин иска да узнае коя е първата роля, която ще играе, умолявам я да дойде на предстоящия бал в Операта, придружена от господин Натан.“

Щом пусна писмото в пощата, той отиде при своя комисионер, много ловък и проникателен, макар и честен младеж, и го замоли да се представи за приятел на Шмуке, комуто музикантът е разказал за посещението на госпожа Дьо Вандьонес, обезпокоен със закъснение от значението на думите „задължавам се да изплатя сумата от десет хиляди франка“, които бе написал четири пъти. Този приятел ще поиска от Натан обратна разписка за четиридесет хиляди франка. Това беше малко смела игра. Натан можеше да знае как е бил уреден въпросът; но необходимо беше да рискува малко, за да спечели много. В смущението си твърде вероятно бе Мари да е забравила да поиска от своя Раул разписка за Шмуке.

Комисионерът веднага отиде в редакцията и в пет часа се завърна победоносно при графа с обратна разписка за четиридесет хиляди франка: още при първите думи, разменени с Натан, той успял да му внуши, че е изпратен от графинята.

Този успешен ход задължаваше Феликс да попречи на жена си да види Раул преди бала в Операта, където смяташе да я заведе, за да ѝ даде възможност сама да разбере естеството на отношенията на Натан и Флорин. Познаваше ревнивата гордост на графинята и държеше да я накара сама да се откаже от любовта си, за да не се черви пред него, и да ѝ покаже навреме писмата ѝ до Натан, които възнамеряваше да откупи от Флорин.

Мъдрият и бързо замислен план, отчасти изпълнен, се провали от една игра на случая, който изменя всичко тук долу на земята. След вечеря Феликс наведе разговора за бала в Операта и подхвърли, че Мари никога не е ходила там. Предложи ѝ това развлечение за другия ден.

— Ще ви дам възможност да поставите натясно някого — каза той.

— Ще ми доставите голямо удоволствие.

— За да си я бива шегата, жената трябва да си избере подходяща жертва, някоя знаменитост, остроумен човек и да го направи на пух и прах. Искаш ли да ти предоставя Натан? Чрез един познат на Флорин мога да науча тайни, които ще го подлудят.

— Флорин ли? — отвърна графинята. — Актрисата? Чула бе това име от Кийе, прислужника в редакцията: то блесна като светкавица в съзнанието ѝ.

— Ами да, любовницата му — отвърна графът. — Какво чудно има?

— Мислех, че господин Натан е премного зает и не му е до любовници. Нима писателите имат време да обичат?

— Не казвам, че обичат, скъпа, но са принудени да живеят някъде, както всички останали, и когато нямат дом, когато са преследвани от съдебните пристави, живеят при любовниците си. Може да ви се стори леконравно, но е безкрайно по-приятно, отколкото „да живеят“ в затвора.

Огънят не беше толкова червен, колкото страните на графинята.

— Харесвате ли го за жертва? Ще го ужасите — продължи графът, без да обръща внимание на смущението на жена си. — Ще ви дам възможност да му докажете, че е изигран като хлапак от зет ви Дю Тийе. Този мизерник иска да го тикне в затвора, за да не постави кандидатурата си в избирателната колегия на Нюсенжан. Зная от приятел на Флорин сумата, получена от продажбата на покъщнината ѝ, която му е дала, за да основе вестника си. Зная и какво му е изпратила от припечеленото по време на турнето ѝ тази година в провинцията и в Белгия, пари, които в крайна сметка отиват в джоба на Дю Тийе, Нюсенжан и Масол. Тези тримата предварително са продали вестника на правителството, толкова са сигурни, че ще изместят тази умна глава.

— Господин Натан не е способен да приеме парите на една актриса.

— Вие съвсем не познавате тези хора, скъпа. Той няма да отрече този факт.

— Сигурно ще отида на бала — каза графинята.

— Ще се позабавлявате — поде Вандьонес. — С подобни оръжия сериозно ще нараните честолюбието на Натан и ще му окажете услуга. Ще го видите да беснее, да се усмирява, да скача под бодливите ви епиграми! Шегувайки се, ще осведомите един умен човек за грозящата го опасност и ще имате удоволствието да видите конете на златната среда^[1], нашибани в собствената им конюшня... Ти не ме слушаш, мило дете.

— Напротив, слушам ви много внимателно — отвърна тя. — По-късно ще ви кажа защо държа да зная със сигурност всичко това.

— Да знаеш със сигурност? — поде Вандьонес. — Не си сваляй маската. Ще вечеряш с Натан и Флорин. Много забавно ще бъде при твоето обществено положение да поставиш натясно една актриса, след като си принудила ума на един прочут мъж да препуска около толкова важни тайни. Ще ги впримчиш и двамата с един хитър ход. Ще тръгна по следите на изневерите на Натан. Ако науча подробности около някое ново приключение, ще наблюдаваш гнева на куртизанка. Великолепно зрелище! Гневът на Флорин ще се пени като алпийски поток: тя обожаваш Натан, той е всичко за нея. Тя държи на него като на зеницата на очите си, както лъвицата — на малките си. Спомням си, че в младежките си години видях една прочута актриса, превърнала се в готвачка, когато искаше обратно писмата си от един мой приятел. Никога друг път не съм виждал подобна гледка: спокойната ѝ ярост, безочливото ѝ величие, дивашкото държане... Лошо ли ти е, Мари?

— Не, огънят е много силен.

Тя се отпусна на едно кресло. Внезапно, водена от една от онези странни реакции, породена от раздиращите мъки на ревността, се изправи на треперещите си крака, скръсти ръце и бавно се приближи до мъжа си.

— Какво знаеш? — попита го тя. — Не си способен да ме измъчваш, би ме погубил, без да ме караш да страдам, ако съм виновна.

— Какво трябва да зная, Мари?

— А Натан?

— Въобразяваш си, че го обичаш, но обичаш призрак, изтъкан от фрази.

— Значи, знаеш?

— Всичко.

Тази дума се стовари върху главата на Мари като боздуган.

— Ако искаш, няма да знай никога нищо — поде той. — Ти си в бездна, мое дете, трябва да те измъкна от нея. Погрижил съм се вече за това. Виж.

Той извади от джоба си гаранционното писмо и четирите полици на Шмуке, които графинята мигом позна, и ги хвърли в огъня.

— Какво би станало с теб, клета Мари, след три месеца? Съдебните пристави биха те влачили по съдилищата. Не свеждай глава, не се унижавай: станала си жертва на най-красиви чувства, кокетирала си с поезията, а не с един мъж. Всички жени до една, чуваш ли, Мари, щяха да се изкушат на твое място. Не бихме ли били безумни ние, мъжете, вършили хиляди глупости в продължение на двадесет години, да искаме вие да не бъдете неблагоприятни нито веднъж през целия си живот? Пазил ме Бог да тържествувам над теб или да те принизя със състрадание, което ти отхвърли така енергично онзи ден. Може би нещастникът е бил искрен, когато ти е пишел, искрен, когато се е самоубивал, искрен, когато се е връщал същата вечер при Флорин. Ние струваме по-малко от вас. Не говоря за себе си в този миг, а за теб. Лично аз съм снизходителен, но обществото не е. То отбягва жена, предизвикала скандал, не допуска никой да се радва на пълно щастие и в същото време на всеобща почит. Не бих могъл да кажа дали това е правилно. Светът е жесток, това е всичко. Може би хората са по-завистливи сбрани накуп, отколкото всеки поотделно. Седнал в партера, крадецът ръкопляска на тържеството на невинността, а ще ѝ вземе на излизане скъпоценностите. Обществото не лекува злините, които поражда. Награждава с почести ловките лъжи и не отрежда никаква награда за безмълвната преданост. Зная и виждам всичко това, но ако не мога да променя света, то поне в моя власт е да те защита срещу самата теб. В случая става въпрос за мъж, който ще ти донесе само нещастие, а не за свята, свещена любов, която ни повелява понякога себеотрицание и носи оправдание. Може би сбърках, че не разнообразих щастията ти, че не противопоставих на спокойните радости кипящи наслади, пътешествия, развлечения. Мога впрочем да си обясня какво те е тласнало към един известен мъж със завистта, която си събудила у някои жени. Лейди Дъдли, госпожа Д'Еспар, госпожа Дьо Манервил и снаха ми Емили имат пръст във всичко това. Тези жени, от които те бях предупредил да се пазиш, са

разпалили любопитството ти по-скоро за да огорчат мен, отколкото да те изложат на буря, която, надявам се, се е разразила над теб, без да те досегне.

Като слушаше пропитите с доброта думи, графинята бе в плен на хиляди противоречиви чувства. Но над целия този ураган властвуваше безграничното ѝ възхищение от Феликс. Гордите и благородни души бързо откликват на деликатното отношение към тях. Тактичността е за чувствата това, което е грациозността за тялото. Мари оцени благородната готовност на Феликс да падне в краката на прегрешилата жена, за да не види срама ѝ. Избяга като обезумяла, но се върна, защото си помисли, че с това може да разстрои мъжа си.

— Почакайте — каза му тя и изчезна.

Феликс много умно ѝ бе измислил извинение и почти веднага бе възнаграден за находчивостта си: жена му се върна с всички писма на Натан в ръка и му ги даде.

— Съдете ме — каза тя, като падна на колене.

— В състояние ли е да съди правилно човек, когато обича? — отвърна той, като пое писмата и ги хвърли в огъня, защото по-късно жена му можеше да не му прости, че ги е чел. С глава върху коленете на графа, Мари се заля в сълзи.

— Къде са твоите, мое дете? — попита я той, като повдигна главата ѝ.

При този въпрос графинята престана да усеща парещата червенина на бузите си, студени тръпки я пронизаха.

— За да не подозираш съпруга си, че клевети мъжа, когото си сметнала за достоен да те обича, ще накарам Флорин сама да върне писмата ти.

— О, защо не ги върне той по Моя молба?

— Ами ако откаже?

Графинята наведе глава.

— Отвращавам се от обществото и не искам да го виждам вече. Ще живея сама край теб, ако ми простиш.

— Пак би могла да се отегчиш. А и какво би казало светското общество, ако внезапно го напуснеш? През пролетта ще заминем, ще отидем в Италия, ще обиколим Европа, докато все още имаш само едно дете. Но утре трябва да отидем на бала в Операта, защото не

можем иначе да получим писмата, без да се изложим. А и като ти ги донесе, Флорин ще докаже властта си, нали?

— И аз ще видя това? — възкликна графинята ужасена.

— Вдругиден сутринта.

На следващия ден към полунощ Натан се разхождаше във фойето на Операта под ръка с една маска, с доста съпружески вид. След малко ги спряха две маскирани жени.

— Бедни глупчо, ти се погубваш, Мари е тук и те вижда — пошепна дегизираният като жена Вандьонес на Натан.

— Ако пожелаеш, ще чуеш тайни, които Натан е скрил от теб, и ще узнаеш на какви опасности е изложена любовта ти към него — каза разтреперана графинята на Флорин.

Натан рязко пусна ръката на Флорин и тръгна след графа, който се скри в тълпата. Флорин последва графинята до една пейка, където вече седеше Вандьонес, върнал се, за да бъде в помощ на жена си.

— Обясни ми, мила — каза Флорин, — и не мисли, че ще чакам дълго. Никой на света няма да ми отнеме Раул, да знаеш: държа го с навика, а той струва поне колкото любовта.

— Най-напред ти ли си Флорин? — попита я Феликс, без вече да преправя гласа си.

— Що за въпрос! Ако не знаеш, как искаш да ти вярвам, шегобиецо?

— Попитай Натан, който сега търси любимата, за която ти споменах, къде е прекарал нощта преди три дни! Отровил се е, миличка, без да знаеш, понеже не е могъл да намери пари. Ето колко си в течение на работите на мъжа, когото твърдиш, че обичаш. Оставяш го без пукната пара и той се самоубива. Или по-скоро не се самоубива, не успява. Безуспешният опит за самоубийство е толкова смешен, както и дуел без нито една драскотина.

— Лъжеш! — каза Флорин. — Той обядва при мен онзи ден, само че след залез-слънце. Горкото момче е преследвано, скрило се е, това е всичко.

— Иди тогава да попиташ в хотел „Май“ дали там не е бил заведен умиращ от една красива жена, с която има връзка от една година. Писмата на съперницата ти са скрити под носа ти в собствения ти дом. Ако искаш да дадеш добър урок на Натан, и тримата ще отидем у вас. Там ще ти обясня с веществените доказателства в ръка,

че можеш да му попречиш да отиде не след дълго в „Клиши“, ако проявиш разум.

— На другото ги разправяй тия, приятелче. Сигурна съм, че Натан не може да бъде влюбен в никоя друга.

— Би желала да ме убедиш, че е удвоил вниманието си към теб от известно време, но именно това доказва, че е много влюбен.

— В някоя светска жена? Той?... — възкликна Флорин. — Не се тревожа от толкова малко.

— Е, добре, искаш ли сам той да ти каже, че тази вечер няма да те изпрати?

— Ако го накараш да ми каже това — поде Флорин, — ще те заведа у дома и ще потърсим писмата, в които ще повярвам, когато ги видя с очите си: да не би да ги пише, когато спя?

— Почакай и гледай! — каза Феликс, като улови под ръка жена си и застана на две крачки от Флорин.

Скоро Натан, който сновеше из фоайето, търсейки навред заговорилата го маска, както куче господаря си, се върна на мястото, където бе получил поверителното съобщение. Като прочете на лицето му явна загриженост, Флорин се изправи като крайпътен камък пред писателя и му каза властно:

— Не искам да се отделяш от мен, имам си причини.

— Аз съм, Мари!... — прошепна тогава графинята на ухото на Раул, както я посъветва мъжът ѝ. — Коя е тази жена? Оставете я веднага, излезте и ме чакайте долу на стълбите.

Ужасно раздвоен, Раул грубо отблъсна ръката на изненаданата Флорин и макар да го държеше здраво, тя бе принудена да го пусне. Натан веднага се изгуби в тълпата.

— Какво ти казвах? — извика Феликс в ухото на смаяната Флорин и я хвана под ръка.

— Хайде — каза тя, — който и да си, ела. Имаш ли кола?

Вместо отговор Вандьонес отведе бързо Флорин и изтича да вземе жена си на уговореното място под перистила. След няколко минути трите маски пътуваха в колата на Вандьонес. Когато пристигнаха в дома на актрисата, тя свали маската си. Госпожа Дьо Вандьонес неволно трепна от изненада при вида на Флорин, задущаваща се от ярост, великолепна в гнева и ревността си.

— Има някаква чанта, чийто ключ никога не ти е бил поверяван. Писмата трябва да са в нея.

— Този път събуди любопитството ми, знаеш нещо, което от няколко дни ме тревожи — каза Флорин и се втурна в кабинета да вземе чантата.

Вандьонес забеляза, че жена му пребледнява под маската си. Спалнята на Флорин разкриваше повече близостта между актрисата и Натан, отколкото една платонична възлюбена би желала да знае. Женското око умее да вижда истината в миг и графинята откри в безразборно размесените вещи доказателство за думите на Вандьонес. Флорин се върна с чантата.

— Как да я отворя?

Изпрати да вземат големия кухненски нож и когато камериерката ѝ го донесе, Флорин го размахна с подигравателно изражение:

— С това колят *пилетата*^[2].

Тази дума, от която графинята изтръпна, ѝ показва по-добре, отколкото мъжа ѝ предната вечер, в каква дълбока пропаст едва ли не падна.

— Колко съм глупава! — възкликна Флорин. — По-добре с бръснача му.

Взе бръснача, с който малко преди това Натан се бе обръснал, и разреже гънките на кожата, между които се подадоха писмата на Мари. Флорин грабна наслуки едно.

— Да, наистина е от порядъчна жена! Като че ли няма нито една правописна грешка.

Вандьонес взе писмата и ги даде на жена си, която провери върху масата дали не липсва някое.

— Би ли ги отстъпила срещу това? — попита Вандьонес, като подаде на Флорин разписката за четиридесет хиляди франка.

— Има ли ум да подписва подобни книжа?... Разписка за пари — добави тя, като я прочете. — А-а, ще ти дам на тебе аз едни графини! А аз да се трепя телом и духом в провинцията да му събирам пари, да се бъхтя като търговски пътник, за да го спася! Ето какви са мъжете! Когато една жена се обрича на пъклени мъки заради тях, те я тъпчат с крака! Скъпо ще ми го плати!

Госпожа Дьо Вандьонес избяга с писмата.

— Ей, къде така, хубава маско? Остави ми поне едно, за да го разоблича!

— Това не е вече възможно — каза Вандьонес.

— Защо?

— Тази маска е бившата ти съперница.

— Я виж ти! Да ми бе казала поне едно мерси! — възкликна Флорин.

— Ами четиридесетте хиляди франка? — отвърна Вандьонес и се сбогува с нея.

Извънредно рядко се случва млади хора, стигнали до самоубийство, да подновят опита си, след като са изтърпели ужаса от него. Ако самоубийството не лекува от живота, то лекува от доброволната смърт. Затова Раул нямаше вече желание да се убива, когато изпадна в още по-страшно положение от онова, от което искаше да избяга, намирайки разписката си за Шмуке в ръцете на Флорин, която явно я бе получила от граф Дьо Вандьонес. Опита се да види отново графинята, за да ѝ обясни естеството на своята любов, която блестеше в сърцето му по-силно от всякога. Но първия път, когато видя Раул в светското общество, графинята го стрелна с презрителен поглед, издълбаваш непроходима пропаст между една жена и един мъж. Въпреки самочувствието си Натан нито веднъж не се осмели до края на зимата да заговори или да доближи графинята.

Ала той изля сърцето си пред Блонде: опита се да му говори за Лаура и Беатриче по повод госпожа Дьо Вандьонес. Направи парафраза на следния пасаж, излязъл изпод перото на един от най-забележителните поети на нашето време: „Идеал, синьо цвете със златна сърцевина, чиито тънки корени, хиляди пъти по-нежни от копринените плитки на феите, се впиват в душата ми, за да смучат най-чистата ѝ същност. Сладко и горчиво цвете! Не можем да те изтръгнем, без сърцето ни да кърви, без алени капки да се стичат от скършеното ти стебло. Ах, прокълнато цвете, как поникна в душата ми!“^[3]

— Вдетиняваш се, драги — каза му Блонде, — съгласен съм, че имаше едно хубаво цвете, но то далеч не беше идеално, и вместо да пееш като слепец пред празна чаша, би трябвало да се погрижиш да си измиеш ръцете, за да се помириш с властта и да си подредиш живота. Премного си талантлив, за да бъдеш политик, изиграха те хора, които не струват колкото теб. Погрижи се да те играят, но на сцената.

— Мари не би могла да ми попречи да я обичам — заяви Натан.
— Ще я превърна в своя Беатриче.

— Беатриче, драги, е била дванадесетгодишно момиченце и никога след това Данте не я е виждал. Щеше ли иначе да бъде Беатриче? За да превърнем една жена в божество, не трябва да я виждаме днес с наметалце, утре — с деколтирана рокля, другиден — на булеварда, където купува играчки за най-малкото си дете. Когато човек има Флорин, която е едновременно херцогиня от водевил, буржоазка от драма, негърка, маркиза, полковник, швейцарска селянка, девица на слънцето в Перу (единственият ѝ начин да бъде девица), чудя се как може да се занимава със светски жени.

Дю Тийе на езика на борсата „екзекутира“ Натан, който по липса на пари изостави дела си във вестника. Прочутият журналист получи само пет гласа в колегията, където банкерът бе избран.

Когато след дълго и щастливо пътешествие в Италия графиня Дьо Вандьонес се върна в Париж следващата зима, Натан бе оправдал всички предвиждания на Феликс: вслушал се в съветите на Блонде, той преговаряше с властта. Колкото до личните работи на писателя, те бяха така объркани, че един ден на Шанз-Елизе графиня Мари видя бившия си обожател пеш, в най-жалък вид, хванал под ръка Флорин. Безразличният мъж изглежда порядъчно грозен в очите на всяка жена, но когато е престанала да го обича, той ѝ се струва отблъскващ, особено ако прилича на Натан. Госпожа Дьо Вандьонес се засрами при мисълта, че е проявявала интерес към Раул. Ако не бе излекувана от всякаква извънбрачна страст, контрастът между графа и този мъж, вече не толкова достоен за благосклонността на обществото, би бил достатъчен, за да я накара да предпочете съпруга си и пред ангел.

Днес нашият тщеславец, притежаващ толкова много мастило и толкова малко воля, капитулира и се настани на синекурна длъжност като посредствен човек. След като бе подкрепил всички бунтарски опити, сега живее тихо и мирно на завет в един правителствен вестник. Кръстът на Почетния легион, прицел на толкова негови остроти, краси бутониерата му. „Мирът на всяка цена“, на чий го гръб бе просъществувал революционният му вестник, сега е обект на хвалебствените му статии. Наследствената титла пер, така атакувана в сенсимоновските му тиради, днес е бранена в името на разума. Причината и обяснението на това аналогично поведение се крият в

преминаването на друг фронт на няколко души, които по време на последните политически промени у нас постъпиха като Раул.

Ле Жарди^[4], декември 1838

---

[1] *Конете на златната среда...* — подигравателно определение на идеала на Луи-Филип за управление, прокламиран от него през 1831 г. ↑

[2] *С това колят пилетата...* — освен пиле (poulet) (фр.) означава също любовно писъмце на театрален жаргон. Текстът е от „Госпожица Дьо Мопен“ на Теофил Готие (1811–1872). ↑

[3] В обяснителните бележки на настоящия том на Балзак (българското издание) има технически пропуск — липсва иначе заявената към този абзац обяснителна бележка, а именно, цитат от чие произведение е парафразиран. Доколкото успях да разбера, първоизточникът принадлежи на Теофил Готие. — Бел. NomaD. ↑

[4] *Ле Жарди* — имение на Балзак недалеч от гр. Севър, където той се оттегля, за да избегне преследванията на кредиторите. Именно там написва романа „Евина дъщеря“. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.